

ที่ทรงเป็นผู้พร้อมเพียง ด้วยคุณวิเศษล้ำเลิศ
มีพระศัพทญาณ พระจตุเวสารัชญาณเป็นต้น.

เย ตสฺส โอวาเท ปตฺติจฺจิตา อเวจฺจป-
ปสาเทน สมณฺนาคตา โหนฺติ, เกนจิ
อสํหริยา เตสํ สมฺภวตฺติ^๑ สมณฺเณ วา
พฺราหฺมณฺเณ วา เทเวเน วา มาเรเน วา
พฺรหฺมูนา วาติ. ตถา หิ เต อตฺตโน
ชีวิตฺตปริจฺจาเคปิ ตตฺถ ปสาทํ น ปริจฺจชฺนฺติ,
ตสฺส วา อาณํ ทพฺพทตฺติภาวโต...
เตเนวาท :

ชนเหล่าใด ตั้งมั่นในพระโอวาทของพระ-
ตถาคตนั้น เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความเลื่อมใส
ไม่คลอนแคลน, ชนเหล่านั้นก็มีความภักดีที่
ใคร ๆ ผู้เป็นสมณะก็ตาม พราหมณ์ก็ตาม
เทพก็ตาม มารก็ตาม พรหมก็ตาม ไม่อาจ
ทำให้เคลื่อนได้แล. จริงอย่างนั้น ชน
เหล่านั้นแม้เมื่อมีการต้องสละชีวิตของตน ก็
ไม่ยอมสละความเลื่อมใส ในพระตถาคตนั้น,
หรือว่าไม่ยอมสละกฎข้อบังคับของพระองค์นั้น
ก็เพราะมีความภักดีมั่นคง. เพราะเหตุ
นั้นเอง จึงตรัสไว้ว่า :

"โย เว กตถญฺญ กตเวทึ ธโร,
กลุฑฺยานมิตฺโต ทพฺพทตฺติ จ โทตี"^๒

"บุคคลใดแล เป็นคนกตัญญูกตเวทึ
เป็นปราชญ์ เป็นกัลยาณมิตร และ
มีความภักดีมั่นคง"

ดังนี้เป็นต้น . และว่า

^๑ ฉ. สมภวตฺติ.

^๒ ขุ. ขา. ๒๗/๕๔๑.

"เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว มหาสมุทฺโท
จิตฺตมโฆ เวลฺลํ นาทิวตฺตติ, เอวเมว
โซ ภิกฺขเว ยํ มยา สาวกานํ
สิกฺขาปทํ ปณฺณตฺตํ, ตํ มม สาวกา
ชีวิตฺเตหฺปิ นาทิกฺกมฺนฺตี"ติ^๑ จ.

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรมีอัน
หยุดยั้งอยู่เป็นธรรมดา ไม่เอ่อล้นฝั่ง
แม้ฉันใด, ดูกรภิกษุทั้งหลาย สาวก
ทั้งหลายของเราก็ไม่ก้าวล่วงสิกขาบท
ที่เราบัญญัติแล้วแก่สาวกทั้งหลาย แม้
เพราะเหตุแห่งชีวิต ฉะนั้นเหมือนกัน
แล" ดังนี้.

เอวํ ภตฺตวาติ ภควา นีรุตฺตินเยน เอกสฺส
ต-การสฺส โลปํ ภตฺวา อิตฺรสฺส ค-การ
ภตฺวา.

ทรงพระนามว่า ภควา เพราะอรรถ-
ว่าทรงเป็นภัตตวา(ผู้มีชนผู้ภักดี)ตามประการ
ที่กล่าวมานี้ เพราะทำการลบ ต อักษร ออก
เสียตัวหนึ่ง แล้วทำ ต อักษร อีกตัวหนึ่ง
ให้เป็น ค อักษร โคนนัยแห่งนิรุตติ.

คุณาศิสยยุตฺตสฺส
ยสฺมา โลกหิเตสิโน
สมฺภตฺตา พทฺโว สตฺถุ,
ภควา เตน วุจฺจติ.

เพราะเหตุที่พระศาสดา ผู้แสวงหา
ประโยชน์สุขแก่โลก ผู้ประกอบด้วย
พระคุณอันล้ำยิ่ง ทรงมีชนผู้ภักดี
มากมาย ฉะนั้นบัดนี้จึงขานพระนาม
พระองค์ว่า ภควา.

^๑ ข. ข. ๒๕/๑๕๕-๖, วิ. จ. ๗/๒๘๕,
อง. อฎฐก. ๒๓/๒๐๓.

กถิ ภเค วมิต ภควา ? ยสุมา
 ตถาคโต โภธิสตฺตภูโตปิ ปุริมาสุ ชาตีสู
 ปารมมโย ปุเรนฺโต ภกสงฺขาทํ สิริ, อีสฺสรียํ,
 ยสณฺจ วมิ อุกฺกิริ เขฬิณฺทํ วย อนเปกฺโข
 จตฺตยิ.

ตถา หิสฺส โสมนสฺสกุमारกาเล^๑ หตฺธิपाल-
กุมารกาเล^๒ อโยฆรปถิตฺตกาเล^๓
มุคฺคกฺขปถิตฺตกาเล^๔ จฺจุสฺสโตสฺมกาเล^๕
 เอมมาทิสฺส เนกฺขมฺมปารมมฺปิรณฺวเสน
 เทวราชสฺสทิสาย รชฺชสิริยา ปริจฺจตฺตอตุต-
 ทาวานํ ปริมาณํ นตฺถิ.

ทรงพระนามว่า ภควา เพราะอรรถ-
ว่าทรงสำรอกภคะ (ทรัพย์สมบัติ) อย่างไร ?
 เพราะเหตุที่พระตถาคต แม้ว่ายังทรงเป็น
 พระโพธิสัตว์ เมื่อจะทรงกระทำพระบารมี
 ให้เต็มอยู่ในชาติก่อน ๆ ก็ทรงสำรอก คือ
 ทรงคายออกแล้วซึ่งสิริ กล่าวคือสมบัติ ความ
 เป็นใหญ่ และยศ คือทรงทิ้งไป ไม่ยึดถือ ครอบ
 เป็นก้อนเชพะ.

จริงอย่างนั้น ในกาลอย่างนี้ คือในกาลที่
พระตถาคตนี้ทรงเป็นโสมนัสกุมาร ในกาลที่
ทรงเป็นหัตถิपालกุมาร ในกาลที่ทรงเป็น
อโยฆรบถิต ในกาลที่ทรงเป็นมุคคักขบถิต
 ในกาลที่ทรงเป็นจฺจุสฺสโตสฺม ดังนี้เป็นต้น
 อรรถาพที่ทรงสละสิริสมบัติ คือความเป็น
 พระราชา อันเสมือนความเป็นเทวราชาโดย

^๑ ขุ. ขา. ๒๗/๔๔๓.

^๒ ขุ. ขา. ๒๗/๔๖๔.

^๓ ขุ. ขา. ๒๗/๔๖๕.

^๔ ขุ. ขา. ๒๘/๑๕๓.

^๕ ขุ. ขา. ๒๗/๕๖๐.

เกี่ยวกับการบำเพ็ญเนกขัมมามี ให้บริบูรณ์
หาประมาณมิได้.

จริมตฺตภาเวปี หตุถคตฺ จกฺกวตฺตีสิริ
เทวโลกาธิปจฺจสทิสฺ จตฺตปิสุสฺริยํ, จกฺกวตฺติ-
สมฺปตฺตีสนฺนิสุสฺยํ สตฺตฺรตนสมฺชฺชลํ ยสฺสจ
ติณายปิ อมฺมณฺมาโน นีรเบกฺโข ปหาย
อภินิกฺขมิตฺวา สมฺมาสมฺโพธิ อภิสมฺพุทฺโธ,
ตสฺมา อีเม ลีริอาทิกเก ภคเ วมิตฺติ ภควา.

แม้ในอรรถภาพสุดท้าย ก็ทรงเป็นผู้ไม่สำคัญ
ไม่ไยดี แม้สักเท่าเส้นหญ้า ละทิ้งจักรพรรดิ-
สิริสมบัติอันอยู่ในเงื่อมพระหัตถ์ ก็อความ
เป็นใหญ่ในทวีปทั้ง ๔ อันเสมือนความเป็น
ใหญ่ในเทวโลก และยศที่รุ่งเรืองด้วยรัตนะ
ทั้ง ๗ อันมีจักรพรรดิสมบัติเป็นที่องอาศัย
แล้วเสด็จมหาภิเนษกรรม ตรัสรู้ยิ่งแล้วซึ่ง
พระสัมมาสัมโพธิญาณ, ฉะนั้น จึงทรง-
พระนามว่า ภควา เพราะอรรถว่าทรง-
สำเร็จอภิกะ มีสิริสมบัติเป็นต้นเหล่านี้.

อถวา ภานี นาม นกฺขตฺตานิ, เทหิ สมฺ
คจฺจนฺตฺติ ปวตฺตฺตฺตฺติ. ภกา, ลีเนรฺยุคฺนุชฺร-
อฺุตฺตรกฺุรฺหิมวฺนตฺตาทิกาชนโลกวิเสสสนฺนิสุสฺยา
โสภา กปฺปฏฺจฺยภาวโต. เทปิ ภควา
วมิ ตฺนินฺวาสสตฺตาวาสสมตฺติกุภมนโต

อีกนัยหนึ่ง คาวนักษัตรทั้งหลาย ชื่อว่า ภะ,
ธรรมชาติที่สวยงามทั้งหลาย อันมีสิ่งต่าง ๆ
แห่งภาชนโลก มีภูเขาสีเนรุ ภูเขายุคันธร
อฺุตฺตรกฺุรฺหวิป ภูเขาหิมพานต์เป็นต้น เป็นที่
อิงอาศัย โดยภาวะที่พึงตั้งอยู่ได้ตลอดกับ

คุณได้เท่า แช่ตั้ง และญาติ
สร้างคณฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

คปปฏิพนฺธจฺจนฺทรากปฺปหาเนน
เอวมปิ ภเก วมิตี ภควา.

ปชหิตี. ชื่อว่า ภค เพราะอรรถว่าไป คือเป็นไป
เสมอกับคาวนักษัตรที่ชื่อว่าภคเหล่านั้น. พระ
ผู้มีพระภาคทรงสำรอกภค แม้เหล่านั้น คือ
ทรงละลายได้ โดยการก้าวล่วงสัตตาวาส
อันเป็นที่อาศัยอยู่แห่งภคเหล่านั้น ด้วยการ
ละฉันทราคะที่เนื่องกับภคเหล่านั้น. พระผู้มี
พระภาคทรงพระนามว่าภควา เพราะ
อรรถว่าทรงสำรอกภค แม้โดยประการ
ที่กล่าวมานี้.

จกฺกวัตฺตีสิริ ยสฺมา
ยส อีสฺสรียํ สุขํ
ปหาสิ โลกจิตฺตมฺจ
สุคโต ภควา ตโต.

เพราะเหตุที่พระสุคตทรงละจักรพรรดิ-
สิริ ยศ ความเป็นใหญ่ ความสุข และ
ธรรมชาติที่วิจิตรในโลกได้ ฉะนั้น
บัณฑิตจึงขนานพระนามว่า ภควา.

กถิ ภาค วมิตี ภควา ? ภาคา นาม
สภาวธมฺมโกฏฺฐาสา, เต ขนฺธายตน-
ธาตฺวาทิวเสน, ตตฺถาปิ รูปเวทนาทิวเสน,
อตฺตาทิวเสน จ อเนกวิธา, เต จ ภควา

ทรงพระนามว่า ภควา เพราะอรรถว่า
ทรงสำรอกภาคะ (ส่วนแห่งสภาวธรรม)
อย่างไร? ส่วนแห่งสภาวธรรมทั้งหลายชื่อว่า
ภาคะ, ส่วนแห่งสภาวธรรมที่ชื่อว่าภาคะ

^๑ ฉ. คปปฏิพฺท... .

"สพฺพํ ปปญฺจํ, สพฺพํ โยคํ, สพฺพํ กนฺถํ, เหล่านี้ มีหลายอย่าง โดยเกี่ยวกับเป็นชั้น
 สพฺพํ สํโยชนํ สมุจฺฉินฺทิตฺวา อมตํ ธาตุํ อายตนะ ธาตุ เป็นต้น แม้ในชั้นเป็นต้นนั้น
 สมธิกจฺฉนฺโต วมิ อุกฺคิรี อนเปกฺโข จหฺพฺยิ ก็มีหลายอย่าง โดยเกี่ยวกับเป็นรูปชั้น
 น ปจฺจาคมิ? เวทนาชั้นเป็นต้น และโดยเกี่ยวกับกาล

มื่อคิดเป็นต้น, ก็พระผู้มีพระภาค "เมื่อทรง
 ตัดขาดกรรมเครื่องเนิ่นช้า (มีตัดหาเป็นต้น)
 ะทั้งหมด โยคะทั้งหมด กัณเฑาะทั้งหมด สังกโยชน์
 ะทั้งหมด แล้วทรงบรรลุมตธาตุนั้น ก็ชื่อว่า
 ทรงสำรอก คือทรงกายเสียได้ซึ่งส่วนแห่ง
 สภาวกรรม ที่ชื่อว่าภาคะเหล่านั้น ไม่โยค
 ะทิ้งไปไม่กลับคืนมา.

ตถาเสส สพฺพตฺถกเมว ปจฺวี อาโป เตโช จริงอย่างนั้น พระผู้มีพระภาคนี้ ทรงสำรอก
 วายํ, จกฺขุํ โสคํ ขานํ ชิวฺหํ กายํ มนํ, คือทรงกายออกโดยไม่มีเหลือ คือทรงทอดทิ้ง
 รูปเป สทฺเท กนฺธเ รเส โผฏฺฐพฺเพ ธมฺเม, ได้ โดยทรงสละเสียได้ ไม่มีอาลัย ซึ่งส่วน
 จกฺขุวิญฺญาณํ ฯ เปฯ มโนวิญฺญาณํ, จกฺขุสมฺผลฺสํ แห่งกรรมทั้งหมดนั้นทีเดียว แม้ด้วยอำนาจการ
 ฯ เปฯ มโนสมฺผลฺสํ, จกฺขุสมฺผลฺสํ เวทนํ จำแนกกรรมไปตามลำดับบท โดยนัยว่า ทรง
 ฯ เปฯ มโนสมฺผลฺสํ เวทนํ, จกฺขุสมฺผลฺสํ สำรอกซึ่งปฐวี อาโป เตโช วาโย อันมีในที่

๑. น ปจฺจาคมิ, ปรมตฺถทีปนี ๑๔,
 สารตฺถทีปนี ๔๔๕.

สถณฺ์ ๑เปฯ มโนสมฺผลฺสขฺ์ สถณฺ์,
 จักขุสมฺผลฺสขฺ์ เจตณฺ์ ๑เปฯ มโนสมฺผลฺสขฺ์
 เจตณฺ์, รูปตณฺ์ ๑เปฯ ธมฺมตณฺ์, รูปวิตกฺก
 ๑เปฯ ธมฺมวิตกฺก, รูปวิจารฺ ๑เปฯ
 ธมฺมวิจารณฺ์"ติอาทินา อนุปทธมฺมวีกากวเสนปี
 สพุเพว ธมฺมโกฏฺฐจาเส อนวเสสโต วมิ
 อุกฺคิรี อนเปกฺขปริจฺจาเคน ฉทฺพิ. วุตฺต
 เหน้ :

ทั้งปวงนั้นเทียว, ซึ่ง จักขุ โสตะ ฆานะ
 ชิวหา กายะ มนะ, ซึ่ง รูปะ สัททะ คันธะ
 รสะ โผฏฐัพพะ ธัมมะ, ซึ่งจักขุวิญญาณ ๑ลฯ
 มโนวิญญาณ, ซึ่งจักขุสัมผัสสสะ ๑ลฯ มโน-
 สัมผัสสสะ, ซึ่งจักขุสัมผัสสชาเวทนา ๑ลฯ
 มโนสัมผัสสชาเวทนา, ซึ่งจักขุสัมผัสสชา-
 สัญญา ๑ลฯ มโนสัมผัสสชาสัญญา, ซึ่ง
 จักขุสัมผัสสชาเจตนา ๑ลฯ มโนสัมผัสสชา-
 เจตนา, ซึ่งรูปตณฺหา ๑ลฯ ธมฺมตณฺหา,
 ซึ่งรูปวิตก ๑ลฯ ธมฺมวิตก, ซึ่งรูปวิจาร ๑ลฯ
 ธมฺมวิจาร" ดังนี้เป็นต้น. ข้อนี้สมจริงดังที่
 ตรัสไว้ว่า :

"ยณฺ์ อานนฺท จตฺตํ วณฺ์ มุตฺตํ
 ปหิณฺ์ ปฏินิสฺสฏฺจํ, ตํ ตถาคโต ปุณฺ
 ปจฺจจากมิสฺสตีติ"๑ เนตฺ จานํ วิชฺชตี"ติ๒

"ดูกรอานนท สิ่งทีตถาคตสละได้แล้
 สำรอกได้แล้ พ้นได้แล้ ละได้แล้
 ปลดปล่อยได้แล้ นั้นอันใด, ข้อว่า
 ตถาคตจักกลับคืนมาหาสิ่งนั้นอีก ดังนี้
 ฐานะนี้มีได้ไม่" ดังนี้.

๑ ฉ. ปจฺจาวมิสฺสตีติ.
 ๒ ที. ม. ๑๐/๑๓๘.

คุณได้เห่า แซ่ตั้ง และญาติ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

เอวมุปี ภาเค วมิตี ภควา. อถวา ทรงพระนามว่าภควา เพราะอรรถว่า
ภาเค วมิตี สพุเพปี กุสลากุสเล ทรงสำรอกภาคะ (ส่วนแห่งสภาวะธรรม)
 สาวชฺชานวชฺเช : หีนปณิเต กณฺหสุกฺกสฺส- แม้ตามประการที่กล่าวมานี้. อีกนัยหนึ่ง คำว่า
 ปฏิภาเค ธมฺเม อริยมคฺคณฺณมฺเขน วมิ ทรงสำรอกภาคะ ความว่า ทรงสำรอกคือ
 อุกฺคิรี อนเปกฺโข ปริจฺจชิ ปชฺหิ, ปเรสฺสจฺจ ทรงกายออกเสียได้ด้วยพระโอษฐ์ คือ
 ตถตฺตตาย ธมฺมํ เทเสสฺสี. วุตฺตมฺปิ เจตฺ : พระอริยมคคณญาณ ได้แก่ทรงเป็นผู้ไม่โยค
 สละเสียได้ ละเสียได้ซึ่งธรรมทั้งหลายอัน
 เป็นกุศลและอกุศล มีโทษและไม่มีโทษ เลว
 และประณีต มีส่วนเปรียบกับธรรมฝ่ายดำและ
 ธรรมฝ่ายขาว แม้ทั้งหมด, แล้วทรงแสดง
 ธรรมแก่ผู้อื่น เพื่อความสำรอกเสียได้
 อย่างนั้น. ข้อนี้สมจริง แม้ตามที่ตรัสไว้ว่า :

"ธมฺมาปี โว ภิกฺขเว ปทาตพฺพา,
 ปเกว อธมฺมา? กุลฺลูปมํ โว ภิกฺขเว
 ธมฺมํ เทเสสฺสามิ นิตฺถรณตฺตตาย,
 โน กทณฺตถายา"ติอาที๒

"คุณภิกษุทั้งหลาย แม้ธรรมพวกเธอก็
 ต้องละ, จะป่วยกล่าวไปโยถึงอธรรม
 เล่า. คุณภิกษุทั้งหลายเราจักแสดง
 ธรรมอันมีอุปมาเหมือนแพ แก่พวกเธอ
 ก็เพื่อประโยชน์แก่การถอนออก (จาก

๑-๒ ม. มุ. ๑๒/๒๗๐-๑..

ทุกข์), หารือเพื่อประโยชน์แก่การ
ยึดถือไม่" ดังนี้.

เอวมฺปิ ภาเค วมิตี ภควา.

ทรงพระนามว่า ภควา เพราะอรรถว่าทรง
สร้ารกภาคะ แม้ตามประการที่กล่าวมานี้.

ขนฺธายตนธาทฺวาที

ธมฺมเกทา มเหสีนา
กณฺหสุกฺกา^๑ ยโต วนฺตา
ตโตปิ ภควา มโต.

แม้เพราะเหตุที่พระผู้แสวงหาคุณที่ยิ่ง-
ใหญ่ ทรงสร้ารกประเภทแห่งธรรม
มีชั้นธ อายตนะ ธาตุ เป็นต้น อันมีทั้ง
ฝ่ายดำและฝ่ายขาว ฉะนั้น บัณฑิตจึง
ขนานพระนามพระองค์ว่า ภควา.

เตน วุตฺตํ :

"ภากฺวา ภตฺวา ภาเค
ภเค จ วนิ ภตฺตฺวา
ภเค วมิ ตถา ภาเค
วมิตี ภควา ชีโน^๑ติ.

เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า :

"พระชินเจ้าทรงพระนามว่า ภควา
เพราะอรรถว่า ทรงเป็นผู้มีส่วนแห่ง
คุณ ทรงเป็นผู้มีธรรมอันบำรุ้งไว้แล้ว
ทรงคบหาส่วนแห่งธรรม และธรรม-
สมบัติทั้งหลาย ทรงมีชนผู้ภักดี ทรง

^๑ ฉ. กณฺหา สุกฺกา.

เอกุถ จ ยสุมา สงฺเขปโต อคฺคหิต-
 สมฺปตฺติปรหิตปฏิปตฺติวเสน ทฺวิธา พุทฺธคฺคณา,
 ตาสฺ อคฺคหิตสมฺปตฺติ ปทานสมฺปทาณา-
 สมฺปทาเภทโต ทฺวิธา, อานุกาวสมฺปทาที่นึ
 ตทวินาภาเวน ตทนฺโตคฺคตฺตา. ปรหิตปฏิปตฺติ
 ปโยคาสยเภทโต ทฺวิธา.

สารอกทฺรพฺยสมฺบัตติ อนึง ทรงสารอก
 ส่วนแห่งธรรม" ดังนี้.

อนึง ในบรรดาพระพุทฺธคฺคณเหล่านี้
 เพราะเหตุที่พระพุทฺธคฺคณมี ๒ อย่าง โดย
 สังเขป คือความถึงพร้อมแห่งประโยชน์ตน
 และการปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่น, ในความ
 ถึงพร้อมแห่งประโยชน์ตน และการปฏิบัติเพื่อ
 ประโยชน์ผู้อื่นนั้น ความถึงพร้อมแห่ง
 ประโยชน์ตนมี ๒ อย่าง โดยแยกเป็น
 ปทานสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งการละ)
 และญาณสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งญาณ)
 เพราะอานุกาวสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่ง
 อานูกาพ) เป็นต้น ก็รวมลงในปทานสัมปทา
 และญาณสัมปทานั้น เพราะความไม่เว้นไป
 จากสัมปทาทั้ง ๒ นั้น. การปฏิบัติเพื่อ
 ประโยชน์ผู้อื่นก็มี ๒ อย่าง โดยแยกเป็น
 ปโยคะ (ความพยายาม) และอัสยะ
 (อัยยาศัย).

คุณเป็รื่อง บั้วน่วม

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตตถ ปโยคโต ลามสกุการาทินิรเปกขจิตตสสุ ในการปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่น ๒ อย่างนั้น
 สพทุกขนิยยานิกธมฺมูปเทโส, อาสยโต การชี้แจงธรรมอันนำออกจากทุกข์ทั้งปวงแห่ง
 ปฏิวิรุฑฺเธสุปี นิจุจํ ทิเตสึตา, ฌาณปริปาก- พระผู้มีพระภาคผู้มีจิตปราศจากการเพ่งอามิส
 กาลาคมนาทิ ปรหิตปฏิปัตติ จ, อามิส- มีลามสัการะเป็นต้น เป็นการปฏิบัติเพื่อ
 ปฏิคฺคหณาทินาปี อตฺถจริยา ปรหิตปฏิปัตติ ประโยชน์ผู้อื่นทางด้านปโยคะ, ความเป็น
 โหติเยว. ตสฺมา เตสึ วิภาวนวเสน ปาฬิยํ ผู้แสวงหาประโยชน์เป็นนิตย์ ในสัตว์ทั้งหลาย
 "อรหนฺ"ติอาทินิ ปทานิ คณฺณ เวทิตพฺพ. แม้ที่คิดร้ายตอบ และกิจมีการรอกอยเวลา
 บมฺญาณเป็นต้น เป็นการปฏิบัติเพื่อประโยชน์
 ผู้อื่นทางด้านอัสยะ, ความประพฤติประ-
 โยชนํ แม้ด้วยกิจมีการรับเอาซึ่งอามิส
 เป็นต้น ก็เป็นการปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่น
 ทางด้านอัสยะนั้นแหละ. ฉะนั้นจึงควรทราบ
 ถึงการเข้าใจบททั้งหลายมีชื่อว่า "อรหฺ"
 เป็นต้น ในพระบาลี โดยเกี่ยวกับเป็นการ
 เปิดเผยพระคุณ ๒ อย่างเหล่านั้นเถิด.

ตตถ "อรหนฺ"ติ อิมินา ปเทณ ในบรรดาพระพุทฺธคุณ ๘ บทนั้น ด้วย
 ปทานสมฺปทาวเสน ภควโต อตฺตทิตสมฺปตฺติ บทว่า "อรหฺ" นี้ เป็นอันเปิดเผยความ
 วิภาวิตา. "สมฺมาสมฺพุทฺโธ, โลกวิทู"ติ ถึงพร้อมแห่งประโยชน์ตน ของพระผู้มี
 จ อิเมหิ ปเทหิ ฌาณสมฺปทาวเสน. นนุ จ พระภาคโดยเกี่ยวกับปทานสัมปทา (ความ

คุณเปรี๊ยะ บัวน่วม

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

"โลกวิทู"ติ อิมินาปี สุมมาสมพุทธา
วิภาวียตีติ ? สจจ วิภาวียตี, อตถิ ปน
วิเสโส, "สุมมาสมพุทโธ"ติ อิมินา
สพพญตตณณานภาโว วิภาวิตติ,

ถึงพร้อมแห่งการละ). ด้วยบทว่า "สุมมา-
สมพุทโธ" และบทว่า "โลกวิทู" เหล่านี้
เป็นอันเปิดเผยความถึงพร้อม แห่งประโยชน์
ตน โดยเกี่ยวกับญาณสัมปทา. ท้วงว่า ก็แม้
ด้วยบทว่า "โลกวิทู" นี้ ท่านอาจารย์
เปิดเผยถึงความ เป็นพระสัมมาสัมพุทธะไม่ใช่
หรือ ? ตอบว่า เปิดเผยถึงความ เป็น
พระสัมมาสัมพุทธะจริง, ถึงกระนั้นก็ยังมิใช่ข้อที่
พิเศษอยู่ คือ ด้วยบทว่า "สุมมาสมพุทโธ" นี้
เป็นอันเปิดเผยอานุภาพแห่งพระสัมพัญญตญาณ,

"โลกวิทู"ติ ปน อิมินา อาสยานุสย-
ณานาทินมฺปิ อานุกาโว วิภาวิตติ.
"วิชชาจรตสมฺปนฺโน"ติ อิมินา สพฺพابي
ภควโต อตฺตทิตสมฺปตฺติ วิภาวิตา. "สุคโต"ติ
ปน อิมินา สมฺทากมโต ปฏฺจาย ภควโต
อตฺตทิตสมฺปตฺติ, ปรทิตปฏฺปิตฺติ จ วิภาวิตา.

ส่วนด้วยบทว่า "โลกวิทู" นี้ ยังเป็นอัน
เปิดเผยอานุภาพ แห่งพระอาสยานุสยญาณ
เป็นต้นด้วยแล. ด้วยบทว่า "วิชชาจรต-
สมฺปนฺโน" นี้ เป็นอันเปิดเผยความถึงพร้อม
แห่งประโยชน์ตนแม้ทั้งปวง ของพระผู้มี
พระภาค. ส่วนด้วยบทว่า "สุคโต" นี้
เปิดเผยความถึงพร้อมแห่งประโยชน์ตน และ
การปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่น ของพระผู้มี
พระภาค จับตั้งแต่กาลที่ทรงประชุมชน.

คุณเป็รื่อง บัวน่วม

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธานุชา

"อนุตฺตโร ปฺริสทฺมมสํารถิ สฺตถา
เทวมนุสฺसानน"ติ อิมเหติ ปเทหิ ภควโต
 พรหิตปฏิปตฺติ วิภาวิตา. "พฺพุโธ"ติ อิมินา
 ภควโต อตฺตหิตสฺมปตฺติ, พรหิตปฏิปตฺติ
 จ วิภาวิตา. เอวญจ กตฺวา "สมฺมา-
สมฺพฺพุโธ"ติ วตฺวา "พฺพุโธ"ติ วจัน
 สฺมตฺถิตํ โหติ.

ด้วยบทว่า "อนุตฺตโร ปฺริสทฺมมสํารถิ สฺตถา
เทวมนุสฺसानน" เหล่านี้ เป็นอันเปิดเผยการ-
 ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่นของพระผู้มีพระภาค.
 ด้วยบทว่า "พฺพุโธ" นี้ เป็นอันเปิดเผยความ
 ถึงพร้อมแห่งประโยชน์ตนด้วย การปฏิบัติเพื่อ
 ประโยชน์ผู้อื่นด้วยของพระผู้มีพระภาค. ก็
 เพราะทำอธิบายอย่างนี้ การที่จะกล่าวว่
 "สมฺมาสมฺพฺพุโธ" ดังนี้แล้ว ก็ยังกล่าวอีกว่
 "พฺพุโธ" จึงจะเป็นอันใช้ได้.

เตเนวาท "อตฺตนาปิ พุชฺฌิ อญฺเณปิ สฺตฺเต
โพเธสสี"ติอาหิ. "ภควา"ติ จ อิมินาปิ
 สฺมฺทาคมโต ปฏฺจาย ภควโต สฺพฺพา
 อตฺตหิตสฺมปตฺติ, พรหิตปฏิปตฺติ จ วิภาวิตา.

เพราะเหตุนี้แหละ ท่านจึงกล่าวไว้ว่
 "ตรัสรู้แม้ด้วยพระองค์เองแล้ว ก็ทรงยังสัตว์
 แม้อื่นให้ตรัสรู้" ดังนี้เป็นต้น. ส่วนด้วย
 บทว่า "ภควา" แม้นี้ก็เป็นอันเปิดเผย
 ความถึงพร้อมแห่งประโยชน์ตนด้วย การ
 ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่นด้วย ทุกอย่าง ของ
 พระผู้มีพระภาค จัตั้งแต่กาลที่ทรงประชุม
 ชน.

อปโร นโย : เหตุผลสตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 สงฺเขปโต ทิวธา พุทฺธคฺคณา. ตตฺถ "อรหํ

อิกนัยหนึ่ง : พึงทราบว่พระพุทฺธคฺคณ
 มี ๓ อย่างโดยสังเขป โดยเกี่ยวกับเป็น

คุณเปรี๊อง บัวน่วม
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปริยฺยจิตฺตนิ ราเคน ปริยฺยจิตฺ, ปริยฺยจฺยานป-
 ปตฺเตหิ ราเกหิ สหิตฺ จิตฺ อรณฺณมิว
 โจเรหิ เตน ปริยฺยจิตฺตนิ วุตฺตํ, ตสฺส
 ปริยฺยจฺยานจฺยานภาวโต, ปริยฺยจิตฺตฺราคนฺติ
 อตฺถโธ.

นั้น" ดังนี้เป็นต้น. คำว่า ในสมัยนั้น คือ
 ในสมัยที่ระลึกเนื่อง ๆ ถึงพระพุทธคุณ.
 บทว่า ราคปริยฺยจิตฺ แปลว่าถูกราคะกั๊กมรุม,
 เป็นอันกล่าวได้ว่า จิตที่เป็นไปพร้อมกับราคะ
 อันถึงความเป็นปริยฺยฐานะ ชื่อว่าถูกราคะนั้น
 กั๊กมรุม เหมือนป่าที่ถูกพวกโจรยึดครองอยู่
 ฉะนั้น, หมายความว่าจิตมีราคะอันกั๊กมรุม
 แล้ว โดยความเป็นที่ตั้งแห่งความกั๊กมรุมแห่ง
 ราคะนั้น.

ยํ วา รากสฺส ปริยฺยจฺยานํ, ตํ ตสฺหิตเต
 จิตฺเต อปฺจิตฺตนิ ทฺยจฺทพฺ. เอตสฺมี ปกฺเข
ราเคนาติ ราเคน เหตุนาติ อตฺถโธ.
อฺชฺคตฺเมวาติ ปกฺเข กายวฺงฺกาทีนํ
 อปฺนิตฺตฺตา, จิตฺตสฺส จ อฺนุชฺภาวกรานํ
 มายาทินํ ภาวโต, รากาติปริยฺยจฺยานา-
 ภาเวน วา โอนติอฺนฺนตีวโรโต อฺชฺภาวเมว
 กตํ.^๒

อีกอย่างหนึ่ง พึงเห็นว่าความกั๊กมรุมแห่ง
 ราคะอันใด, ความกั๊กมรุมแห่งราคะนั้น อัน
 สัตว์เข้าไปสัมผัสไว้ในจิต อันเป็นไปร่วมกับ
 ราคะนั้น. ในฝ่ายนี้ คำว่า ถูกราคะ
 (กั๊กมรุม) จึงมีความหมายว่า ถูกราคะอัน
 เป็นเหตุ (กั๊กมรุม). บทว่า อฺชฺคตฺเมว คือ
 ถึงความชั้ตรงเท่านั้น เพราะขจัดความ
 คดโกงแห่งกายเป็นต้นได้ก่อนแล้ว และ

^๑ ฉ. อฺปฺจิตฺตนิ.

^๒ ฉ. กตํ.

คุณเป็รื่อง บั่วนวม

สร้างคันฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เพราะจิตไม่มีอุปกิเลสมีมายาเป็นต้น อัน
สร้างคามไม่ซื่อตรง, หรือเพราะเว้นจาก
ความลตตัวและความยกตัว เพราะไม่มีความ
กัฏุมรุมแห่งกิเลส มีราคะเป็นต้น.

อถวา อชุกตเมวาทิ กมฺมฏฺฐานสฺส วิถิ
โอิติณฺณตยา ลินฺนุทฺธจฺจวิคฺคโต^๑ มชฺฌิมสมถ-
นิमितฺตปฏิปตฺตติยา อชฺฐภาวเมว กตฺ.
ตถาคคํ อารพฺภาติ ตถาคคฺคฺเณ อารมฺมณฺ
กตฺวา.

อีกนัยหนึ่ง บทว่า อชุกตเมว คือถึงความตรง
นั้นเทียว โดยการดำเนินสู่สมถนิมิตอันเป็น
สายกลางได้อย่างปราศจากความหดหู่ และ
ความฟุ้งซ่าน เพราะความที่หยั่งลงสู่วิถิ-
กรรมฐานได้แล้ว. คำว่า อารพภภาติ
คือ กระทำพระคุณทั้งหลายของพระตถาคต
ให้เป็นอารมณ์.

อิจฺจสฺสชาติ อิติ อสฺส. "โส ภควา
อิติปิ อรหฺนุ"ติอาทินา ปุพฺเพ วุตฺตปฺปกาเรน
พุทฺธคฺเณ อนฺวิตฺกฺกยโตติ สมฺพนฺโร. เอวนฺติ
"เนวสฺส ตสฺมี สมเย"ติอาทินา วุตฺตนเยน.
พุทฺธคฺณโปณฺาติ พุทฺธคฺณินฺนา.

บทว่า อิจฺจสฺส ตัดเป็น อิติ อสฺส.
เชื่อมความว่า เมื่อเชออกอยตรีกถึงซึ่ง
พระพุทฺธคฺณทั้งหลายอยู่ ตามประการที่กล่าว
แล้วในตอนต้นโดยนัยว่า "โส ภควา อิติปิ
อรหฺ" เป็นต้น. คำว่า ตามนัยที่กล่าวแล้วนี้
คือตามนัยที่กล่าวแล้วด้วยคำว่า "ในสมัยนั้น

^๑ ฉ. ลินฺนุทฺธจฺจวิคฺคมนโต.

คุณสมพร เชยคำดี
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

จิตของพระโยคีนี้ (ย่อมไม่เป็นจิตที่ถูกราคะ
กลุ่มรุม)" ดังนี้ เป็นต้น. บทว่า พุทฺธคุณโปณา
คือ ที่น้อมไปในพระพุทฺธคุณทั้งหลาย.

"วितกกุวิจारा ปวตฺตนต์ิ"ติ เอเตน
พุทฺธคุณสงฺฆาตํ กมฺมฏฺจานํ วิตกกุภาหํ,
วิตกกุปริยาหํ, ปุนฺปฺปนํ อนุมชฺชนนฺจ
กโรตีติ ทสฺเสตี. ปีติ อุปฺปชฺชตีติ
ภาวนาวเสน อุปฺจารชฺฌานนินฺปาตีกา พลวตี
ปีติ อุปฺปชฺชตี. ปีติมนสฺสาตี^๑ วุตฺตปฺปการ-
ปีติสฺหิตจิตฺตสฺส.

ด้วยคำว่า "วิตกและวิจาร์ยอมเป็นไป" นี้
ท่านแสดงว่า พระโยคีย่อมกระทำความฐาน
กล่าวคือพระพุทฺธคุณ ให้เป็นอันถูกวิตกจดได้
แต่แรก ให้เป็นอันถูกวิตกจดไปทั่ว และยอม
กระทำการตามเคล้าบ่อย ๆ. คำว่า ปีติ
ก็ยอมเกิดขึ้น คือปีติอันมีกำลังที่ให้สำเร็จ
อุปจารมาน ย่อมเกิดขึ้น ด้วยอำนาจแห่ง
ภาวนา. คำว่า ของเธอผู้มีใจปีติ คือ
ของเธอผู้มีใจไปร่วมกับปีติ อันมีประการดัง-
กล่าวแล้ว.

กายจิตฺตทรรณาคี กายจิตฺตปสฺสทฺธิ
ปฏฺิปกฺขภูตา สฺขุมาวตฺถา อุทฺธจฺจสฺหคตา
กิเลสา. ปฏฺิปสฺสมฺมานตีติ สนฺนิสฺสีหนฺติ.
อนุกฺกเมน เอกฺกขณฺเต ยทา พุทฺธคุณารมฺมณา

คำว่า ความกระวนกระวายแห่งกายและจิต
ได้แก่ กิเลสทั้งหลายอันสหรกตด้วยอุทฺธจจะ
ซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อกายปัสสัทธิ และจิตตปัสสัทธิ
มีความตั้งลงสุขุม. คำว่า ยอมระงับไป คือ

^๑ ฉ. อิติ-สทฺโท น ทิสฺสตี.

ภาวนา อรูปปริวิเสส อวหนุตี ปวตตติ,
 ททา นีวรรณิ, วิกขมฺภิตาเนว โทหนฺติ,
 กิเลสํ สนฺนินฺนาว โทหนฺติ,

สุวิสทานิ สหฺธาหิ นินฺทรียานิ โทหนฺติ,
 ภาวนาย ปคฺคตตาย วิตกฺกวิจารา สาคิสฺสํ
 ปฏฺกัจจาว โทหนฺติ, พลวตี ปิตี อูปฺปชฺชติ,
 ปิตีปฏฺจานา ปสฺสทฺธิ สวิเสสา ชายติ,
 ปสฺสทฺธกายสฺส สฺมาธิปฏฺจานํ สุขํ ธิรตฺรํ
 หุตฺวา ปวตฺตติ, สุขเณ อุนฺพฺรุหิตํ จิตฺตํ
 กมฺมฏฺจानเ สมฺมเทว สฺมาธิยติ,

เอวํ อุนฺกฺกเมเน ปุพฺพภาเค วิตกฺกาทโย
 อรูปฺปริ ปฏฺกฏฺตรภาเวเน ปวตฺตติทฺวา ภาวนาย
 มชฺฌิมสมถปฏฺกิตฺติยา นินฺทรียานญฺจ เอกฺรส-
 ภาเวเน ปฏฺกตฺมานิ หุตฺวา เอกกฺขเณ

ย้อมสงบนิ่งไป. คำว่า ในขณะเดียวกันตาม
ลำดับ ความว่า ในเวลาใดภาวนาซึ่งมี
 พระพุทธคุณเป็นอารมณ์ เป็นไปนำมาซึ่งคุณ-
 วิเศษที่ยิ่ง ๆ ขึ้นไปอยู่, ในเวลานั้น นีวรรณ
 ทั้งหลาย ย่อมเป็นอันราบคาบไปที่เดียว,
 กิเลสทั้งหลายเป็นอันสงบนิ่งไปที่เดียว,

อินทรีย์ทั้งหลาย มีศรัทธาเป็นต้นที่แกลวกล้าค
 ก็ย่อมมี, วิตกและวิจาร์เป็นธรรมชาติที่มีกิจ
 ชัดเจนตียิ่งนัก เพราะความที่ภาวนากล่อง-
 แคล้ว, ปิตีอันมีกำลังย่อมเกิดขึ้น, ปัสสัทธิอัน
 มีปิตีเป็นปทัฏฐานซึ่งมีความวิเศษย่อมเกิดขึ้น,
 สุขอันมีสมาธิเป็นปทัฏฐาน เป็นธรรมชาติ
 มั่นคงยิ่ง ย่อมเป็นไปแก่เธอผู้มีกายระงับ
 แล้ว, จิตที่มีสุขตามเพิ่มพูนอยู่ ย่อมตั้งมั่นใน
 กรรมฐานโดยชอบทีเดียว,

ธรรมทั้งหลายมีวิตกเป็นต้น เป็นไปโดยภาวะ
 ที่ชัดเจน ชัดเจนยิ่งกว่ายิ่ง ๆ ขึ้นไป ในส่วน
 เบื้องต้นตามลำดับ ตามประการที่กล่าวมานี้
 แล้วเป็นธรรมชาติที่ชัดเจนที่สุด เพราะ

คุณสมพร เขยคำดี

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ณานงคานิ อุปปชชนติ. ยํ สนุชาย วุตฺตํ ภาวนาคำเนนสู่สมณิมิต อันเป็นสายกลางได้
ภควตา : และเพราะความที่อันทรีย์ทั้งหลาย มีรสเป็น

อันเดียวกัน องค์ณานทั้งหลายก็ย่อมเกิดขึ้น
ในขณะเดียวกัน. ได้แก่พระคำรัสที่พระผู้มี
พระภาคทรงหมายเอาตรัสไว้ว่า :

"ยสฺมี มหานาม สมเย อริยสาวโก
ตถาคตํ อนุสฺสรติ, เนวสฺส ตสฺมี
สมเย รากปริยฺญจิตฺ จิตฺตํ โหติ
ฯเปฯ สุขิโน จิตฺตํ สมာธิยตี"ติ."

"ดูกรมหานาม ในสมัยใดพระอริย-
สาวกระลึกเนื่อง ๆ ถึงพระตถาคต,
ในสมัยนั้น จิตของเธอไม่เป็นจิตที่ถูก
รากะกลุ้มรุม ฯลฯ จิตของเธอผู้มีสุข
ย่อมตั้งมั่นเสมอ" ดังนี้.

กสฺมา ปเนตถ ฌานํ อุปปนาบฺตตํ
น โหตีติ อาท "พฺทชฺฌานมฺปน
คมฺภีรตายา"ติอาที. คมฺภีเร ที อารมฺมเณ
คมฺภีเร อุทเก ปติตนาวา วิย สมถภาวนา
ปติญฺจํ น ลภตี, "คมฺภีรตายา"ติ จ อิมินา
สภาวธมฺมตาปี สงฺกหิตา.

ท่านอาจารย์ ทำคำถามไว้ในใจว่าก็
เพราะเหตุไร ฌานในพุทธานุสตินี้ จึงไม่เป็น
ฌานที่ถึงอัปปนา ดังนี้แล้วจึงกล่าวว่า "แต่
เพราะความที่พระพุทชฌานทั้งหลายเป็นธรรม-
ชาติลึกซึ้ง" ดังนี้เป็นต้น. จริงอยู่ ในอารมณ์
ที่ลึกซึ้ง สมถภาวนาย่อมไม่ได้ที่ตั้งมั่น ตูจเรือ
ที่ตกไปในน้ำลึก ฉะนั้น, ก็ด้วยคำว่า

^๑ อง. ฉก.ก. ๒๒/๓๑๗.

"เพราะความที่เป็นธรรมชาติลึกซึ้ง" นี้ รวมเอาทั้งความเป็นสภาวธรรม.

สภาวธมฺโม หิ คมฺภีโร น ปณฺณตฺติ. นนฺ จ ตชฺชาปณฺณตฺติวเสณ สภาวธมฺโม คยฺหตฺติ ? สจฺจํ คยฺหตฺติ ปุพฺพภาเค, ภาวนาย ปน วทฺทมมานาย ปณฺณตฺติ สมตฺติกฺกมิตฺวา สภาเวเยว จิตฺตํ ทิฏฺฐตฺติ.

เป็นความจริงว่า สภาวธรรมเป็นของลึกซึ้ง บัญญัติไม่เป็นของลึกซึ้ง. ท้วงว่า ก็พระโยคี ย่อมถือเอาสภาวธรรม ด้วยอำนาจบัญญัติที่เกิดจากสภาวธรรมนั้นมิใช่หรือ ? เฉลยว่า ในตอนต้นย่อมถือเอาสภาวธรรม ด้วยอำนาจบัญญัติที่เกิดจากสภาวธรรมนั้น ก็จริงอยู่, แต่เมื่อภาวนาเจริญไปอยู่ จิตย่อมก้าวล่วงบัญญัติแล้วตั้งอยู่ในสภาวะเท่านั้น.

นนฺ จ สภาวธมฺเมปิ กตฺถจि อปฺปนา สมฺมิชฺฌตฺติ ทฺตุติยารูปชฺฌานาที่ติ ? สจฺจํ สมฺมิชฺฌตฺติ, ตณฺจ โข เอกปฺปกारे อารมฺมเณ, อิทํ ปน นานปฺปการนฺติ ทสฺเสนฺโต "นानปฺปการ-คฺณานสฺสรณาธมฺมตฺตตฺตายา"ติ อาท.

ท้วงว่า อรูปฌานที่ ๒ (วิญญูญายตนะ) เป็นต้น ย่อมสำเร็จเป็นอัปปนาในอารมณ์บางอย่าง แม้ที่เป็นสภาวธรรมได้ มิใช่หรือ? ท่านอาจารย์เมื่อจะแสดงว่า ย่อมสำเร็จได้ ก็จริงอยู่, แต่ว่าอรูปฌานที่ ๒ เป็นต้นนั้นแล ย่อมสำเร็จได้ ในอารมณ์ที่มีประการเดียว, แต่ว่าฌานนี้มีอารมณ์นานาประการ ดังนั้นจึงกล่าววว่า "เพราะความที่จิตโน้มไปด้วยความ

คุณอัญชลี รวยฟูพันธ์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ระลึกเนื่อง ๆ ถึงพระพุทธานุสธานาประการ"
ดังนี้.

เอวมฺปิ ยถา นานุปกาเรสุ เกสาทิ-
โกฏฐาเสสุ มนสิการํ ปวตฺเตนฺตฺส
เอกสมฺมิเยว โกฏฐาเส อปฺปนาวเสน ภาวนา
อวตฺตฺจติ, เอวมิธ กสฺมา น โทตีติ ?
วิสมโย อฺปณฺณาโส?

แม้ว่าเป็นอย่างนี้ก็ยังท้วงอีกว่า เปรียบ-
เหมือนว่า เมื่อพระโยคีทำมนสิการให้เป็นไป
ในโกฏฐาสทั้งหลายมีผมเป็นต้นนานาประการ
ภาวนาก็ยังตั้งลงได้ โดยเกี่ยวกับเป็นอัปนา
ในโกฏฐาสเดียวเท่านั้น ฉันทิด, เพราะ
เหตุไร ในพุทธานุสติกรรมฐานนี้ ภาวนา
จึงไม่เป็นฉันเดียวกันนั้นเล่า ? ตอบว่า ข้อ
เปรียบเทียบอันนี้ไม่สมกันหรอก.

ตตฺถ ทิ สติปิ โกฏฐาสพฺทภาเว
เอกปฺปกาเรเนว ภาวนา ปวตฺตติ
ปฏิกฺกุลาการสฺสเสว กทฺธโต, อิท ปน
นานุปกาเรณ คุณานํ นานุปการตฺตฺตา, น
อยเมกสมฺมิเยว กุณฺเณ จาคฺติ สกฺโกติ
ภาวนาพเลน ปจฺจุกฺขโต พุทฺธกุณฺเณสุ
อฺปฏฺฐหนฺเตสุ สทฺธาย พลวภาวโต.

เพราะว่าในกรรมฐานนั้น แม้เมื่อโกฏฐาส
ทั้งหลายจะมีอยู่มากมาย ภาวนาก็ย่อมเป็นไป
โดยประการเดียวเท่านั้น เพราะการถือเอา
เฉพาะอาการที่เป็นปฏิกุศลเท่านั้น; แต่ใน
พุทธานุสติกรรมฐานนี้ เพราะความที่พระ-
พุทธคุณมีนานาประการ โดยประการต่าง ๆ
กัน ภาวนาจึงไม่อาจที่จะตั้งในพระคุณ

^๑ สกุกฺกุภาสายํ อฺปนฺยาโสติ มนฺเณ.

คุณอัญชลี รวญพันธ์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อย่างเดียวกันนั้นได้ เพราะศรัทธา (ซึ่ง
เป็นอันสงฆ์ที่ต้องการในกรรมฐานนี้) มี
กำลัง ก็ในเมื่อพระพุทธรูปทั้งหลายปรากฏ
โดยประจักษ์ ด้วยกำลังของภาวนา.

เตเนว ทิ "อริมุตตตายา"ติ วุตฺตํ. ยถิ
อุปจารปคฺคํ ฌานํ โทติ, กถิ พุทฺธานุสฺสตีติ
วุตฺตุนฺติ อาห "ตเตตนุ"ติอาหิ.

ก็เพราะเหตุเช่นนั้นแหละ ท่านอาจารย์จึง
กล่าวว่า "เพราะความที่จิตโน้มไป (โน้มใจ
เชื่อ)" ดังนี้. ท่านอาจารย์ทำคำชักใช้ไว้
ในใจว่า ถ้าหากว่า ฌาน เป็นฌานที่ถึงเพียง
อุปจาระไซร์, เรียกว่าพุทธานุสติได้อย่างไร
ดังนี้แล้ว จึงกล่าวว่า "ฌานนั้น" ดังนี้
เป็นต้น.

สการโว โทติ สปปติสโส, สตุถุ
คุณสรวิรสฺส ปจฺจกฺขโต อุภฺจหนโต. ตโตเยว
สทุธาเวปุลล์ อเวจฺจบุปฺสาทสทิสฺสี
สทุธามหตฺตํ. พุทฺธกฺุณานํ อนุสฺสรณวเสน
ภาวนาย ปวตฺตตฺตตา สตีเวปุลล์.

ชื่อว่า ย่อมเป็นผู้มีความเคารพ มี
ความยำเกรง เพราะพระสรวิระคือพระคุณ
ของพระศาสดาปรากฏโดยประจักษ์. เพราะ
เหตุเช่นนั้นเอง จึงชื่อว่า ย่อมได้รับความ
ไพบูลย์แห่งศรัทธา คือได้รับศรัทธายิ่งใหญ่
อันเสมือนความเลื่อมใสไม่คลอนแคลน (ของ
พระอริยเจ้าทั้งหลาย). ชื่อว่าย่อมได้รับ

คุณอัญชลี รวยพูนพันธ์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เตสั ปรมคมภัรตาย, นานปการตายน จ
ปณณเวปุลลั. เตสั อุฬารปณณกเขตตตายน
ปณณเวปุลลณจ อธคจจติ. ปิตีปาโมชชพหุโล
โทติ ปิตีสัมโพชณจกฏจانیยตตายน พุทธานุส-
 สติยา. ภยภรวสโท พุทธคุณารมมณาย
 สติยา ภยภรวาภิกวนโต.

เตนาท ภควา "อนุสสรเถ สมพุทธั, ภยั
 ตุมหาก โน สียา"ติ? ทุกขาธิวาสนสมตโต
 พุทธานุสสติยา สรรทุกขสส ปทุมปลาเส

ความไพบูลย์แห่งสติ เพราะภาวนาเป็นไป
 โดยเกี่ยวกับความระลึกเนื่อง ๆ ถึงพระ-
 พุทธคุณทั้งหลาย(อันเป็นกิจของสติ).

ชื่อว่า ย่อมได้รับความไพบูลย์แห่งปัญญา
 เพราะความที่พระพุทธคุณเหล่านั้น ลึกซึ้งยิ่ง
 และเพราะความที่มีนานาประการ. และ
 ชื่อว่าย่อมได้รับความไพบูลย์แห่งบุญ เพราะ
 ความที่พระพุทธคุณเหล่านั้น เป็นเขตแห่งบุญ
 ที่ประเสริฐ. ชื่อว่าย่อมเป็นผู้มากด้วยปิติและ
ปราโมทย์ เพราะความที่พุทธานุสติเป็นที่ตั้ง
 แห่งปิตีสัมโพชณจกั. ชื่อว่าอดทนความกลัว
และอารมณ์ที่น่ากลัวได้ เพราะสติอันมีพระ-
 พุทธคุณเป็นอารมณ์ มีการครอบงำความกลัว
 และอารมณ์ที่น่ากลัวได้.

เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสไว้ว่า
 "พวกเธอ ฟังรำลึกถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
 เกิด, พวกเธอจะไม่มี ความกลัว" ดังนี้.

๑ ส. ส. ๑๕/๓๒๓.

อุทกสฺส วย วินิวฏฺฏนโต. สฺวาสนฺณนฺติ ชื่อว่าสามารถออกกลิ่นทุกข์ได้ เพราะทุกข์
 สหฺวาสนฺณํ. พุทฺธมฺมียํ จิตฺตํ นมฺติ พุทฺธกฺุณานํ ในร่างกายคลายออกได้ด้วยพุทธานุสติ คัจฉนํ
 มหนฺตภาวสฺส ปจฺจกฺุชโต อุปฺภูจฺานโต. บนใบปทุมคลายออกไป(ไม่ติดอยู่) ฉะนั้น.
 บทว่า สฺวาสนฺณํ แปลว่าความสำคัญว่า
 อยู่ร่วมกัน. ชื่อว่าจิตยอมอ่อนไปในพุทฺธมฺมิ
 เพราะความยิ่งใหญ่ แห่งพระพุทฺธกฺุณทั้งหลาย
 ปราภฺวโดยประจักษ์.

พุทฺธานุสฺสตีภาวนาย สพฺพทา พุทฺธกฺุณานํ ท่านอาจารย์กล่าวว่า "คฺุจเห็นพระศาสดาอยู่
 จิตฺเต วิปริวตฺตนโต วุตฺตํ "สมฺมุขํ สตถารํ ตรงหน้า" เพราะในการเจริญพุทธานุสติ
ปสฺสโต วยยา"ติ. อุตฺตรํ อปฺปฏิวิชฺฌนโตติ พระพุทฺธกฺุณทั้งหลาย มีความเป็นไปในจิต
 อิมาย ภาวนาย อุปฺริตํ^๑ อธิฏฺฐานํ กตฺวา ตลอดกาลทุกเมื่อ. คำว่า เมื่อยังไม่แห่ง-
 สจฺจานิ อปฺปฏิวิชฺฌนโต. สฺกฺติปฺรายโนติ ตลอดคุณวิเศษที่ยิ่งขึ้นไป คือ เมื่อกระทำ
 สฺกฺติสมฺปฺราโย. ภาวนาอันสูงกว่าภาวนานี้ ให้เป็นที่ตั้งมั่นแล้ว
 ก็ยังแห่งตลอดสัจจะทั้งหลายไม่ได้. บทว่า
สฺกฺติปฺรายโน แปลว่ามีสฺกฺติเป็นที่ไป เบื้องหน้า.

อปฺปมาทฺนติ อปฺปมชฺชนํ สฺกฺกจฺุจํ คำว่า ความไม่ประมาท ได้แก่ความ
อนฺุโยคํ. กฺุยฺราถาติ กฺุเรยฺย. สฺเมธโสติ ไม่ประมาทคือการประกอบเนื่อง ๆ (บำเพ็ญ)

^๑ กิมีท, รัมสิตพพ.

คุณอัญชลี รวยพูนทรัพย์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายแด่พระพุทธบูชา

พุทธมณฑล จ.ราชบุรี ๒๕๓๕

สุนทรปณฺโณ. เอวํ มทานุภาวายาติ อย่างเคารพ. บทว่า กยิราถ ได้แก่
วุตฺตปฺปการาเณ นีวรณวิภวมนานาหิสฺมตฺเตน กเรยฺย (พึงทำ). บทว่า สุเมธโส แปลว่า
สฺตฺถริ สคารวภาวาทิเหตุญฺเตน มหตา ท่านผู้มีปัญญาดี. คำว่า อันมีอานุภาพมาก
สามตฺถิเยน สมนฺนาคตาย. อย่างนี้ คือ อันประกอบพร้อมด้วยความ

สามารถที่ยิ่งใหญ่ สามารถข่มนิรโทษได้ เป็นต้น
เป็นเหตุแห่งความเป็นผู้เคารพในพระศาสนา
เป็นต้น ตามประการอันได้กล่าวแล้ว.

๒. ธรรมานุสสติภาวณฺณา

๒. พรรณนาภาวาคัวยธมฺมานุสฺติ

๑๔๖. ธมฺมานุสฺสตี เอตฺถ ปทฺตฺโต,
สภาวตฺโต จ อาทิตฺโต วุตฺโตเยวาทิ ตํ
อนามสฺติวา ภาวนาวิธานเมว ทสฺเสตฺถ
"ธมฺมานุสฺสตี ภาเวตฺถกาเมนาปี"ติอาทิ
อารทฺธ. กสฺมา ปเนตฺถ พุทฺธานุสฺสตีเย วีย
"อเวจฺจปฺปสาทสมนฺนาคเตนา"ติ น วุตฺตํ.
นฺนุ เอตา ปฏฺิปาฏฺิยา ฉ ธมฺมานุสฺสตีโย
อริยสาวกานํ วเสน เทสนํ อารุพฺพทาติ ?

๑๔๖. ไฉนบทว่า ธมฺมานุสฺตี นี้ อรรถ
แห่งบท และอรรถคือสภาวะ ท่านได้กล่าวไว้
ข้างต้นแล้วทีเดียว เพราะเหตุนั้น ท่าน
อาจารย์ประสงค์แสดงวิธีเจริญ ไม่แต่ต้อง
อรรถแห่งบท และอรรถคือสภาวะนั้น จึงเริ่ม
คำว่า "พระโยคีผู้แม้ใคร่เจริญธมฺมานุสฺตี"
เป็นต้น. ถาว่า ก็เพราะเหตุไร ใน
ธมฺมานุสฺตีนี้ ท่านไม่กล่าวว่า "ผู้ถึงพร้อมด้วย

คุณอัญชลี รวยพูนทรัพย์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สจฺจเมตฺ, เอวํ สนฺเตปิ "ปริสฺสุทฺธสึลาทิกุณานํ
 ปุณฺณชฺชานมฺปิ อิชฺฌนฺตึ"ติ ทสฺสสตฺถํ
 "อเวจฺจปฺปสาทสมนฺนาคเตนา"ติ อิท น
 วุตฺตํ, อริยสาวกานมฺปน สฺสเชน อิชฺฌนฺตึติ.
 ตถาปิ ปาฬิยํ อากตฺตฺตา จ พุทฺธานุสฺสติ-
 นิทฺเทเส วุตฺตนฺติ ทฎฺฐพฺพํ, อัย^๑ วิจาโร
 พรโต อากมิสฺสเตว.

ความเลื่อมใสไม่คลอนแคลน" เหมือนอย่าง
 ในพุทธานุสติเล่า. อนุสติ ๖ ตามลำดับ
 เหล่านี้ ทรงยกขึ้นสู่เทศนา โดยเกี่ยวกับ
 บุคคลผู้เป็นพระอริยสาวกทั้งหลาย (ซึ่งเป็น
 ผู้มีความเลื่อมใสไม่คลอนแคลน) มิใช่หรือ ?
 ตอบว่า ข้อที่ว่ามานี้ก็เป็นความจริง, แม้
 เป็นอย่างนี้ (แต่) เพื่อแสดงว่า "แม้ปุณฺณ
 ผู้มีคุณทั้งหลายมีศีลเป็นต้นบริสุทธิ ก็สำเร็จ
 อนุสติ ๖ ได้" ดังนี้ ท่านจึงไม่กล่าวคำว่า
 "ผู้ถึงพร้อมด้วยความเลื่อมใสไม่คลอนแคลน"
 ไว้ในธัมมานุสตินี้, ส่วนว่าพระอริยสาวก
 ทั้งหลายย่อมสำเร็จได้โดยง่ายแล. อนึ่ง พึง
 เห็นว่า ท่านกล่าวไว้ในพุทธานุสตินิเทศ
 เพราะมีมาในพระบาลีแม้อย่างนั้น ข้อวิจารณ์
 นี้จักมาถึงข้างหน้าเทียว.

๑๔๖. ปริยตฺติธมฺโมปปีติ ปิ-สทฺเทน
 โลกุตฺตรธมฺมํ สมฺปิณฺเขตฺติ. อิตเรสุติ

๑๔๖. ในคำว่า แม้พระปริยัติธรรม
 ด้วย ปิ ศัพท์ (ที่แปลว่า แม้) ท่านรวมเอา

^๑ ฉ. อยญจ.

สนฺธิฎฺฐิกาทีปเทศ. โลกุตฺตรธมฺโมวาทิ อวธารณํ นิปฺปริยาเยน สนฺธิฎฺฐิกาทีหคฺคํ สนฺธาย วุคฺคํ, ปฺริยายโต ปเนเต ปฺริยตฺติธมฺเมปิ สมฺภวนฺเตว.

โลกุตตรธรรม. คำว่า ในบทนอกนี้ ก็ใน บทว่า สนฺธิฎฺฐิโก เป็นต้น. คำว่า โลกุต- ธรรมเท่านั้น ท่านกล่าวคำอวธารณะ (คำ จำกัดความที่แปลว่า เท่านั้น) หมายถึงเอา อรรถแห่งบทว่า สนฺธิฎฺฐิโก เป็นต้น โดย นิปฺริยาย, แต่โดยปฺริยาย อรรถเหล่านี้ย่อม มีได้ แม้ในพระปริยัติธรรมนั้นทีเดียว.

ตถา ที ปฺริยตฺติธมฺโม พหุสฺสุเตน อากตาคเมน ปฺรเมน สติเนปกฺเคน สมฺนาคเตน ปณฺณวตา อาทิกฺลฺยาณตาทิ- วิเสสโต สยํ ทฎฺฐพฺโพติ สนฺธิฎฺฐิโก. อัจฉริยปฺริรูปาสนาย วินา น สหฺภาติ เจ ? โลกุตฺตรธมฺเมปิ สฺมาเน กฺลฺยาณมิตฺต- สฺนฺนิสฺสเยเนว สิทฺถนฺโต, ตถา สตฺถุ สฺนฺทสฺสเนปิ.

จริงอย่างนั้น พระปริยัติธรรม ชื่อว่า สนฺธิฎฺฐิเก เพราะอรรถว่าผู้มีปัญญาเป็นพหูสูต เรียนอาคม (เรียนปริยัติ) ถึงพร้อมด้วยสติ และความเฉลียวฉลาดเป็นอย่างยิ่ง ฟัง เห็นเอง โดยวิเศษว่ามีความเป็นธรรมที่งาม ในเบื้องต้น เป็นต้น. หากจะมีคำท้วงว่า เว้นการนั่งใกล้อาจารย์เสีย พระปริยัติธรรม ก็ไม่ได้ อรรถที่ว่าอันผู้มีปัญญาฟังเห็นเอง (คือไม่เรียนจากอาจารย์ก่อน ก็เห็นไม่ได้)? ฟังท้วงกลับไปว่า (ถ้าเป็นอย่างนั้น) ใน พระธรรมแม้ที่เป็นโลกุตตรธรรม ก็ไม่ได้ อรรถว่าอันผู้มีปัญญาฟังเห็นเอง เพราะ

คุณอัญชลี รวยฟูพันธ์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สำเร็จได้ โดยการอิงอาศัยกัลยาณมิตรเท่า-
นั้น, แม้ในการที่พระศาสดาทรงเห็นเอง
ก็อย่างนั้นเหมือนกัน.

"สนฺธิภูริยา ชายตี"^๑ติ อัย ปนตฺโต
ติตฺถินิมฺมทเน นิปฺริยายโตว ลพฺภติ,
กิเลสฺชเย ปฺริยายโต ปรมฺพราเหตุภาวโต.
"สนฺธิภูริ อรหตี"^๑ติ อยมฺปิ อตฺโต ลพฺภเตว,
สพฺพโส สงฺกิเลสธฺมมานํ ปทานํ, โวทาน-
ธฺมมานํ ปรีพฺรุหนฺณจ อุตฺทิสฺส ปวตฺตตฺตา.

ส่วนอรรถว่า "ชื่อว่าสนฺธิภูริกะ เพราะอรรถ
ว่าชนะด้วยสนฺธิภูริ (ความเห็นที่พระอริยเจ้า
สรรเสริญ)" นี้ สำหรับพระปริยัติธรรมย่อม
ได้ในเพราะการย้ายพวกเดียวกันได้ โดย
นิปฺริยาย ย่อมได้ในเพราะการชนะกิเลส
โดยปฺริยาย โดยความเป็นเหตุสืบทอดกันไป.
แม้อรรถที่ว่า "ชื่อว่าสนฺธิภูริกะ เพราะ
อรรถว่าควรซึ่งสนฺธิภูริ (การเห็น)" นี้
ก็ย่อมได้เหมือนกัน เพราะพระปริยัติธรรม
เป็นไป เจาะจงเอาการละธรรมฝ่ายเศร้า-
หมอง และการเพิ่มพูนธรรมฝ่ายผ่องแผ้ว
โดยประการทั้งปวง.

อญฺจ อตฺโต "เย โช ตฺวํ โคตฺมิ ธฺมเม
ชาเนยฺยาสี, อีเม ธฺมมา สรกาย สํวตฺตฺนฺติ
โน วิรกาย, สํโยกาย สํวตฺตฺนฺติ โน

ก็อรรถนี้บัดนี้ตีพิมพ์แจ่มแจ้งได้ โดยบทพระสูตร
ทั้งหลาย มีอย่างนี้ว่า "คุณของท่านโคตมี ท่าน
พึงรู้ธรรมเหล่าใดแล, ธรรมเหล่านั้นเป็นไป

^๑ ฉ. ขยติ.

วิสัยกาย, สอุปาทานาย ส่วตฺตุนฺติ โน
 อนุปาทานาย, เอกังเสน โคตฺมิ ธาเรยฺยาสี
 'เนโส ฐมฺโม เนโส วินโย เนตฺ
 สตุตฺตฺสํสนฺนํ'ติ", "ฐมฺมาปิ โว ภิกฺขเว
 ปหาคพฺพา, ปเคว อฐมฺมา"ติ^๑ จ เอวมาทีหิ
 สตุตฺตปเทหิ วิภาเวตฺตพฺโพ.

พร้อมเพื่้อมีความกำหนด มิได้เป็นไปพร้อม
 เพื่อกลายกำหนด, เป็นไปเพื่อการประกอบ
 ไว้ในวัฏฏะ มิได้เป็นไปเพื่อไม่ประกอบไว้ใน
 วัฏฏะ, เป็นไปพร้อมเพื่้อมีอุปาทาน มิได้
 เป็นไปพร้อมเพื่้อมหคอุปาทาน, กุรฺรทําน
 โคตฺมิ ทํานพิจจํไว้โดยส่วนเดียวเถิดว่า
 'นี้ไม่ใช่ธรรม นี้ไม่ใช่วินัย นี้ไม่ใช่คำสอน
 ของพระศาสดา' ดังนี้", และว่า "กุรฺรภิกฺษุ
 ๕ ทั้งหลาย แม้ธรรมพวกเธอก็ยังต้องละ, จะ
 ป่วยกล่าวไปไยถึงอธรรมเล่า" ดังนี้เป็นต้น.

อกาลิกาธิคฺคฺมฺพายตฺตาย อกาลิโก.
 วิชฺขมานตาปริสฺสุทฺตาทิ เอหิปฺสฺสวีสึ อรหตีติ
เอหิปฺสฺสโก. ตโต เอว วฏฺฏทฺทุกฺช-
 นิตฺถรณคฺคฺติเกหิ : อคฺคฺตโน จิตฺเต อฺปนฺยํ,
 จิตฺตสฺส วา ตคฺคฺต อฺปนฺยํ อรหตีติ
โอบนฺยโก.

พระปริยัติธรรม ชื่อว่าอกาลิกะ เพราะความ
 เป็นอุบายบรรลুকาลิกธรรม (พระอริย-
 มรรค). ชื่อว่าเอหิปัสสิกะ เพราะอรรถว่า
 ควรซึ่งเอหิปัสสวีสึ (การจัดแจงว่า ขอท่าน
 ๕ ทั้งหลายจงมาดูเถิด) เพราะความเป็นธรรม
 ที่มีอยู่จริง และเพราะความเป็นธรรมที่
 บริสุทธิ์. เพราะเหตุนี้มันเอง จึงชื่อว่า

^๑ วิ. จ. ๗/๓๓๑, อง. อฎฐก. ๒๓/๒๔๘.
^๒ ม. ม. ๑๒/๒๗๑.

วิมุตตตายตนสี่เส จตุวา ปริจเณ สมมุเทว
อตุถเวท ฐมมเวทญจ ลภนุเตหิ ปจจตุต
เวทิตพโพ วิญญหิติ. เอว สนุทิกุจิกาทิปเทสุ
ปริยคตธิมมมปิ ปกขิปิตวา มนสิกาโร
ยชชเตว.

โอบนยิกะ เพราะอรรถว่าควรซึ่งการที่บุคคล
ผู้ต้องการการถอนออกจากทุกข์ในวัฏฏะ น้อม
เข้าไปในจิตของตน หรือ น้อมจิตของตน
เข้าไปในพระปริยัติธรรมนั้น.

ชื่อว่า อันวิญญชนทั้งหลาย ผู้ตั้งในวิมุตตตายตนะ
(ธรรมอันเป็นเหตุแห่งความหลุดพ้น) เป็น
ประธานได้อยู่ซึ่งอรรถเวท และธรรมเวท
โดยชอบนั้นเทียว โดยการสั่งสมไว้ พึงรู้
เฉพาะตน. การทำไว้ในใจ ใส่แม้พระ-
ปริยัติธรรมเข้าไปในบทรทั้งหลาย มีทว่า
สนุทิกุจิกโก เป็นต้น ตามประการดังกล่าวมานี้
ย่อมใช้ได้ทีเดียว.

สาติ กถา. สมนตภททกตตาคี^๑
สหุภาเคหิ สุนุทรตตาค. ธมมสสาติ
สาสนธมมสส. กิจจาปิ อวยววินิมุตโต
สมุททาโย นาม ปรมตตโต โกจิ นตฺถิ,
เยสุ ปน อวยเวสุ สมุททาโยเปน อเวกฺขิตฺเตสุ

บทว่า สา ได้แก่กถา. คำว่า
เพราะความที่มีความคั่งงามโดยรอบด้าน คือ
เพราะความที่มีความคั่งงามโดยทุกส่วน. คำว่า
พระธรรม ได้แก่พระธรรมคือคำสอน.
ชั้นชื่อว่าส่วนรวม (ในที่นี้คือกถา) อะไร ๆ

^๑ ฉ. สมนตภทรกตตาคี.

สงวนลิขสิทธิ์ | ม.ป.ท. ๒๕๖๕

"คาถา"๑ติ สมณณา, ตํ ตโต ภินฺนํ วย
กตฺวา ตสฺสาปี^๑ โวหารํ อโรเปตฺวา
ทสฺเสนฺโต ปจฺเมน ปาเทน อาทิ-
กฺลฺยาณา"๑ติอาทิมหา.

ที่พ้นไปจากส่วนย่อย ๆ (ในที่นี้คือบาทคาถา)
ย่อมไม่มีโดยปรมาภิไธยจริง, ถึงกระนั้นในส่วน
ย่อย ๆ ที่เห็นได้โดยรูปแห่งส่วนรวมเหล่าใด
มีสมัญญาว่า "คาถา", ท่านอาจารย์เมื่อจะ
แสดงส่วนย่อย ๆ นั้น โดยยกขึ้นสู่โวหาร
แม้แห่งส่วนรวมนั้น ทำราวกะว่าเป็นของ
ต่างไปจากส่วนย่อย ๆ นั้น จึงกล่าวว่า
"ชื่อว่างามในเบื้องต้นด้วยบาทแรก" ดังนี้
เป็นต้น.

"เอกานุสนธิกน"๑ติ อิทํ นาติพฺหุวิภาคํ
ยถานุสนฺธินา เอกานุสนธิกํ สฺนุชฺชาย วุตฺตํ,
อิตรสฺส ปน เตเนว เทเสตพฺพธมฺมวิภาเคน
อาทิมชฺฌปริโยसानภาคา ลพฺภนฺตฺติ.
นิทานเนนาติ กาลเทสฺสเทสฺกปริสาทิ-
อปทิสฺนลกฺขณฺณ นิทานกนฺณ. นิกเมนาติ
"อิทมฺโวจา"๑ติอาทิกณ, "อิติ ยํ ตํ วุตฺตํ,

คำว่า "มือนุสนธิเคียว" นี้ ท่านกล่าว
หมายเอาพระสูตร ที่มีการจำแนกเป็นส่วน ๆ
ไม่มากนัก มือนุสนธิเคียวด้วยยถานุสนธิ
(เทศนาตั้งขึ้นปรารภเอาธรรมใดก่อน แล้ว
จึงเป็นไปตามลำดับ ลำดับคำพูดที่มีโดย
ประการนี้ ชื่อว่ายถานุสนธิ), ส่วนพระสูตรที่มี
หลายอนุสนธิกันนี้ ย่อมได้ส่วนทั้งหลายที่เป็น

^๑ ฉ. สํสามิโวหารํ, ส. สสสามิโวหารํ.

ล. ขนฺธ. ๑๗/๑๗๒.

"สนิทานสอปปตติกตาคา" คืออาที วุตตัม. ตตถ
สนิทานสอปปตติกตาคา ยถาวุตตนิทานเน
 สนิทานตาย, สอปปตติกตาคาย จ.

โดยเกี่ยวกับพระสุตตันตปิฎกไว้ บัณฑิตประสงค์
 แสดงความที่พระธรรมงามในเบื้องต้นเป็นต้น
 นั้น โดยเกี่ยวกับพระสุตตันตปิฎกและพระ-
 วินัยปิฎก จึงกล่าวว่า "เพราะความเป็น
ธรรมที่มีทั้งกัมมทาน มีทั้งเหตุอุบัติ" ดังนี้
 เป็นต้น. ในคำเหล่านั้น คำว่า เพราะความ
เป็นธรรมที่มีทั้งกัมมทาน มีทั้งเหตุอุบัติ คือ
 เพราะความเป็นธรรมที่มีกัมมทาน ด้วยคำ
 นิทานตามที่กล่าวแล้ว และเพราะความเป็น
 ธรรมที่มีเนอความและเหตุอุบัติ (คือมีเนอ-
 ความเกี่ยวกับสิกขาบัพญญิตี และเหตุอุบัติ
 แห่งสิกขาบัพญญิตี).

เวเนยยานัน อรูปโตติ สิกขาบัพญญิตี,
 ธรรมเทศนาย จ ตัมสิกขาบัพญญิตี,
 ปณฺณปิยมานสฺส เวเนยยชฺฌาสนยานุรูป
 ปวตฺตียมานสฺส อรูปโต. อตฺถสฺสาติ
 เทสิยมานสฺส จ^๑ สีลาทีอตฺถสฺส. "ตัม กิสฺส

คำว่า ตามสมควรแก่เวไนยสัตว์ คือตาม
 สมควรแก่เวไนยสัตว์ ผู้ที่จะทรงโปรดให้รู้
 สิกขาบัพญญิตี โดยความเป็นสิกขาบัพญญิตี
 และแก่เวไนยสัตว์ผู้ที่จะทรงประกาศ พระ-
 ธรรมเทศนา ตามความเหมาะสมแก่อัชยาศัย

^๑ จ-สทโท อติเรโก มณฺเณ.

คุณอภัยสิทธิ์ รวยพูนทรัพย์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เหตุ^๑ ? เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว^๒ "ติอาทีนา"^๓
ตตฺถ ตตฺถ เหตุปมากถเณน เหตุทาทรณ-
ยุตฺตโต.

แห่งเวไนยสัตว์. คำว่า อรรถ ได้แก่อรรถ
(สภาวะ)แห่งศีลเป็นต้น ที่ตรงแสดงอยู่.
ชื่อว่า เพราะประกอบด้วยเหตุและอุทาหรณ์
เพราะในสูตรนั้น ๆ มีการถือเอาเหตุและ
อุปมาด้วยคำว่า "ติ กิสุส เหตุ ? เสยฺยถาปิ
ภิกฺขเว..." (ข้อนี้เป็นเพราะเหตุไร ?
คุณภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนว่า...)
ดังนี้เป็นต้น.

เอวํ สุตฺตวินยวเสน ปริยตฺติธมฺมสุส
อาทิมชฺฌปริโยसानกฺลฺยาณตํ หสฺเสตฺวา อิทานิ
ศีลนิ ปฏิกานิ เอกชฺฌํ คเหตุวา ตํ หสฺเสตฺ
"สกลปิ"ติอาที วุตฺตํ. ตตฺถ สาสนธมฺโมติ :

ท่านอาจารย์ ครั้นแสดงความที่พระ-
ปริยัติธรรมงามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และ
ที่สุดไว้ โดยเกี่ยวกับพระสูตรและพระวินัย
อย่างนั้นแล้ว บัณฑิตประสงค์แสดงความที่พระ-
ปริยัติธรรมงามในเบื้องต้นเป็นต้นนั้น รวม
ทั้ง ๓ ปฏิกเข้าด้วยกัน จึงกล่าวว่า
"สกลปิ" ดังนี้เป็นต้น. ในคำเหล่านั้น

^๑ ส. ส. ๑๔/๓๒๓.
^๒ ส. ขนุ. ๑๗/๑๗๓.
^๓ ...ภิกฺขเวติ จ อาทีนาติปิ กิสุสติ.
^๔ ฉ. เหตุ...

คำว่า ศาสนธรรม ได้แก่พระปริยัติธรรมที่
ประกาศคำสอนของพระศาสดา ที่ตรัสไว้
อย่างนี้ว่า :

"สพฺพปาปสฺส อกรรม"

กุสลสฺสุปสมฺปทา

สจฺจิตฺตปริโยทปนํ

เอตํ พุทฺธาน สาสนนุ^๑ติ"

"การไม่กระทำความชั่ว การทำ
กุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้
ผ่องแผ้ว ^๕นี่คือคำสอนของพระพุทธเจ้า
ทั้งหลาย" ดังนี้.

เอวํ วุตฺตสฺส สตฺถุ สาสนสฺส ปกาสะโก
ปริยตฺติตฺตมโม.

สี่เส้น อาทิกถยาโน สี่ลมูลกตุตา สาสนสฺส.
สมณาทิ มชฺฌกถยาโน เศล สาสน-
สมปตฺตติยา เวมชฺฌภาวโต. นิพพาน
ปริโยสานกถยาโน ตทริคมโต อุตฺตรกรณียา-
ภาวโต.

ชื่อว่า งามในเบื้องต้นด้วยศีล เพราะพระ-
ศาสนามีสีลเป็นรากเหง้า. ชื่อว่า งามใน
ท่ามกลางด้วยสมณะเป็นต้น เพราะสมณะ
เป็นต้นเหล่านั้น มีในท่ามกลางแห่งพระ-
ศาสนสมบัติ. ชื่อว่า งามในที่สุดด้วยพระ-
นิพพาน เพราะบรรลุพระนิพพานนั้นแล้ว
ก็ไม่มีกิจที่พึงกระทำให้ยิ่งขึ้นไป.

^๑ ข. ๖. ๒๕/๓๔-๔๐, ที. มหา. ๑๐/๕๗.

สาสเน สมุมาปฏิปัตติ นาม ปณฺณาย โหติ,
 ตสฺสา จ สीलํ, สมာธิ จ มุลนฺติ อาห
 "สึลสมาริหิ อาทิกุลยาโณ"ติ. ปณฺณา ปน
 อนุโพธปฏิเวธวเสน ทฺวิธาติ ตทฺภยมุปี
 คณฺหนฺโต "วิปัสสนามคฺเคหิ มชฺฌเอกกุลยาโณ"ติ
 อาห.

ขั้นชื่อว่า การปฏิบัติชอบในพระศาสนาย่อมมี
 ใจด้วยปัญญา, ก็ศีลและสมาธิเป็นรากเหง้า
 แห่งปัญญานั้น เพราะเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า
 "ชื่อว่า งามในเบื้องต้นด้วยศีลและสมาธิ"
 ดังนี้. ส่วนปัญญามี ๒ อย่างคือ อนุโพธปัญญา
 และปฏิเวธปัญญา เพราะเหตุนี้ ท่าน
 อาจารย์เมื่อจะถือเอาปัญญาแม้ทั้ง ๒ อย่าง
 นั้น จึงกล่าวว่า "ชื่อว่า งามในท่ามกลางด้วย
วิปัสสนาและมรรค" ดังนี้.

ตสฺส นิปฺผลติ ผลํ, กิจจํ นิพฺพานสจฺฉฉิกริยา,
 ตโต ปรี กตฺตพฺพํ นตฺถิติ ทสฺเสนฺโต อาห
 "ผลนิพฺพานเหิ ปรีโยसानกุลยาโณ"ติ.
 ผลกฺกทเณน วา สอุปาทิเสสนิพฺพานมาห,
 อิตเรณ อิตฺรํ, ตทฺภยญจ สาสนสมฺปตฺติยา
 โอสานนฺติ อาห "ผลนิพฺพานเหิ
ปรีโยसानกุลยาโณ"ติ.

เมื่อจะแสดงว่ามรรคนั้นมีความสำเร็จ คือผล
 มีกิจคือการกระทำพระนิพพานให้แจ้ง ต่อจาก
 นั้นไป ก็ไม่มีกิจที่ต้องทำดังนี้ ท่านจึงกล่าวว่า
 "ชื่อว่า งามในที่สุดด้วยผลและพระนิพพาน"
 ดังนี้. อีกอย่างหนึ่งด้วยศัพท์ว่า "ผล" ท่าน
 กล่าวถึงอุปาทิเสสนิพพาน, ด้วยศัพท์นอกนี้
 (ด้วยศัพท์ว่า นิพพาน) ท่านกล่าวถึงนิพพาน
 นอกนี้ (อนุปาติเสสนิพพาน), ก็นิพพานทั้ง ๒
 นั้น เป็นที่สุดแห่งพระศาสนสมฺมัตติ เพราะ
 เหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า "ชื่อว่า งามในที่สุด

คุณอภัยชลี รวยพูนทรัพย์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา.

ด้วยผลและพระนิพพาน" ดังนี้.

พุทธัสส สุโพธิตา สมุมาสมุพุทธตา,
ตาย อาทิกถยาโณ ตบปภวตฺตา. สพุพโส
สังกิลเลสปุพานํ โวทานํ, ปาริปุรี จ
ธมฺมสุธมฺมตา, ตาย มชฺฌกถยาโณ
ตัสวีรตฺตา. สตุถารา ยถานุสิฏฺฐํ ตถาปฏิปัตติ
สังฺฆสฺสปฏิบัติ, ตาย ปริโยสานกถยาโณ, ตาย
สาสนสฺส โลกํ สุปติฏฺฐิตถาวโต.

ชื่อว่าพุทธสุโพธิตา (ความตรัสรู้ที่แห่ง
พระพุทเจ้า) ได้แก่ความเป็นพระสัมมา-
สัมพุทเจ้า, ศาสนธรรม ชื่อว่างามใน
เบื้องต้น ด้วยพุทธสุโพธิตา นั้น เพราะมี
พุทธสุโพธิตานั้นเป็นแดนเกิด. การละ
สังกิลเลสได้โดยประการทั้งปวง ความ
ผ่องแผ้ว และความบริบูรณ์ ชื่อว่าธม-
สุธมฺมตา (ความเป็นธรรมดีแห่งพระธรรม),
ชื่อว่างามในท่ามกลางด้วยธมฺมสุธมฺมตา นั้น
เพราะมีธมฺมสุธมฺมตานี้เป็นเรือนร่าง. การ
ปฏิบัติตามที่พระศาสดาทรงอนุศาสนไว้ ชื่อว่า
สังฆสฺสปฏิบัติ (การปฏิบัติที่แห่งพระสงฆ์),
ชื่อว่างามในที่สุดด้วยสังฆสฺสปฏิบัติ นั้น เพราะ
พระศาสนามั่นตั้งมั่นด้วยดีในโลกได้ ก็ด้วย
สังฆสฺสปฏิบัติ นั้น.

ตฺนติ สาสนธมฺมํ. ตถตฺตยาติ ยถตฺตยา
ภควตา ธมฺโม เทสีโต, ตถตฺตยา
ตถภาวาย. โส ปน อภิสฺมุโพธิ ปจฺเจกโพธิ

คำว่า พระธรรมนั้น ได้แก่พระธรรมคือ
คำสอน. คำว่า เพื่อความเป็นอย่างนั้น
ความว่า พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมไว้

คุณัญชลี รวยพูนธุ์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สาวกโพธิ์ตี ติวโร, อโธ อดณณา
นิพพานาธัมมัสส อภาวโต.

เพื่อความเป็นอย่างใด, ก็ปฏิบัติเพื่อความ
เป็นอย่างนั้น คือเพื่อความเป็นอย่างใดที่
ทรงแสดงนั้น. ก็โพธิ์ (การตรัสรู้) นั้น มี
๓ อย่าง คือ อภิสัมโพธิ์ ๑ ปัจเจกโพธิ์ ๑
สาวกโพธิ์ ๑ ดังนี้ เพราะการบรรลุพระ-
นิพพานโดยประการอื่นจากโพธิ์ ๓ นี้ ไม่มี.

ตตฺถ สัพฺพคฺุณฺเหิ อคฺุณฺภาวโต, อิตฺรโพธิ์ทฺวย-
มฺูลตฺาย จ ปจฺมาย โพธิ์ยา อาทิกฺลฺยาณตฺา,
คฺุณฺเหิ เวมชฺุณฺภาวโต ทฺุติยฺาย มชฺุณ-
กฺลฺยาณตฺา, ตทฺุภฺยวฺรตฺาย, ตโทสฺานตฺาย
จ สฺาสนธฺมมฺสฺส ตฺุติยฺาย ปฺริโยสฺานกฺลฺยาณตฺา
วฺุตฺตฺา.

ในโพธิ์ ๓ อย่างนั้น ท่านกล่าวความที่พระ-
ศาสนธรรมงามในเบื้องต้นไว้ ด้วยโพธิ์แรก
เพราะเป็นยอดด้วยคุณทั้งปวง และเพราะ
ความเป็นมูลแห่งโพธิ์ ๒ อย่างนอกนี้, ท่าน
กล่าวความที่พระศาสนธรรมงามในท่ามกลาง
ไว้ด้วยโพธิ์ที่ ๒ เพราะมีความเป็นท่ามกลาง
ด้วยคุณทั้งหลาย, ท่านกล่าวความที่พระศาสน-
ธรรมงามในที่สุดไว้ด้วยโพธิ์ที่ ๓ เพราะ
ความเป็นโพธิ์ที่มีลำดับต่อจากโพธิ์ทั้ง ๒ นั้น
และเพราะความที่พระศาสนธรรมมีโพธิ์ที่ ๓
นั้นเป็นที่สุด.

^๑ ตทฺุภฺยวฺรตฺายาติ มณฺเณ.

เอโสติ สาสนธมโม. นักรณ- บทว่า เอโส ได้แก่ศาสนธรรม.
วิกขมภนโตติ วิมุตตตายตนสีเส จตุวา คำว่า โดยการชมนักรณได้ คือโดยการที่
 สหุทธมมัม สุนนตสส นักรณานิ วิกขมภน- บุคคลผู้ตั้งอยู่ในวิมุตตตายตนะ (ธรรมอันเป็น
 สมภาวโต. วุตตถเอหติ : เหตุแห่งความหลุดพ้น) เป็นประธาน แล้วฟัง
 พระสัทธรรมอยู่ มีการชมนักรณทั้งหลายได้.
 ข้อนี้สมจริงดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า :

"ยถา ยถาวุโส ภิกขุโน
 สตุถา วา ธมมัม เทเสติ อคฺคตโร
 วา ครุญฺจานิโย สปุรหุมจारी, ตถา
 ตถา โส ตตฺถ ลภติ อตฺถเวทํ ลภติ
 ธมฺมเวทนุ"ติ."

"ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระ-
 ศาสตรา หรือเพื่อนผู้ประพฤติพรหม-
 จรรย์ผู้ตั้งอยู่ในฐานะแห่งครู รูปใด
 รูปหนึ่ง ย่อมแสดงธรรมแก่ภิกษุโดย
 ประการใด ๆ, ภิกษุนั้นย่อมได้
 อรรถเวท (ความยินดีที่อาศัยอรรถ
 เกิดขึ้น) ย่อมได้ธรรมเวท (ความ
 ยินดีที่อาศัยธรรมเกิดขึ้น) ในธรรมนั้น
 โดยประการนั้น ๆ".

และตรัสไว้ว่า :

"ยสฺมึ ภิกฺขเว สมเย
 อริยสาวโก โอิทโสโต ธมฺมํ สุณาติ,

"คุณภิกษุทั้งหลาย ในสมัยใด
 สาวกของพระพุทธเจ้าผู้เป็นพระอริยะ

^๑ อัง. ฉก. ๒๒/๒๒,

ปณฺจสฺส นีวรณานิ คสมฺมึ สมเย
ปทีนานิ โหนตฺตี^๑

เงี้ยวโสต สดับธรรม, ในสมัยนั้นนิวรรณ์
๕ ย่อมเป็นอันถูกเผลอละเสียได้"

จ อาทิ. สมถวิปัสสนาสุขาวทโศติ
สมถสุขสฺส จ วิปัสสนาสุขสฺส จ สมฺปาททโศ.
วุตฺตมฺปิ เจตฺ :

ตั้งนี้เป็นต้น. คำว่า โดยการนำมาซึ่งสุขใน
สมถะ และสุขในวิปัสสนา คือโดยการทำสุข
ในสมถะ และสุขในวิปัสสนาให้สำเร็จ. แม้
ข้อนี้ก็สมจริงดังที่ตรัสไว้ว่า :

"โส วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ
อกุสฺเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกฺกํ สวิจาร์
วิเวกขมฺปิติสุขนฺ"^๒ติอาทิ.

"ภิกษุ นั้น สัจจจากกามทั้งหลาย
แล้วแน่แท้ยว สัจจจากอกุศลธรรม
ทั้งหลายแล้วแน่แท้ยว เข้าถึงปฐมฌาน
อันมีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติ และสุขอันเกิด
แต่วิเวกอยู่" ตั้งนี้เป็นต้น.

ตถา :

และตรัสไว้อย่างนั้นเหมือนกันว่า :

"ยโต ยโต สมฺมสติ
ขนฺธานํ อุทฺยพฺพยํ
ลภตี ปีติปาโมชฺชํ

"ทุก ๆ เมื่อที่ภิกษุพิจารณาเห็นความ
เกิดขึ้น และปราศไปแห่งชั้นทั้งหลาย
เธอย่อมได้ปีติและปราโมทย์ การได้

^๑ ส. มหา. ๑๘/๑๓๔-๕.
^๒ ที. สี. ๘/๑๒๘, ม. ม. ๑๓/๑๔๘.

อมตนต์ วิชานต์
 อมานุสี รัตติ โหติ
 สมมา ฐมม วิปัสสโต^๑ จ.

ปีติและปราโมทย์นั้น เป็นของอมตะ
 สำหรับภิกษุผู้รู้แจ้ง ความยินดีที่มีใช้
 ของมนุษย์ ย่อมมีแก่ภิกษุผู้พิจารณา
 เห็นแจ้งซึ่งธรรมโดยชอบ" ดังนี้.

ตถา ปฏิปนโนติ ยถา สมถวิปัสสนาสุขี
 อวาทติ, ยถา วา สตุถารธา อนุสิฏฺจ, ตถา
 ปฏิปนโน สาสนธมโม. ตาทิภาวาวหนโตติ
 ฉฬงคูปเอกุขาวเสน อิกฺกาหิสู ตาทิภาวสุส
 โลกธมเมหิ อนุปเลปสฺส อวาทโต.

คำว่า ที่ปฏิบัติแล้วโดยประการนั้น คือ
 เป็นศาสนธรรมที่บุคคลปฏิบัติ โดยประการที่
 นำมาซึ่งสุขในสมถะและสุขในวิปัสสนา หรือ
 โดยประการที่พระศาสดา ทรงอนุศาสน์ไว้.
 คำว่า โดยการนำมาซึ่งความเป็นผู้คงที่ คือ
 โดยการนำมาซึ่งความเป็นผู้คงที่ในอารมณ์ มี
 อิกฺกาธมมเป็นต้น ด้วยสามารถแห่งฉฬงคูป-
 เบกขา ได้แก่การไม่ฉาบเทาไว้ด้วยโลกธรรม
 ๕
 หงหลาย.

เอส ภควา วุตฺตนเยน ติวิชกฺลยาณิ ฐมฺมิ
 เทเสนโต ยิ สาสนพฺรหฺมจฺริยิ มคฺคพฺรหฺม-
 จฺริยณฺจ ปกาเสติ, ติ ยถานูรูป
 อตฺถสมฺปตฺติยา สาคฺถิ, พฺยณฺชนสมฺปตฺติยา
 สพฺยณฺชนนฺติ โยชนา.

ประกอบความว่า พระผู้มีพระภาคนี้ เมื่อจะ
 ทรงแสดงธรรมอันมีความงาม ๓ ประการ
 ตามนัยดังได้กล่าวแล้ว ย่อมทรงประกาศ
 ศาสนพหฺมจฺริยิ และมรรคพหฺมจฺริยิใด,
 พหฺมจฺริยิ^๕ หง ๒ นั้น ชื่อว่า สาคถะ

^๑ พ. ๕. ๒๔/๖๖.

เพราะความถึงพร้อมแห่งอรรถ, ชื่อว่า
สัพัญชนะ เพราะความถึงพร้อมแห่งพัญชนะ
ตามสมควร.

ตตถ อวิเสเสน ติสฺโส สิกฺขา, สกโล
จ ตนฺตฺธิมฺโม สาสนพฺรหฺมจฺริยํ. ยํ สนฺธาย
วฺตฺตํ "กตเมสนํ โข ฆนฺเต พุทฺธานํ
ภควนฺตานํ พฺรหฺมจฺริยํ น จิรญฺจิตฺกํ
อโหสิ"ติอาที?

ในคำเหล่านี้ ว่าโดยไม่แปลกกัน
สิกขา ๓ และตันติธรรม (ธรรมคือแบบแผน
ปริยัติ)ทั้งสิ้น ชื่อว่า สาสนพฺรหฺมจฺริยํ.
ได้แก่ พฺรหฺมจฺริยํที่ท่านพระสารีบุตร เถระ
หมายเอากล่าวไว้ว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
พฺรหฺมจฺริยํ ของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าพระ
องค์ไหน ตั้งอยู่ได้ไม่นาน พระเจ้าข้า"
ดังนี้เป็นต้น.

สพฺพสิกฺขานํ มณฺฑกฺกตฺตฺธิกฺขตฺตยสงฺกฺหิตโต
อริยมคฺโค มคฺคพฺรหฺมจฺริยํ. ยํ สนฺธาย วฺตฺตํ
"ชีณา ชาตี วฺสิตํ พฺรหฺมจฺริยํ, กตฺ
กรณียนฺ"ติ^๒ ยถานูรูปฺนติ ยถารหํ.
สิกฺขตฺตยสงฺกฺหํ ติ สาสนพฺรหฺมจฺริยํ

พระอริยมรรคอันสงเคราะห์เข้าด้วยสิกขา ๓
อันเป็นยอด แห่งสิกขาทั้งปวง ชื่อว่า มรรค-
พฺรหฺมจฺริยํ. ได้แก่พฺรหฺมจฺริยํที่ท่าน
หมายเอากล่าวไว้ว่า "ชาติสิ้นแล้ว
พฺรหฺมจฺริยํอยู่จบแล้ว, กิจที่พึงกระทำ ได้

^๑ วิ. มทวิภค. ๑/๑๒.
^๒ วิ. มท. ๔/๒๘, ส. ขนธ. ๑๗/๔๔,
๑๐๑, ส. มท. ๑๘/๑๐๕.

อตุตถสมปตติยา สาตถิ. มกคพรหมจริเย
วตคพพเมว นตถิ.

กระทำแล้ว" ดังนี้. บทว่า ยถานูรูป แปลว่า
ตามสมควร. จริงอยู่ ศาสนพรหมจรรย์ซึ่งมี
อันสงเคราะห์ได้ด้วยสิกขา ๓ ชื่อว่า สาตถะ
เพราะความถึงพร้อมแห่งอรรถ. ในมรรค-
พรหมจรรย์ ไม่มีคำที่ต้องกล่าวถึงเลย.

อตุตถสมปตติยาติ สมฺปนฺนตฺตตฺตาย.
สมฺปตฺติอตุตฺโต หิ อิตฺ สห-สทฺโท. อิตฺรมฺปน
ยถาวตฺเต นฺนฺเจ น สาตถิ, สพฺพญฺชนฺน.
เย ปเนตฺถ "วจนสฺภาวํ สาตถิ, อตุตถสฺภาวํ
สพฺพญฺชนฺน"ติ วิภชิตฺวา วทฺนฺติ, ตํ น
สุนฺทรํ, ตถา วิทฺตฺตสฺส ปริยตฺติธมฺมสฺส
อภาวโต.

คำว่า เพราะความถึงพร้อมแห่งอรรถ คือ
เพราะความที่มีอรรถอันถึงพร้อม. เพราะ
สห คัพท์ ในคำว่า สาตถะ (สห-อตุตถะ) นี้
มีอรรถว่าถึงพร้อม. ส่วนพรหมจรรย์นอกนี้
(คือในลัทธิภายนอก) ในเมื่อมีอรรถและ
พยัญชนะตามที่กล่าวแล้วเสียหาย ก็ไม่ชื่อว่า
สาตถะ และไม่ชื่อว่า สพฺพญฺชนะ. ส่วน
อาจารย์เหล่าใด จะกล่าวจำแนกในคำว่า
สาตถะ และ สพฺพญฺชนะ นี้ว่า "พรหมจรรย์ที่มี
สภาพเป็นคำพูด ชื่อว่า สาตถะ (มีอรรถ),
ที่มีสภาพเป็นอรรถ ชื่อว่า สพฺพญฺชนะ (มี
พยัญชนะ)" ดังนี้, คำที่อาจารย์เหล่านั้น
กล่าวไว้นั้น ไม่ดี เพราะพระปริยัติธรรมที่
ท่านจำแนกไว้อย่างนั้น ไม่มี.

คุณเพ็ญแข อจลวัฒน์ ศิลป

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สหตฺตธา หิ อภินฺนรฺupa วย หุตฺวา วินิโยคํ
 กจฺจนฺติ. ตธา หิ เนสํ โลกียามิสฺสกาวั^๑
 ปฏฺชีชานนฺติ. สติปิ วา เกเท "สพฺพญชฺชนฺ"ติ
 เอตฺถ ยถิ ตฺลฺลยโยโก อธิปฺเปโต "สพฺพฺตฺโต
 อากฺโต"ติอาทิสฺ วย,

ก็อรรถแห่งศัพท์ทั้งหลาย ถึงความแยกกันได้
 วจเป็นของมีรูปไม่แตกต่างกัน. จริงอย่างนั้น
 บัดนี้ทย่อมรับรองได้ ถึงความที่อรรถเหล่านั้น
 ไม่เจือปนด้วยอรรถในทางโลก. หรือแม้เมื่อ
 มีความแตกต่างกัน ในคำว่า "สพฺพญชฺชนะ"
 นี้ หากประสงค์เอาการประกอบพร้อมกัน(กับ
 พญชฺชนะ) วจในประโยคที่ว่า "เขามาพร้อม
 ๕ ทั้งบุตร" ดังนี้เป็นต้นไซ้,

เอวํ สติ "อตุฏฺปนฺนสฺสรณา ภิกฺขเว โทถ, มา
 พญชฺชนฺปฏฺชีชานนฺ"ติ อตุฏฺปนฺนภาโว
 ทิปิโต^๒ สียา, อถ วิชฺชมานตามตฺตํ
 "สโลมโก สปกฺขโก"ติอาทิสฺ วย
 พญชฺชนสมฺพฺตฺติ อกฺกหิตา สียา. ตสฺมา
 อฏฺฐกถายํ วุตฺตนเยเนว อตุฏฺโถ กเหตุพฺโพ.

เมื่อเป็นอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคก็น่าจะทรง
 แสดงถึงภาวะที่พรหมจรรย์ มีอรรถเป็น
 ประธานว่า "อฏฺฐภิกฺขุทั้งหลาย พวกเธอ
 จงเป็นผู้มีอรรถเป็นที่พึง อย่าเป็นผู้มี
 พญชฺชนะเป็นที่พึงเลย" ดังนี้ไว้, เมื่อเป็น
 เช่นนั้น (พญชฺชนะ) ก็เป็นเพียงความเป็นสิ่งที่
 อรรถมีอยู่ วจในประโยคเป็นต้นว่า "สโลมโก
 (ผู้มีขน), สปกฺขโก (ผู้มีปีก)" ฉะนั้น (คือ
 กล่าวถึงสัตว์เป็นประธาน ขนหรือปีกเป็น

^๑ ฉ. โลกียามิสฺสกาวั.

^๒ ฉ. อตุฏฺปนฺนภาวาโท พาธิโต.

เพียงสิ่งที่สัตว์มีอยู่) ซึ่งเป็นอันมิได้ถือเอา
ความถึงพร้อมแห่งพยัญชนะ. เพราะฉะนั้น
บัณฑิตพึงถือเอาความหมายตามนัยที่ท่านกล่าว
ไว้ ในอรรถกถาเท่านั้นเถิด.

สาตถ์ สพยฺณชนนฺติ เอตฺถ เนตฺติ-
นเณนาปี อตถ์ ทสฺเสตฺถ์ "สังกาสฺน ๗เปฯ
สพยฺณชนนฺ"ติ วุตฺตํ. ตตฺถ ยทปิ เนตฺตียํ
พฺยณฺชนมฺเขน พฺยณฺชนตฺถกฺคฺคฺหณํ โหตฺตีติ "อกฺขรํ
ปทฺนฺ"ติอาทินา พฺยณฺชนปทานิ ปจฺมํ
อุทฺทิกฺกฺจฺจานิ, อีธ ปน ปาฬิยํ "สาตถ์
สพยฺณชนนฺ"ติ อากตฺตฺตา อตฺถปทานิเยว
ปจฺมํ ทสฺเสตฺถ์ "สังกาสฺนปกาสนา"ติอาทิ
วุตฺตํ.

ในบทว่า สาตถ์ สพยฺณชนนฺ นี้ ท่าน
อาจารย์ประสงค์แสดงความหมาย แม้โดยนัย
ในเนตติปกรณ์ จึงกล่าวว่า "สังกาสฺน ๗เปฯ
สพยฺณชนนฺ" ดังนี้. ในบทเหล่านั้น ความเข้า-
ใจพยัญชนะและอรรถ ย่อมมิได้โดยมีพยัญชนะ
เป็นช่องทาง เพราะเหตุนี้ ในเนตติปกรณ์
ท่านพระมหากัจจายนะ จึงยกพยัญชนบท
ขึ้นแสดงก่อน โดยนัยว่า "อักขระ บท" ดังนี้
เป็นต้น ก็จริงอยู่, ถึงกระนั้น ในวิสุทธิมรรค
นี้ ท่านอาจารย์ประสงค์แสดงอรรถบทนั้น-
เสียก่อน เพราะความที่มาจากพระบาลีว่า
"สาตถ์ สพยฺณชนนฺ" ดังนี้ จึงกล่าวว่า
"สังกาสฺนปกาสนะ" ดังนี้เป็นต้น.

^๑ เนตติปกรณ์ ๔.

ท่านผู้มีอินทรีย์แก่กล้า ย่อมเข้าใจปฏิบัติ
 เนื้อความที่ตรัสไว้โดยย่อ และเป็นวาระแรก
 ได้. คำพูดขยายเนื้อความที่ย่อให้พิสดาร
 และคำพูดถึงเนื้อความที่ได้กล่าวไปแล้วอีกหน
 หนึ่ง ชื่อว่า วิวรรณะ (เปิดเผย) และ วิภชนะ
 (จำแนก).

ยถา "กุสลา ธมฺมา"^๑ติ สงฺเขปโต สกฺิเยว
 จ วุตฺตสฺส อตฺถสฺส "กตฺเม ธมฺมา กุสลา ?
 ยสฺมี สมเย กามาวจรํ กุสลํ จิตฺตุนฺ"^๑ติอาทีนํ
 วิตุถารโต วิวรรณฺวเสน, วิภชนฺวเสน จ
 ปุน วจัน.

เหมือนอย่างเมื่อได้กล่าวเนื้อความ โดย
 สังเขปและคร่าวเคี้ยวเท่านั้นว่า "ธรรมที่
 เป็นกุศลมีอยู่" ดังนี้แล้ว ก็กล่าวโดยเกี่ยวกับ
 เปิดเผย และโดยเกี่ยวกับจำแนกโดยพิสดาร
 อีกหนหนึ่ง โดยนัยว่า "ธรรมที่เป็นกุศลเป็น
 ไฉน ? ในสมัยใด กามาวจรกุศลจิตเกิดขึ้น"
 ดังนี้เป็นต้นฉะนั้น.

มชฺฌมิมินฺทฺริยาเปกฺขเมตํ ปททฺวยํ นิตฺเทศ-
 ภาวโต. วิวฏฺฏสฺส^๒ วิตุถารตฺราริธานํ,
 วิภตฺตสฺส จ ปกาเรหิ ฌาปนํ เวเนยฺยานํ
 จิตฺตปริโตสนํ อุตฺตทานิกรณฺยฌาปนานิ.

บททั้ง ๒ นี้ (คือวิวรรณะและวิภชนะ) เฟ้งถึง
 ท่านผู้มีอินทรีย์ปานกลาง เพราะความที่เป็น
 นิตเทศ (คำแสดงไข). การจัดแจงเนื้อความ
 ที่ได้เปิดเผยแล้วให้พิสดารยิ่งขึ้น และการ

^๑ อภ. ล. ๓๔/๘.

^๒ วิวฏฺฏสาตีปี ทิสฺสตี.

คุณเพ็ญแข อจลวัฒน์ ศิลป

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ทำให้รู้โดยประการทั้งหลาย ซึ่งเนื่อความที่
ได้จำแนกไว้แล้ว อันเป็นการทำจิตของ
เวไนยสัตว์ให้ยินดี ชื่อว่า อุตตานีกรรมะ
(กระทำให้ตื่น) และปัญญาปนา (ปัญญาที่
ทำให้รู้โดยประการทั้งหลาย).

ยถา "ผลุโส โหตี"ติอาทีนา วิภูฏวิภตฺตสฺส
อตุตฺสฺส "กตโม ตสฺมี สมเย ผลุโส ? โย
ตสฺมี สมเย ผลุโส พุสนา สมฺพุสนา"^๒ติอาทีนา
อุตฺตานีกริยา, ปณฺญาปนา จ. มุทฺธิทฺริยา-
เปกฺขเมตฺติ ปทฺทวยฺมิ ปฏฺนิทฺเทสกาวิตฺ.
"ปณฺญาปนปฏฺจปนวิวรณวิภชนอุตฺตานีกรณ-
ปกาสนอตุตฺตปทสมาโยคโต"^๑ติปิ ปาโร.

เหมือนอย่างเมื่อได้เปิดเผย และจำแนก
เนื่อความโดยนัยว่า "ผัสสะย่อมเกิดขึ้น"
ดังนี้เป็นต้นแล้ว ก็กระทำให้ตื่น และทำให้รู้
โดยประการทั้งหลาย โดยนัยว่า "ผัสสะ
ในสมัยนั้น เป็นไฉน ? การกระทบ กิริยา
ที่กระทบ ภาวะที่กระทบ อันใด ในสมัยนั้น"
ดังนี้เป็นต้น ฉะนั้น. บททั้ง ๒ นี้ (คือ
อุตตานีกรรมะและปัญญาปนา) เฟ่งถึงท่านผู้มี
อินทรีย์อ่อน เพราะความเป็นปฏินิเทศ
(แสดงไขแต่ละบท). ปาฐะว่า "ปณฺญาปน-
ปฏฺจปนวิวรณวิภชนอุตฺตานีกรณปกาสนอตุตฺตปท-
สมาโยคโต" ดังนี้ก็มิ (ในวิสุทธิมรรคเป็น

^๑ อภี. ลี. ๓๔/๑๐.

^๒ อภี. ลี. ๓๔/๑๐.

สงฺกาสนปกาสนวิวรณวิภชนุตฺตทานิกรณ -
ปณฺณตฺตือตฺตปทสฺมาโยคโต).

กถิ ปนายิ ปาฐวิภโป ชาโตติ ?

ถามว่า ก็ปาฐวิภป นี้ เกิดขึ้นได้

วุจฺจเต : เนตฺติปาฬิยิ อากตฺนเยน
ปุริมปาโล. ตตฺถ ทิ :

อย่างไร ? ขอตอบว่า : ปาฐะแรก เกิดขึ้น
โดยนัยที่มาในพระบาลีเนตติปกรณ์. จริงอยู่
ในพระบาลีเนตติปกรณ์นั้น มีคำพูดมาแล้ว
ว่า :

"สงฺกาสนา ปกาสนา
วิวรณา วิภชนุตฺตทานิกรณมปณฺณตฺติ
เอเตหิ ฉหิ ปเทหิ
อตุโถ กมฺมญฺจ นิฏฺฐิตฺตุนฺติ"

"อรรธ(เนอความ) และกัมมะ
(การแต่ง) ทรงแสดงไขไว้ด้วยบท ๖
เหล่านี้ คือ สงฺกาสนา ๑ ปกาสนา ๑
วิวรณา ๑ วิภชนา ๑ อุตฺตทานิกรณ ๑
ปณฺณตฺติ ๑"

เทศนาหารโยชนาย จ เอตฺสเสวตฺตสฺส
"สงฺกาสนา ปกาสนา"ติอาทินา อากตฺ.

ดังนั้น, และในคำประกอบความเทศนาหาร
(ข้อแนะนำเทศนา) ก็มีคำพูดมาแล้วโดยนัย
ว่า เอตฺสเสวตฺตสฺส "สงฺกาสนา ปกาสนา"
- การแสดงโดยย่อ การแสดงเป็นวาระแรก
ซึ่งอรรธนั้นนั้เดียว ดังนั้นเป็นต้น.

๑ เนตติปกรณ์ ๔.

ปจฺฉิมो ปน "ปณฺณเปติ ปฏฺฐเปติ วิวรติ
 วิภชติ อุตฺตานิโกโรติ 'ปสฺสณา'ติ จาหา"ติ^๑
 สุตฺเต อากตฺนเยน. พุชฺฌชนมตฺตกโต เอวญฺจ
 เนสํ ทฺวินฺนํ ปาจาณํ วิเสโส, น อตฺถโต.
 ตถา ทิ สงฺเขปโต "ปจฺมํ ฅาปนํ ปณฺณาปนํ,
 ปจฺมเมว ฅาปนํ ปฏฺฐาปนํ"ติ อิมานิ ปทานิ
 สงฺกาสนฺปกาสนฺปเทหิ อตฺถโต อวิสิฏฺฐานิ.

ส่วนปาฐะหลัง เกิดขึ้นโดยนัยที่มาในพระสูตร
 ว่า "ย่อมบัญญัติ ย่อมแต่งตั้ง ย่อมเปิดเผย
 ย่อมจำแนก ย่อมกระทำให้ขึ้น กล่าวว่
 'ท่านทั้งหลายจงพิจารณาคุณเถอะ" ดังนี้.
 ก็ปาฐะทั้ง ๒ นี้ มีความแตกต่างกันอย่างนี้
 ก็โดยสักว่าพยัญชนะ, ไม่ใช่โดยอรรถ.
 จริงอย่างนั้น ว่าโดยสังเขป "การให้รู้ เป็น
 คำแรก ชื่อว่าปัญญานะ, การตั้งไว้เป็น
 วาระแรกนั้นแหละ ชื่อว่าปฏฐานะ" เพราะ
 เหตุนี้ บทเหล่านี้จึงไม่แตกต่างกันโดยอรรถ
 กับบทว่าสังกาสนะและบทว่าปกาสนะ.

ยญฺจ ปุริมฺปาเจ ฉฺฉุํ ปทํ "ปการโต
 ฅาปนํ"ติ ปณฺณาปนํ วุคฺคํ, ตํ พุทธิยาเจ
 ปกาสนฺปเทน นิพฺพิเสสํ" ปการโต กาสนํ"ติ
 กตฺวา. ยสฺมา ฅาปนกาสนานิ อตฺถาวภาสน-
 สภาวตาย อภินฺนานิ, สพฺเพสญฺจ เวเนยฺยานํ
 จิตฺตสฺส โทสนํ, พุทธิยา จ นิสานํ^๒

อนึ่ง อธิบายได้ว่า บทที่ ๖ ในปาฐะแรก
 (ตามพระบาลีเนตติปกรณ) ที่ท่านเรียกว่า
 ปัญญาชนะ เพราะอรรถว่า "ทำให้รู้โดย
 ประการทั้งหลาย" ดังนี้ใด, บทที่ ๖ นั้น มิได้
 มีความแตกต่างกับบทว่า ปกาสนะ ในปาฐะ
 ที่ ๒ (ตามพระสูตร) เพราะทำอธิบายว่า

^๑ ลี. ขนฺธ. ๑๖/๓๐.

^๒ นิสานนฺติ ติชิณฺกรณฺติ อตฺถโถ.

ยถาวโต วตฺตสภาวาวภาสเน ชายตีติ. "เป็นการประกาศไว้ โดยประการทั้งหลาย"
 เอวํ อตฺตปทรูปตฺตา ปริยตฺติอตฺตสฺส ดังนี้. เพราะเหตุที่การทำให้รู้ และการ
 ยถาวตฺตจอตฺตปทสฺมาโยคโต สาตถิ สาสนํ. ประกาศ มิได้แตกต่างกันโดยสภาพที่ส่อง
 ถึงอรรถ, และการทำจิตของเวไนยสัตว์
 หังปวงให้ยินดี, การลับความรู้ให้คม ย่อม
 เกิดได้ในเพราะมีการส่องถึงสภาวะของวัตถุ
 ตามความเป็นจริง ฉะนั้นแล. พระ-
 ศาสนาชื่อว่าสาตถะ เพราะเนือความ
 พระปริยัติมีรูปเป็นอรรถบท ก็เพราะ
 ประกอบพร้อมด้วยอรรถบท ๖ ตามที่กล่าว
 แล้วยนี้.

อกฺขรบทพยัญชนะการนิรุตตินิทเทศ-

ในคำว่า เพราะความถึงพร้อมแห่ง

สมฺปตฺติยาติ เอกตฺ อจฺจารณเวลายํ อักขระบท พยัญชนะ อการ นิรุตติ และ
 อปริโยสีเต ปเท วนฺโณ อกฺขร. "เอกอกฺขร นิเทศ นี้ มีวินิจัยดังนี้ วัณณะ (รูปศัพท์) ใน
 บท อกฺขรณฺ"ติ เอก. "อา เอวํ กิร บทที่ยังกล่าวไม่จบ ในเวลาเปล่งเสียง
 ตนฺ"ติอาที่สุ อา-การาทโย วย. ชื่อว่าอักขระ. อาจารย์พวกหนึ่งกล่าวว่า
 "วิสุทฺถกรณานํ มนสา เทสนาวาจา" "บทที่มีอักขระเดียว ก็ชื่อว่าอักขระ" ดังนี้.

^๑ เทสนา วาจาติ มนฺเณ.

คุณเพ็ญแข อจลวัฒน์ศิลป์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ตตฺรรายมสฺส อตฺตปทสฺมาโยโค, ในคำว่า สาทถะและสพฺยัญชนะนั้น
 พุชฺฌชนสมฺปตฺติ จ อกฺขเรหิ สงฺกาเสติ, ความประกอบพร้อมด้วยอรรณบท และความ
 ปเทหิ ปกาเสติ, พุชฺฌชนเนหิ วิวฺรตฺติ, ถึงพร้อมแห่งพยัญชนะนี้ ของพรหมจรรย์
 อากาเรหิ วิภชฺติ, นินฺรุตฺตํหิ อุตฺตานิโกโรติ, ย่อมแสดง(เนื้อความ)โดยย่อ ด้วยอักขระ
 นินฺทเทเสหิ ปณฺณเปตฺติ, ตถา อกฺขเรหิ ย่อมแสดงเป็นวาระแรกด้วยบท ย่อมเปิดเผย
 อุกฺขมาญฺเจตฺวา ปเทหิ วิเนติ อุกฺขมฺหิตฺถณฺณํ, (ขยายความ)ด้วยพยัญชนะ ย่อมจำแนกด้วย-
 พุชฺฌชนเนหิ วิปฺลเจตฺวา อากาเรหิ วิเนติ อากาการ ย่อมกระทำให้สั้นด้วยนินฺรุตฺติ ย่อม
 วิปฺลเจตฺถณฺณํ, นินฺรุตฺตํหิ เนตฺวา นินฺทเทเสหิ บัญญัติด้วยนิเทศ, อนึ่ง ย่อมเปล่งขึ้นด้วย-
 วิเนติ เนยฺยํ. อักขระ แล้วแนะนำอุกฺขมฺหิตฺถณฺณํบุคคลด้วยบท,
 ย่อมแจกด้วยพยัญชนะ แล้วแนะนำวิปฺลเจตฺถณฺณํ-
 บุคคลด้วยอากาการ ย่อมนำไปด้วยนินฺรุตฺติ แล้ว
 แนะนำเนยฺยบุคคลด้วยนิเทศ.

เอวฺวจายํ ฐมฺโหม อุกฺขมาญฺยมาโน ๒ ก็พระธรรมที่ถูกเปล่งขึ้นอยู่อย่างนี้ นี้ ย่อม
 อุกฺขมฺหิตฺถณฺณํ วิเนติ, วิปฺลเจตฺถณฺณํ ๒ แนะนำอุกฺขมฺหิตฺถณฺณํบุคคลได้ ที่ถูกแจกอยู่ ก็ย่อม
 วิปฺลเจตฺถณฺณํ, นินฺรุตฺตํหิ เนยฺยํ. ตตฺถ แนะนำวิปฺลเจตฺถณฺณํบุคคลได้ ที่ถูกนำไปก็ย่อมแนะนำ
 อุกฺขมฺหา อาหิ, วิปฺลเจตฺถณฺณํ มชฺเช, เนยฺยบุคคลได้. ในอากาการเหล่านั้น การ
 นยฺนมนฺเต. เอวํ ทีสุ กาลेषु ทิธา เทสิโต เปล่งขึ้นมีในเบื้องต้น การแจกมีในท่ามกลาง

^๑ ฉ. วิปฺลเจตฺถณฺณํ.

^๒ ฉ. อุกฺขมาญฺยมาโน.

อถวา อตุโถ นาม เหตุผล. ธมโม เหตุ.
เทศนา ปณฺณตฺติ, ยถาธมฺมํ ธมฺมาภิลาโป,
 อนุโลมปฏิโลมสงฺเขปวิทฺถาราทิวเสน วา
 กถนํ. ปฏิวะโร อภิสมฺโย, อตุถานูรูป
 ธมฺเมสุ, ธมฺมานูรูป อตุถesu, ปณฺณตฺติ-
 อตุถานูรูป^๑ ปณฺณตฺตีสฺ อวโพโธ, เตสฺ เตสฺ
 วา ธมฺมานํ ปฏิวิชฺฉิตฺตพฺโพ สลกฺขณสงฺขาโต
 อวิปริตฺสภาโว.

เตปิ เจเต อตุถาทโย ยสุมา อนุปัจจิตกุสล-
 สมฺภาเรหิ ทุบบฺณณฺเหหิ สสาทึหิ วิย
 มหาสมฺพุทฺโธ ทุกฺโขคาพุทา, อลพฺภเนยฺย-
 ปตฺติฎฺฐา จ, ตสุมา กมฺภีรา. เตสุ

ผู้มีความรู้อ่อนไม่อาจหาได้, ฉะนั้น จึงชื่อว่า
ลักขิง.

อีกนัยหนึ่ง ชื่อว่าอรรถ ได้แก่ผลของเหตุ.
 ชื่อว่าธรรม ได้แก่เหตุ. ชื่อว่าเทศนา ได้แก่
 บัญญัติ คือการกล่าวธรรมตามสมควรแก่ธรรม
 หรือการกล่าวโดยเกี่ยวกับเป็นอนุโลมปฏิโลม
 สังเขปและพิสดาร เป็นต้น. ชื่อว่าปฏิวะโร
 ได้แก่การตรัสรู้ คือการหยั่งรู้ในธรรมทั้ง-
 หลายตามสมควรแก่อรรถ ในอรรถทั้งหลาย
 ตามสมควรแก่ธรรม ในบัญญัติทั้งหลายตาม
 สมควรแก่บัญญัติและอรรถ, อีกอย่างหนึ่ง
 ได้แก่สภาวะที่ไม่วิปริต กล่าวคือลักษณะ
 ของตนที่พึงแทงตลอดแห่งธรรมเหล่านั้น ๆ.

ก็อรรถ(ที่หมายถึงผลของเหตุ) เป็นต้นเหล่านั้น
 แม้ั้น เพราะเหตุที่บุคคลผู้ทราบบัญญา ผู้ไม่-
 ได้สั่งสมกุศลสมาธิไว้ หยั่งถึงได้ยาก กุจ
 มหาสมุทฺรที่สัตว์เล็กมีกระต่ายเป็นต้น หยั่งถึง

^๑ ฉ. ปณฺณตฺติปถานูรูป.

ปฏิเวธสุสาป อุตถสนุสิสิตตทา วุตตํ
"อุตถคมภีรตาปฏิเวธคมภีรตาหิ สาตถนุ"ติ
อุตถกุธที่ปนโต.

ได้ยากจะนั้น, และเป็นที่ตั้ง(หรือที่พึ่งพิง)
ที่บุคคลผู้ทราบบัญญาไม่อาจหาได้, ฉะนั้น
จึงชื่อว่าล็กชิ่ง. ท่านกล่าวว่า "ชื่อว่า
สาตถะ เพราะมีความล็กชิ่งแห่งอรรถและ
ความล็กชิ่งแห่งปฏิเวธ" ดังนี้ไว้ เพราะแม้
การแทงตลอดในธรรมเหล่านั้น ก็อิงอาศัย
อรรถ โดยแสดงถึงคุณของอรรถ.

ตาสํ ฐมฺมทฺสณานํ พุชฺชชนสนุสิสิตตตทา วุตตํ
"ฐมฺมคมภีรตาทฺสณาคมภีรตาหิ สพฺพชฺชนนุ"ติ
ตาสํ พุชฺชชนสมฺปตฺตฺติที่ปนโต.

ท่านกล่าวว่า "ชื่อว่าสพฺพชฺชนะ เพราะมี
ความล็กชิ่งแห่งธรรม และความล็กชิ่งแห่ง
เทศนา" ดังนี้ไว้ เพราะธรรมและเทศนา
เหล่านั้นอิงอาศัยพยัญชนะ โดยที่ธรรมและ
เทศนาเหล่านั้น แสดงความถึงพร้อมแห่ง
พยัญชนะ.

อุตฺถเสฏฺฐํ ปภททคตฺถณฺยานํ อุตฺถ-
ปฺปฏิสฺสมภิทา. อุตฺถธมฺมนิรุตฺตฺติปฺปฏิสฺสมภิทาสู
ปภททคตฺถณฺยานํ ปฺปฏิภาณปฺปฏิสฺสมภิทาติ อิมิสฺสุสาป
ปฺปฏิสฺสมภิตาย อุตฺถวิสยตฺตทา อาห "อุตฺถ-
ปฺปฏิภาณปฺปฏิสฺสมภิตาวิสยโต สาตถนุ"ติ,

ญาณที่ถึงความแตกฉาน ในอรรถทั้ง-
หลาย ชื่อว่าอรรถปฺปฏิสฺสมภิทา. ญาณที่ถึงความ
แตกฉานในอรรถปฺปฏิสฺสมภิทา ธรรมปฺปฏิสฺสมภิทา
และนิรุตฺตฺติปฺปฏิสฺสมภิทา ชื่อว่าปฺปฏิภาณปฺปฏิสฺสมภิทา
เพราะเหตุนี้ เพราะความที่(ปฺปฏิภาณ)

คุณเพ็ญแข อจลวัฒน์ศิลป์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อตุตสุมปุตติยา อสตี ตทภาวโต. ธมโมติ
ตนต์.

ปฏิสัมภิตา แม้นี้ ก็มีอรรถเป็นอารมณ์ได้ ท่าน
จึงกล่าวว่า "ชื่อว่าสาตถะ เพราะเป็น
อารมณ์ของอรรถปฏิสัมภิตา และปฏิภาณ-
ปฏิสัมภิตา" ดังนี้ เพราะเมื่อไม่มีความถึง-
พร้อมแห่งอรรถ อรรถปฏิสัมภิตาและ
ปฏิภาณปฏิสัมภิตานั้น ก็ไม่มี. ตนต์(พระปริยัติ
อันเป็นแบบแผน) ชื่อว่าธรรม.

นिरุตตีติ ตนต์ิปทานัน นิหุธาเรตฺวา วจนัน.
ตตุต. ปเภทคตฺวานิ ฌาณานิ ธมฺมนिरุตตี-
ปฏิสัมภิตาติ อาท "ธมฺมนिरุตตีปฏิสัมภิตา-
วิสยโต สพฺพณฺชนน"ติ, อสตี
พฺพณฺชนสมฺปุตติยา ตทภาวโต. ปริกฺขกชนป-
ปสาทกนฺติ เอตตุ อิติ-สทฺโท เหตุอตุโต.

คำพูดขยายบททั้งหลายแห่งตนต์ ชื่อว่านिरุตตี.
ญาณที่ถึงความแตกฉาน ในธรรมและนिरุตตินั้น
ชื่อว่า ธรรมปฏิสัมภิตาและนिरุตตีปฏิสัมภิตา
เพราะเหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า
"ชื่อว่าสพฺพณฺชนะ เพราะเป็นอารมณ์ของ
ธรรมปฏิสัมภิตา และนिरุตตีปฏิสัมภิตา" ดังนี้
เพราะ เมื่อไม่มีความถึงพร้อมแห่งพฺพณฺชนะ
ธรรมปฏิสัมภิตาและนिरุตตีปฏิสัมภิตานั้น ก็
ไม่มี. อิตี ศัพท์ไพบทว่า ปริกฺขกชนป-
ปสาทกนฺติ นี้ มีอรรถว่าเหตุ.

ยสุมา ปริกฺขกชนานัน กิกุสลกเวสนัน
ปสาทาวหิ, ตสุมา สาตถิ. อตุตสุมปุนนฺติ

เป็นการอนุমানถึงเหตุ ด้วยผล คุจอนุมาน
ถึงความเป็นไปของฝนเบื้องบน ด้วยแม่น้ำ

คุณเพ็ญแข อจลวิธานศิลป์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ผเลน เหตุโน อนุมานิ นทีปุเรน วिय
อุปริวุฏฐิปวตฺติยา. สาตถกตา ปนสฺส
ปณฺธิตเวทนียตาย, สา ปรมคมฺภีรสณฺหสุขุม-
ภาวโต เวทิตพฺพา.

ที่เต็มเปี่ยมว่า เพราะเหตุที่เป็นคุณชาตินำมา
ซึ่งความเลื่อมใสแก่ชนผู้มีปัญญาสอบสวน คือ
ผู้แสวงหาอยู่ว่าอะไรเป็นกุศล, ฉะนั้น
จึงชื่อว่า สาตถะ คือถึงพร้อมด้วยอรรถ ดังนี้.
ก็ความถึงพร้อมด้วยอรรถ แห่งพรหมจรรย์นี้
ย่อมเป็นไป เพื่อความเป็นสิ่งที่บัณฑิตจะพึงรู้,
ความเป็นสิ่งที่บัณฑิตจะพึงรู้นั้น พึงทราบได้
โดยความที่เป็นคุณชาติลึกซึ้ง ละเอียดย่อม
อย่างยิ่ง.

วุตฺตณฺเฑหํ "คมฺภีโร ทฺทฺทโส" ติอาทิ.
โลกียชนปสาทกนฺติ สพฺพณฺชนนฺติ ยสฺมา
โลกียชนสฺส ปสาทาวนฺติ,^๑ ตสฺมา สพฺพณฺชนํ.
โลกียชนิ หิ พฺพณฺชนสมฺปตฺติยา ตสฺสตี,
อิธปิ ผเลน เหตุโน อนุมานิ. สพฺพณฺชนตา
ปนสฺส สทฺธะยตาย, สา อาทิกุลฺยาณาติ-
ภาวโต เวทิตพฺพา.

ข้อนี้สมจริงดังที่ตรัสไว้ว่า "คมฺภีโร ทฺทฺทโส"
-(ธรรมที่เราบรรลุแล้วนี้) ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก
ดังนี้เป็นต้น. คำว่า เป็นคุณชาติทำโลกียชน
ให้เลื่อมใส เพราะเหตุนี้จึงชื่อว่า สพฺพณฺชนะ
ความว่า เพราะเหตุที่เป็นคุณชาตินำมาซึ่ง
ความเลื่อมใสแก่โลกียชน, ฉะนั้น
จึงชื่อว่า สพฺพณฺชนะ. จริงอยู่ โลกียชนย่อม
ยินดีได้ เพราะความถึงพร้อมแห่งพญฺณชนะ,

^๑ วิ. มหา. ๔/๘, ที. ม. ๑๐/๔๑.

^๒ กตฺถจฺจิ ปน อิตี-สทฺโท น ทิสฺสตี,
ฉ. ปสาทาวหํ.

แม้ในขั้นนี้ก็เป็น การอนุมาณถึงเหตุด้วยผล. ก็
ความถึงพร้อมด้วยพยัญชนะ แห่งพรหมจรรย์นี้
ย่อมเป็นไป เพื่อความเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา,
ความเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธานั้น ฟังทราบได้โดย
ความเป็นคุณชาติที่งามในเบื้องต้นเป็นต้น.

อถวา "ปณฺธิตเวทนีโยโต สาตถน"ติ
ปณฺธวาปทฺฐจฺานตายน อตฺถสมฺปนฺนํ อาท, ตโต
ปริกฺขกชนปฺสาทกํ. สทฺธเยยฺโยโต สพฺพณฺชนนฺติ
สทฺธาปทฺฐจฺานตายน พุณฺณชนสมฺปนฺนํ, ตโต
โลกียชนปฺสาทกนฺติ เอวมฺเปตฺถ^๑ อตฺถโถ
ทฺฐจฺพฺโพ.

อีกนัยหนึ่ง ฟังเห็นความหมายใน
คำว่า สาตถะ สพยัญชนะ นี้ แม้อย่างนี้ว่า
คำว่า "ชื่อว่าสาตถะ โดยเป็นสิ่งที่บัณฑิต
จะพึงรู้" ท่านกล่าวถึงภาวะที่ถึงพร้อมด้วย
อรรถ. โดยความเป็นปทัฏฐานแห่งปัญญา,
เพราะเหตุที่ถึงพร้อมด้วยอรรถนั้น จึงเป็น
คุณชาติทำชนผู้มีปัญญาสอบสวน ให้เลื่อมใส.
คำว่า ชื่อว่าสพยัญชนะ โดยเป็นที่ตั้งแห่ง
ศรัทธา ท่านกล่าวถึงภาวะที่ถึงพร้อมด้วย-
พยัญชนะ โดยความเป็นปทัฏฐานแห่งศรัทธา,
เพราะเหตุที่ถึงพร้อมด้วยพยัญชนะนั้น จึงเป็น
คุณชาติทำโลกียชนให้เลื่อมใส ดังนี้.

^๑ ฉ. เอว เมตฺถ.

คฺมฺภีราธิปายโต สาตถฺนตี อธิปายโต
 อคาธปารตาย^๑ อตุถสมฺปนฺนํ อุตฺตนา-
 ธิปายเย สตี^๒ อณฺเณตา ตทภาวโต.
 อุตฺตนาปทโต สพฺยณฺชนตี สุโพชนสทฺททตาย^๓
 พุณฺณชนสมฺปนฺนํ, ปรมคฺมฺภีรสฺสปี อตุถสฺส
 เวเนยฺยานํ สุวิญญेยฺยภาวาทาหนโต.

กล่าว ชื่อว่า สาตถะ เพราะมีคำอธิบายลึกซึ้ง
 คือถึงพร้อมด้วยอรรถ เพราะความที่มีฝั่งอัน
 หย้งไม่ถึง โดยคำอธิบาย เพราะถ้าจะถือ
 ความโดยประการอื่น ในเมื่อมีคำอธิบายสั้น
 ความถึงพร้อมด้วยอรรถนั้น ก็ไม่มี. กล่าว
 ชื่อว่า สพฺยณฺชนะ เพราะมีบทสั้น คือถึงพร้อม
 ด้วยพฺยณฺชนะ เพราะมีศัพท์ที่รู้ได้ง่าย โดย
 การทำอรรถแม้ที่ลึกซึ้งอย่างย้ง ให้ถึงภาวะ
 ที่เวไนยสัตว์จะฟังรู้ได้ง่าย.

สพฺโพเปส ปจฺมสฺส อตุถทวยสฺส ปภะโท^๔
 ทฺฐุสพฺโพ, ตถา เจว ตตุถ ตตุถ สํวณฺตี.
 ตถา เหตุถ วิกขฺปสฺส, สมฺจุจยสฺส วา
 อคณฺตี. อุปเนตพฺพสฺสาตี ปกฺขิปิตพฺพสฺส
 โวทานสฺส อวุตฺตสฺส อภาวโต. สกลปริปฺณ-

บัณฑิตพึงเห็นประเภทแห่งอรรถทั้ง ๒ บทแรก
 นี้ (คือความหมายของบทว่า สาตถะ และ
 บทว่า สพฺยณฺชนะ) แม้ทั้งหมด, และพึงเห็น
 ตามที่ท่านสังวรรรณาไว้ในที่นั้น ๑. จริง-
 อย่างนั้น ในคำว่า สาตถํ สพฺยณฺชนํ นี้ ท่าน

^๑ อคาธปาทตายาคีปี ทิสฺสตี,
 ฉ. อคาธปารตาย.
^๒ ฉ. "อุตฺตนาธิปายเย สตี"ตี น ทิสฺสตี.
^๓ ฉ. สุโพชนสทฺททตาย.
^๔ ส. ปภุโจ.

สงฆมณฑลราชบัณฑิตยสถาน

ภาเวนาคี สัพพภาเกหิ ปริปัญตตาย.
อปเนตพพสฺส สงฺกิลเสธมฺมสฺส.

มิได้ถือเอาศัพท์ไว้กับ (วา-ศัพท์) หรือศัพท์
สมุจจยะ (จ-ศัพท์) ไว้. คำว่า ธรรมที่พึงนำ
เข้าไปเพิ่ม คือโดยไม่มีธรรมฝ่ายหมดจดที่ยัง
มิได้กล่าวไว้ ซึ่งพึงใส่เข้าไป. คำว่า
เพราะภาวะที่ริบรณสิ้นเชิง คือเพราะภาวะ
ที่ริบรณโดยส่วนทั้งปวง. คำว่า ธรรมที่พึง
ขจัดออกไป ได้แก่ธรรมฝ่ายเศร้าหมอง.

ปฏิบัติยาคี สลวิสุทธียาหิสุมมา-
ปฏิบัติยา, ตันนิมิตฺตํ. อธคฺมพฺยตฺติโตติ
สจฺจปฏิเวธเน อธคฺมเวยฺยตฺติยสพฺภาวโต
สาตถํ กปิลมตาหิ วีย ตฺจฺจํ นีรตฺถกํ อหุตฺวา
อตฺถสมฺปนฺนํ กตฺวา. ปรียตฺติยาคี
ปรียตฺติธมฺมปริจฺเยน.

คำว่า เพราะมีการปฏิบัติ คือเพราะมี
การปฏิบัติชอบมีสลวิสุทธิเป็นต้น ได้แก่เพราะ
มีการปฏิบัติชอบนั้นเป็นเหตุ. คำว่า มีความ
แจ่มแจ้งในอธคฺม คือมีความเฉลียวฉลาดใน
อธคฺม โดยการแทงตลอดสัจจะ เพราะทำ
อธิบายว่า ชื่อว่า สาตถะ คือถึงพร้อมด้วย
อรรถไม่เป็นพรหมจรรย์ที่ว่างเปล่า ไร้อรรถ
คุณลัทธิของท่านกบิละ (คือลัทธิสาางชยะ)
เป็นต้น. คำว่า เพราะมีการเรียนปรียติ
คือเพราะมีการสั่งสมพระปรียติธรรม.

^๑ ฉ. กปิลวตาทิ.

อากมพยุตติโตติ ทุรกษัตถมเมสุ ปริจย
 กโรนุตสสุ วย สมุโมหิ อชเนตวา
 พาหุสจจเวยยุตติยสพภาวโต สพยุชนิ
 พยุชนสมปุตติยา หิ สติ อากมพยุตติ.
สีลาหิปณจธมมกขนธยุตโตติ สีลาหิ ปณจหิ
 ธมมโกฏฐาเสหิ อวิรหิตตตวา.

คำว่า มีความแจ่มแจ้งในอากม ความว่า
 ชื่อว่าสพยุชนะ เพราะมีความเฉลียวฉลาด
 คือความเป็นพหูสูต ไม่ทำความลุ่มหลงให้
 เกิดขึ้น เหมือนอย่างที่เกิดขึ้น แก่บุคคลผู้
 กระทำการสั่งสมในธรรมที่เขากล่าวไว้ไม่ดี.
 จริงอยู่ เมื่อมีความถึงพร้อมด้วยพยุชนะ ก็มี
 ความแจ่มแจ้งในอากมได้แล. คำว่า เพราะ
ประกอบด้วยพระธรรมชั้น ๕ มีศีลเป็นต้น
 คือ เพราะความที่ไม่ว่างเว้น ด้วยธรรม
 ๕ ส่วน มีศีลเป็นต้น.

เกวลปริปฺณั อนวเสเสน สมฺนตโต ปุณฺณ
 ปุริตฺ. นิริปกฺกิเลสโตติ ทิฏฺฐิมานาหิ-
 อุกฺกิเลสภาวโต. นิตฺตฺรณตฺตวยาติ
 วฏฺฏทฺกฺขโต นิสฺสรณาย. โลกามิส-
นิริ เปกฺขโตติ กถณฺจปิ ตณฺหาสนฺนิสฺสยสฺส
 อนิสฺสยนโต.

ชื่อว่าเกวลปริปฺณั คือเต็มเปี่ยมถึงความ
 เต็มเปี่ยมโดยรอบด้าน อย่างไม่มีเหลือ.
 คำว่า เพราะปราศจากอุปกิเลส คือเพราะ
 ไม่มีอุปกิเลสมีทิฐิมานะเป็นต้น. คำว่า เพื่อ
ถอนออก คือเพื่อสลัดออกจากวัฏทุกข์. คำว่า
เพราะไม่มีการเพ่งถึงโลกามิส คือเพราะ
 ไม่อิงอาศัย ซึ่งที่อิงอาศัยคือตัณหา แม้ไหนๆ.

เอวํ อาทิกฺลฺยาดตาทิอฺปเทเสณ สตฺถ
 ปุริมเวสฺสารชฺชทฺวยวเสณ ธมฺมสฺส สุวากฺขาทตฺ

ท่านอาจารย์ ครั้นเปิดเผยความเป็น
 สุวากขาตะแห่งพระธรรมไว้ ด้วยสามารถ

พลตรีสุธน สัตตบุศย์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

สงวนลิขสิทธิ์โดย มูลนิธิธรรมใจ

วิภาเวตฺวา อิทานิ ปจฺฉิมเวสารชฺชทฺว-
วเสนำปี ตํ ทสฺเสตฺถ "อตฺถวิปลลาสาภาวโต
วา สฺกุจฺจ อฺกฺขาโตติ สฺวากฺขาโต"ติ วตฺวา
ตมตฺถํ พฺยติเรกมฺเขน วิภาเวตฺวา "ยถา
หิ"ติอาทิมาท.

แห่งพระเวสารัชญาณ ๒ ข้างต้นของพระ-
ศาสดา โดยการบ่งชี้ถึงความเป็นธรรมงาม
ในเบื้องต้น เป็นต้นอย่างนั้นแล้ว บัณฑิตประสงค์
แสดงความเป็นสวากขาตะนั้น แม้ด้วย
สามารถแห่งพระเวสารัชญาณ ๒ ข้างท้าย
จึงกล่าวว่า "อีกอย่างหนึ่ง พระธรรมชื่อว่า
สวากขาตะ เพราะอรรถว่าตรัสไว้ด้วยดี
โดยไม่มีความคลาดเคลื่อนแห่งอรรถ" ดังนี้
เมื่อจะเปิดเผยเนื้อความนั้น โดยคำตรง
กันข้ามเป็นช่องทาง จึงกล่าวว่า "ยถา หิ"
ดังนี้ เป็นต้น.

ตตฺถํ วิปลลาสิ อปชฺชตีติ เตสํ ธมฺเม
"อนฺตรายิกาทิ"ติ วุตฺตธมฺมานํ วิปากาทินิ
อนฺตรายิกตฺตภาวโต เอกังเสน อปายุปตฺติ-
เหตุตฺตาย อภาวโต.

ในคำเหล่านั้น คำว่า ถึงความคลาดเคลื่อน
ความว่า ถึงความคลาดเคลื่อน เพราะธรรม
มีวิปากเป็นต้น ที่พวกอัญญเดียรฉัตรเหล่านั้น
กล่าวไว้ว่า "เป็นธรรมที่มีอันตราย" ห้าม
ความเป็นธรรมที่มีอันตรายไม่ เพราะไม่มี
ความเป็นเหตุเข้าถึงอบายโดยส่วนเดียว.

นियฺยานิกตฺตภาวโตติ อตมฺมยตภาวโต,
สํสารโต จ นียฺยานิกาติ วุตฺตธมฺมานํ

คำว่า เพราะห้ามมีความเป็นธรรมที่น่าออกไม่
คือเป็นธรรมที่วิปริตอย่างเดียว เพราะธรรม

พลตรีสุชน สัตตบุศย
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เอกจฺจยถฺยณฺทิกิริยาปกฺติปริสฺนฺตรณฺญาณาทีนํ^๑
 ตโต นิยุยานิกตฺตภาวโต วิปริโต เอว
 โหติ. เตนาติ อตฺถสฺส วิปลฺลาสาปชฺชเนน.
เต อถฺยตฺติตฺติยา. ตถาภาวานตฺติกมฺนโตติ
 กมฺมฺนฺตรายาทีนํ ปถจฺจุนํ อนุตฺตรายิกภาวสฺส
 อริยมกฺคธมฺมานํ นิยุยานิกภาวสฺส กทาจิปี
 อนตฺตวตฺตตนโต.

มีการทำญาณบางอย่าง ประกฤติ บุรุษ
 อันตรญาณ เป็นต้น ที่กล่าวว่า นำออกโดย
 เป็นอตัมมยตา (เป็นปฏิปักษ์ต่อตัณหา) และ
 นำออกจากสังสารวัฏ ห้ามมีความเป็นธรรมที่
 นำออกโดยเป็นอตัมมยตา และนำออกจาก
 สังสารวัฏนั้นไม่. คำว่า เพราะเหตุนี้ คือ
 เพราะการถึงความคลาดเคลื่อน แห่งอรรถ.
 คำว่า คนเหล่านั้น ได้แก่พวกอัญญเดียรฉีย์.
 คำว่า เพราะหาพ้นความเป็นอย่างนั้นไป
ได้ไม่ คือเพราะอันตราย ๕ อย่าง มี
 กัมมันตราย (อันตรายคือกรรม) เป็นต้น
 หาพ้นความเป็นธรรม ที่มีอันตรายไปได้ไม่
 เพราะพระอริยมรรคธรรมทั้งหลาย หาพ้น
 ความเป็นธรรมที่นำออกไม่ แม้ในกาล
 ไทเน ฯ

นิพพานารูปาย ปฏิบัติยาคี คำว่า ข้อปฏิบัติอันสมควรแก่พระ-
 อธิกนฺตพฺพสฺส สพฺพสฺงฺขตธมฺมวินิสฺสํวสฺส นิพพาน ประกอบความว่า เพราะตรัสถึง

^๑ ม. . . .ปริสฺนฺตรณฺญาณาทีนํ .

อิทานิ ติวิตฺตสฺสาปิ โลกุตฺตรธมฺมสฺส ปจฺเจกํ
สฺวากุชาตคํ ทสฺเสตฺถ "อริยมคโค เจตถา"ติ-
อาที วุตฺตํ.

หมดจดจากมลทิน ก็อภิลส. ท่านอาจารย์
ครั้งแสดงภาวะที่มรรคและพระนิพพาน เป็น
สวากขาตธรรม เพราะเหมาะสมซึ่งกันและ
กัน โดยความเป็นข้อปฏิบัติและเป็นธรรมที่
พึงไปถึงอย่างนั้นแล้ว บัดนี้ประสงค์แสดงความ
ที่โลกุตตรธรรมทั้ง ๓ อย่าง เป็นสวากขาต-
ธรรมแต่ละอย่าง จึงกล่าวว่า "อนึ่ง ใน
บรรคาโลกุตตรธรรมเหล่านี้ พระอริยมรรค"
ดังนี้เป็นต้น.

ตตฺถ อนตฺทวณฺตี สสฺสจฺเจทํ, กามสฺข-
อตฺตกิลมณานุโยคํ, ถีนุทฺตจฺจํ,
ปฏิกฺขณานายุทฺตํ เอวมฺปเกทํ อนตฺทวณฺตี.
อนุปกมฺมาตี อนุปกนฺตฺวา, อนุปกมฺนเหตฺ
วา.

ในคำเหล่านั้น คำว่า ส่วนทั้ง ๒ ได้แก่
ส่วนทั้ง ๒ อันมีประเภทอย่างนี้คือ สัสสตกับ
อุจเจตะ กามสขัลลิกานุโยคกับอตฺตกิลมณานุ-
โยค ความหลุดพ้นจากความฟุ้งซ่าน ความ
หยุดเฉยกับความขวนขวาย ดังนี้. บทว่า
อนุปกมฺม แปลว่าไม่ข้องแวะ หรือแปลว่า
เพราะความไม่ข้องแวะเป็นเหตุ.

ปฏฺิปฺสฺสทฺธิเกสฺสานีตี สฺกุรฺ วุสฺนตฺกิลฺเสสฺวานิ,
ปฏฺิปฺสฺสทฺธิปฺทานวเสสฺน สมฺมเทว ปหฺินโทสฺวานิ.
สฺสฺสตาทิสฺภาววเสนาตี "สฺสฺสทฺมฺจ" โว

คำว่า ปฏฺิปฺสฺสทฺธิเกสฺส มีกิเลสอันระงับแล้ว
คือมีกิเลสอันสงบด้วยดีแล้ว, ได้แก่มีโทษอัน
ละแล้วโดยชอบนั้นเทียว ด้วยสามารถแห่ง

พลตรีสุชน สัตตบุศย์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๒๕๖๓

ภิกขเว ฐมฺมํ เทเสสฺสามิ อมตณฺจ ตาณณฺจ
เลณฺญา"ติอาทินา เตสฺ เตสฺ สุตฺเตสฺ
สสฺสตาทิกาวกิตฺตนาเวสน.

ปฏิบัติสัทธิปทาน. คำว่า โดยเกี่ยวกับมี
สภาวะที่ยั่งยืนเป็นต้น คือโดยเกี่ยวกับคำตรัส
ยกย่องถึงความเป็นของยั่งยืนเป็นต้น ไว้ใน
สูตรทั้งหลายนั้น ๆ ด้วยคำว่า "อุกรรมิกษุ
ทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่ยั่งยืนเป็นอมตะ
เป็นที่ด้านทาน และเป็นที่หลีกเลี่ยง แก่เธอ
ทั้งหลาย" ดังนี้เป็นต้น.

๑๔๘. "ราคาทินิ อภาวํ กโรนฺเตน
อริยบุคคลเลน สามิ ทฏฺฐพฺโพ"ติ อิมินา
"อริยมคฺเคน มม รากาทโย ปทีนา"ติ
สยํ อตฺตนา อนณฺณเนยฺเยน ทฏฺฐพฺโพติ
สนฺทิจฺฉิ, สนฺทิจฺฉิ เอว สนฺทิจฺฉิโก.

๑๔๘. ด้วยคำนี้ว่า "พระอริยบุคคล
ผู้กระทำความไม่มีแห่งกิเลส มีรากะเป็นต้น
พึงเห็นเอง" มีวิเคราะห์ว่า พระอริยมรรค
ชื่อว่าสันติสุข เพราะอรรถว่าอันพระอริยบุคคล
พึงเห็นเองคือด้วยตนเอง ไม่ใช่ด้วยคำที่ผู้อื่น
แนะนำว่า "เราละกิเลสมีรากะเป็นต้นได้
แล้ว ด้วยพระอริยมรรค" ดังนี้, สันติสุข
นั้นเองเป็นสันติสุขกะ.

เตน เตน อริยสาวเกน. ปรสฺสชฺชาย
ปรสฺส สทฺททเนน ปรเนยฺเยน. กนฺตพฺพตี
หิตฺวา ณาเปตพฺพตี ปหาย. ปจฺจเวกฺขณฺณาณ

ชื่อว่าบุคคลนั้น ๆ ได้แก่พระอริยสาวก.
ชื่อว่าปรสัทธิ แปลว่าด้วยความเชื่อผู้อื่น
คือด้วยคำพูดที่ผู้อื่นแนะนำ. ชื่อว่าละภาวะที่

พลตรีสุชน สักตบุศย์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

กรณฺญเตน. ปสฺสตา ทฺฐิ สนฺทฺฐิ ยถา

พฺงถึง คือละภาวะที่ผู้หนึ่งพฺงให้รู้. ชื่อว่าด้วย ปัจจเวกขณฺญาณ คือด้วยญาณที่เป็นเครื่องกระทำความเห็น. ทฺฐิที่พระอริยมุคฺคสรสรเสริณฺ ชื่อว่าสนฺทฺฐิ ก็เหมือนอย่าง โพชฌงคที่พระอริยมุคฺคสรสรเสริณฺ ชื่อว่า สํโพชฌงค ฉะนั้น.

อริยมคฺโค อตฺตนา สมนฺยตฺตตาย สนฺทฺฐิยา
กิเลสํ ชยตี, อริยผลํ ตาย เอว อตฺตโน
การณฺญตาย, นิพฺพานํ อารมฺมณกรณฺณ
อตฺตโน วิสยํตาย สนฺทฺฐิยา กิเลส
ชยตีติ โยชนา.

ประกอบความว่า พระอริยมรรคย่อมชนะ
กิเลสด้วยสนฺทฺฐิอันสมนฺยตกับตน, พระอริยผล
ย่อมชนะกิเลสด้วยสนฺทฺฐิอันเป็นเหตุของตนนั้น
นั้นเทียว พระนิพพานย่อมชนะกิเลสด้วยสนฺทฺฐิ
อันเป็นวิสัยของตน (คือด้วยสนฺทฺฐิอันมีตนเป็น
อารมณ์) โดยการกระทำ(ตน)ให้เป็นอารมณ์

ภาวนาภิสมยวเสน มคฺคธมฺโม.
สจฺฉิกิริยาภิสมยวเสน นิพฺพานธมฺโม. ผลมฺปิ
เหฏฺฐิมํ สกทาคามิวิปสฺสนาทีนํ ปจฺจยภาเว
อุปริมคฺคาธคฺมสฺส อุปนิสฺสยภาวโต ปรียายโต
"ทิสฺสมาโน วฏฺฏญฺญํ นิวตฺเตตี"ติ วตฺตพฺพตํ
ลกฺขิตี.

โลกุตรธรรมที่บุคคลเห็นอยู่ด้วยอำนาจ
การตรัสรู้คือเจริญ ได้แก่มรรคธรรม. ที่
บุคคลเห็นอยู่ด้วยอำนาจการตรัสรู้ คือกระทำ
ให้แจ้ง ได้แก่นิพพานธรรม. แม้ผลซึ่งเป็น
เบื้องต่ำ ย่อมได้ความเป็นธรรมชาติที่ควร
กล่าวว่า "ผลธรรมที่บุคคลเห็นอยู่ ย่อม

คุณรุ่งเพชร คุ้มไชย
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

หยุดยั้งภัยในวัฏฏะ" ดังนี้ ได้โดยปริยาย โดยความเป็นอุปนิสัยปัจจัย แก่การบรรลุมรรคเบื้องบน เพราะความที่เป็นปัจจัยแก่วิปัสสนาของพระสัททาคามีเป็นต้น.

๑๔๘. นาสฺส กาโลติ นาสฺส
 อากเมตพุโพ กาโล อตฺถิ. ยถา หิ
 โลภียกุสลสฺส "อุปชฺเช อปราปริยาเย"^๑ติ-
 อาทินา ผลทานํ ปติ อากเมตพุโพ กาโล
 อตฺถิ, น เอวเมตสฺสาติ อตฺถโถ.

เตนาท "น ปญฺจาหา"ติอาทิ. ปกฺกฺโงติ
 หุโร. ผลทานํ ปติ กาโล ปกฺกฺโง อสฺสาติ
กาลิโก, กาลนฺตรผลทายี. เตนาท "อตฺตโน
ผลปฺทาเน"^๒ติ. ปตฺโตติ อุปนีโต. อิทฺนติ
 "อกาลิโก"ติ ปทํ.

๑๔๙. คำว่า โลกุตรกุศลนั้น ไม่มีกาล
 ความว่า โลกุตรกุศลนั้นไม่มีกาลที่ต้องรอ.
 เปรียบเหมือนว่าโลกียกุศลมีกาลที่ต้องรอคอย
 เฉพาะต่อการให้ผลของตน โดยนัยว่า "เป็น
 อุปัชชเวทนิยกรรม อปราปริยายเวทนิย-
 กรรม" เป็นต้น ฉนฺโต, โลกุตรกุศลนี้
จะมีกาลที่ต้องรอคอยฉนฺนั้น ห้ามมิได้.

เพราะเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า "อันต่างกัน
มี ๕ วัน" ดังนี้เป็นต้น. บทว่า ปกฺกฺโง คือ
 นานไกล. โลกียกุศลกรรม ชื่อว่ากาลิเก
 เพราะอรรถว่ามีกาลเฉพาะต่อการให้ผลนาน
 ไกล ได้แก่ให้ผลในกาลอื่น. เพราะเหตุนี้

^๑ ฉ. อุปชฺเช อปราปริยาเย.

^๒ ฉ. ผลทาเน.

คุณรุ่งเพชร ติชโย

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ท่านจึงกล่าวว่า "ในกาลมอผลของตน"
ดังนี้. คำว่า ที่จะถึงได้ คือที่จะนำเข้าไป
ไปได้. บทว่า อิท คือบทว่า "อกาลิโก".

๑๕๐. วิธินฺติ วิธานํ, "เอहि ปัสสา"ติ
เอวมุปวัตตวิธิวณํ. วิชฺชมานตตาคี
ปรมตฺตโต อุปลพฺภมานตฺตา. ปรัสุทฺตตาคี
กิเลสฺมลวิรเหณ สพฺพธา วิสุทฺตตฺตา.
อมนุญฺญมฺปิ กทาจิ ปโยชนวเสน ยถาสภาวป-
ปกาสเนน ทสฺเสตพฺพํ ภาเวยฺยาตี ตทภาวํ
ทสฺเสนฺโต อาท "มณฺเฑภาวปปกาสเนนา"ติ.

๑๕๐. คำว่า วิธ ได้แก่การจัดแจง
คือคำพูดจัดแจงอันเป็นไปอย่างนี้ว่า "ขอท่าน
จงมากุเถิด" ดังนี้. คำว่า เพราะมีอยู่จริง
คือเพราะมีอยู่โดยปรมาตม. คำว่า เพราะ
บริสุทธิ์ คือเพราะหมดจดโดยประการทั้งปวง
โดยเว้นจากมลทินคือกิเลส. แม้สิ่งที่ไม่น่า
ชื่นใจ ในบางคราว ก็พึงเป็นสิ่งต้องแสดง
โดยเกี่ยวกับว่ามีประโยชน์ โดยการประกาศ
สภาวะตามความเป็นจริง เพราะเหตุนี้
ท่านอาจารย์ เมื่อจะแสดงถึงความที่กุศลและ
มูตรไม่มีชื่อนั้น จึงกล่าวว่า "(ก็ไม่อาจ
ที่จะกล่าวได้ว่า...) โดยประกาศภาวะที่
น่าชื่นใจได้" ดังนี้.

๑๕๑. อุปเนตฺตพฺโพติ อุปเนยฺโย,
อุปเนยฺโยว โอปนยิโกติ อิมสฺส อตฺตสฺส

๑๕๑. ท่านอาจารย์ เพราะประสงค์
เอาอรรถนั้นว่า ชื่อว่าอุปเนยยะ เพราะอรรถ

๑ ฉ. โอปเนยฺยิโก.

อธิปเปตตฺตา อาท "อุปเนตพโพติ
โอบนยิโก"ติ^๑ จิตฺเต อุปนยน์ อุปปาทนนฺติ
 อาท "อิทํ สงฺขเต โลกุตตรธมฺเม ยุชฺชตี"ติ.

ว่าควรนำเข้าไป, อุปเนยณะนั้นเอง เป็น
 โอบนยิกะ ดังนี้ จึงกล่าวว่า "โลกุตตรธรรม
 ทั้ง ๙ อย่าง ชื่อว่าโอบนยิกะ เพราะอรรถ
ว่าควรนำเข้าไป" ดังนี้. ชื่อว่าการนำเข้าไป
 ไปในจิต ได้แก่การทำให้เกิดขึ้น เพราะ
 เหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า "คำอธิบายที่ว่าน
ย่อมควรในโลกุตตรธรรมที่เป็นสังขตะ" ดังนี้.

จิตฺเต อุปนยนนฺติ ปน อารมฺมณฺณุตสฺส
 ธมฺมสฺส อารมฺมณฺณาวูปนยเน อธิปเปเต
 อสงฺขเตปิ ยุชฺชเยย "อารมฺมณฺณกรณสงฺขาตํ
อุปนยน์ อรหตีติ โอบนยิโก"ติ. อลลียนฺติ
ผุสนํ นิพพานํ อุปเนติ อริยบุคคลนนฺติ
อธิปปาโย.

ก็คำว่า การนำเข้าไปในจิต ฟังใช้ได้แม้ใน
 โลกุตตรธรรมที่เป็นสังขตะ เมื่อประสงค์
 นำเอาธรรมที่เป็นอารมณ์ เข้าไปสู่ความเป็น
 อารมณ์ กล่าวได้ว่า "โลกุตตรธรรมที่เป็น
 สังขตะ ชื่อว่าโอบนยิกะ เพราะอรรถว่า
ย่อมควรซึ่งการนำเข้าไป กล่าวคือกระทำ
 ให้เป็นอารมณ์" ดังนี้. ชื่อว่าการแนบชิด
 ได้แก่การถูกต้อง. ชื่อว่านำเข้าไปสู่พระ-
นิพพาน อธิบายว่านำพระอริยบุคคลเข้าไปสู่
 พระนิพพาน.

^๑ ฉ. โอบเนยยิโก.

คุณรุ่งเพชร คู่ไชย

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๑๕๒. วิญญูหีติ วิหฺหิ, ปฏิวิหฺชสฺสจฺเจหีติ
 อตุโธ. เต ปน เอกัสโต อุกฺขมฺภิตฺตณฺณอาทโย
 โหนตฺตี อาท "อฺกฺขมฺภิตฺตณฺณอาทหี"ติ.
 "ปจฺจตฺตณฺ"ติ เอกสฺส "ปติ อตฺตนิ"ติ
 ภูมฺวเสน อตุโธ กเหตุพฺโพติ อาท "อตฺตนิ
อตฺตนิ"ติ.

๑๕๒. คำว่า อันวิญญชนทั้งหลาย
 ความว่า อันผู้รู้คือผู้แทงตลอดสัจจะแล้ว
 ทั้งหลาย (พึงรู้เฉพาะตน). ก็ท่านเหล่านั้น
 เป็นอุกฺขมฺภิตฺตณฺณบุคคลเป็นต้น โดยส่วนเดียว
 เพราะเหตุ^๕นั้น ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า
 "มีอุกฺขมฺภิตฺตณฺณบุคคลเป็นต้น" ดังนี้. สำหรับ
 บทว่า "ปจฺจตฺต" นี้ พึงถือเอาอรรถ
 ด้วยอำนาจแห่งสัทมิมิวัตติว่า "ปติ อตฺตนิ"
 เพราะเหตุ^๕นั้น ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า
 "อตฺตนิ อตฺตนิ" ดังนี้.

เวทิตพฺโพติ วุตฺตํ, กถํ เวทิตพฺโพติ อาท
 "ภาวิโต เม"ติอาท. ตตฺถ "เม"ติ อิมินา
 "ปจฺจตฺตณฺ"ติ ปเทน วุตฺตมตฺถํ อนวฺยโต
 ทสฺเสตฺวา ปน พฺยติเรเกน ทสฺเสตฺ "น
หี"ติอาท วุตฺตํ, ตํ สุวิญญฺเยยฺยเมว.
 "วิญญูหี"ติ อิทํ อนฺโตคฺชาวธารณฺติ
 ทสฺเสนฺโต "พาลานมฺปน อวิสโยเวสา"ติ
 อาท.

ท่านกล่าวว่า เวทิตพโพ, ถาว่า พึงรู้
 อย่างไร ? ตอบว่า พึงรู้ว่า "มรรค เราได้
เจริญแล้ว" ดังนี้เป็นต้น. ในบทเหล่านั้น
 ท่านอาจารย์ ครั้นแสดงเนื้อความที่กล่าวไว้
 ด้วยบทว่า "ปจฺจตฺต" โดยเป็นคำคล้อยตาม-
 กันกับบทว่า "เม" นี้ แล้วประสงค์แสดงโดย
 เป็นคำปฏิเสธอีก จึงกล่าวว่า "น หี" ดังนี้
 เป็นต้น, คำนั้นบัดนี้พึงรู้ได้ง่ายทีเดียว. เมื่อ

๕ ฉ. อวิสโย เจสา.

จะแสดงว่า บทว่า "วิญญู" นี้ เป็นบทที่มี
อวธารณะ (คำกำจัดความ) เนื่องจากอยู่ในตัว
จึงกล่าววว่า "พาลานมฺปน อวิสโยเวส"
(ก็พระธรรมนี้ ไม่ใช่วิสัยของพวกคนพาลเลย
เทียว) ดังนี้.

เอว อาทิกุลฎาณตาทินา อณฺณมณฺณสฺส
อนฺรูปเทสฺสนาย ฐมฺมสฺส สุวากุชาตคํ
ทสฺเสตฺวา อิทานิ ปุริมสฺส ปุริมสฺส ปจฺฉิมํ
ปจฺฉิมํ ปทํ การณวจนฺนติ ทสฺเสนฺโต
"อปิจา"คืออาทิมาท.

คตฺถ สันฺทสิฏฺฐิกตฺตาติ ยสฺมา อยํ ฐมฺโม
วุตฺตนเยน สามํ ทฺฐุสฺสพฺโพ, สันฺทสิฏฺฐิยา
กิลเส วิทฺธํเสติ, สนฺทสฺสสนฺนจ อรหติ,
ตสฺมา สุวากุชาโต ทฺรกุชาเต ติตฺถุณฺณมฺเม
ตทภาวโต. อิมินา นเยน เสสฺสพฺเทสฺปิ
ยถารทํ อตฺถอ ทฺฐุสฺสพฺโพ.

ท่านอาจารย์ ครั้นแสดงความที่พระ-
ธรรมเป็นสุวากุชาตะ ด้วยพระเทศน์อัน
เหมาะสมซึ่งกันและกัน โดยความเป็นธรรม
ที่งามในเบื้องต้นเป็นต้น อย่างนี้แล้ว บัณฑิต
เมื่อจะแสดงว่าบทหลัง ๆ เป็นคำพูดถึงเหตุ
ของบทต้น ๆ จึงกล่าววว่า "อิกนฺยหนํ" ดังนี้
เป็นต้น.

ในคำเหล่านั้น คำว่า เพราะความเป็น
สันฺทสิฏฺฐิ ความว่า เพราะเหตุที่พระธรรม
ที่พระอริยมุคคัล พึงเห็นเอง ตามนัยที่กล่าว
แล้วนี้ ย่อมกำจัดกิเลสทั้งหลายด้วยสันฺทสิฏฺฐิ
(ทริฐิที่พระอริยเจ้าสรรเสริญ), และควรซึ่ง
สันฺทสฺสนะ (หรือสันฺทสิฐะ แปลว่าการเห็น),

คุณวิไลลักษณ์ จารุคูล

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ฉะนั้น จึงชื่อว่า สวากขาตะ เพราะข้อที่ว่านั้น ไม่มีในธรรมของพวกเดียรถีย์ ซึ่งเป็น ทุรกขาตะ (กล่าวไว้ไม่ดี). แม้ในบทที่เหลือ ฟังเห็นความหมาย โดยนัยนี้ตามสมควร.

๑๕๓. ตสเสวนติอาทิสฺ ยํ วตฺตพฺพํ,
คํ พุทฺธานุสฺสตียํ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ.

๑๕๓. ในคำว่า เมื่อพระโยคินั้น... อยู่อย่างนี้ เป็นต้น มีคำที่ควรกล่าวอธิบาย อันใดอยู่; บัณฑิตพึงทราบคำนั้น ตามนัยที่ ข้าพเจ้าได้กล่าวอธิบายแล้ว ในพุทธานุสติ- นิเทศนั้นเทียว.

๓. สัมมานุสัสติกถาวณณา

๓. พรรณนาภควาว่าด้วยสังฆานุสติ

๑๕๔. อริยสัมภควาติ อารกตฺตา
กิลเสหิ, อนเย นอิริยนโต, อเย จ
อิริยนโต, สเทวเกน จ โลเกน "สรณฺ"ติ
อรณียโต อริโย จ โส สัมโห จ, อริยานํ
วา สัมโห อริยสัมโห, ตสฺส คุณา.

๑๕๔. คำว่า คุณของพระอริยสงฆ์ ความว่า บุคคลชื่อว่าพระอริยะ เพราะความ เป็นผู้ไกลจากกิเลสทั้งหลาย (อารกตฺตา กิลเสหิ) เพราะไม่ดำเนินไปในความเสื่อม (อนเย นอิริยนโต) และเพราะดำเนินไปใน ความเจริญ (อเย อิริยนโต) และเพราะ

โลกพร้อมทั้งเทวดา ฟังถึงว่าเป็น "สรณะ"
(สเทวเคน โลเคน "สรณฺ"ติ อรณฺยโต)
พระอริยะนั้นเป็นพระสงฆ์ด้วย จึงชื่อว่า
พระอริยสงฆ์, อีกอย่างหนึ่ง หมู่แห่งพระอริยะ
ทั้งหลาย ชื่อว่าพระอริยสงฆ์, ได้แก่คุณของ
พระอริยสงฆ์นั้น.

๑๕๕. ยํ สมฺมาปฏิปทํ ปฏิปนฺโน "สุญฺสุ
ปฏิปนฺโน"ติ วุจฺจติ. สํ อริยมคฺคปฏิปทา
ปฏิปกฺขธมฺเม อนิวตฺติธมฺเม กตฺวา ปชหนฺโต
ปโยชนาภาวา สยมฺปิ อนิวตฺติธมฺมา,
อธิกนฺตพฺพสุส จ นิพฺพานสุส เอกํสโต
อนุโลมํติ.

๑๕๕. บุคคลปฏิบัติสมาปฏิบัติทาใด แล้ว
บัณฑิตเรียกว่า "เป็นผู้ปฏิบัติดี". สัมมา-
ปฏิปทานั้น ได้แก่พระอริยมรรคปฏิปทา ชื่อว่า
มีอันไม่หวนกลับมาเป็นธรรมดา แม้ตัวเอง
เพราะพละธรรมอันเป็นปฏิปักษ์ กระทำ
ไม่ให้หวนกลับมาได้แล้ว ก็หมดประโยชน์ไป
(จึงไม่หวนกลับมาเกิดซ้ำ เพื่อละกิเลสอันนั้น
อีก), และชื่อว่าอนุโลมต่อพระนิพพานที่พึง
บรรลุ โดยส่วนเดียวแล.

ตโต เอว อปจฺจนิกา, อนุธมฺมฏฺฐา จ,
ตสฺสา จ^๑ ปฏิปนฺนตฺตา อริยสํโฆ

เพราะเหตุอันนั้นเอง จึงชื่อว่าไม่เป็นข้าศึก
และชื่อว่าเป็นอนุธมมะ (ธรรมที่สมควร),

^๑ ฉ. อัย จ-สทโท น ทิสสตี.

ผู้ไม่ประสงค้ออกนวม

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

"สุปฏิปันโน"ติ วุตฺโตติ ทสฺเสตฺถ "สุญฺจ
ปฏิปันโน"ติอาที วุตฺตํ. ตตฺถ อนิวัตฺติปฏิปทนต์
อิมินา อุชฺฐปฏิปตฺติ ทสฺเสตฺติ. ปนฺปนฺน
นิวัตฺตเน หิ สติ อุชฺฐปฏิปตฺติ น โหติ.

ท่านอาจารย์ประสงค์แสดงว่า พระอริยสงฆ์
เรียกว่า "สุปฏิปันนะ" เพราะปฏิบัติสมา-
ปฏิบัติทานนั้น จึงกล่าวว่า "ผู้ปฏิบัติ"
ดังนี้ เป็นต้น. ในคำเหล่านั้น ด้วยคำว่า
อนิวัตติปฏิปทา (ข้อปฏิบัติที่ไม่หวนกลับ) นี้
ท่านแสดงอุชฺฐปฏิบัติ (ปฏิบัติตรง). เพราะวา
เมื่อมีอันหวนกลับบ่อย ๆ ก็ไม่มีอุชฺฐปฏิบัติ.

"อนุโลมปฏิปทํ อปัจจนิกปฏิปทนต์"ติ อิมินา
ฅายปฏิปตฺติ. ปฏิปชฺชิตพฺพสฺส หิ นิพฺพานสฺส
อนุโลมเนน, อปัจจนิกตาย จสฺสา ฅายโต.
"ธมฺมานุธมฺมปฏิปทนต์"ติ อิมินา สามิจิปฏิปตฺติ
อนุจฺฉวิกภาวทีปนโต. เอเตน ปจฺมพทสฺส
ปปณฺจนิทฺเตโส, อิตฺรานิ ตีณิ ปทานีติ
ทสฺเสตฺติ. เตนาท "ยสฺมา ปนา"ติอาที.

ด้วยคำว่า "อนุโลมปฏิปทา อปัจจนิกปฏิปทา"
นี้ ท่านแสดงฅายปฏิบัติ (ข้อปฏิบัติที่ควรรู้).
เพราะปฏิปทานี้ ควรรู้ เพราะอนุโลมต่อ
พระนิพพาน และเพราะความไม่เป็นข้าศึก
ของพระนิพพานที่พึงถึง. ด้วยคำว่า "ธมฺมา-
นุธมฺมปฏิปทา" นี้ ท่านแสดงสามิจิปฏิบัติ
เพราะแสดง ความเป็นข้อปฏิบัติอันสมควร.
ด้วยคำว่า ปฏิบัติสมาปฏิบัติเป็นต้นนี้ ท่าน
แสดงว่า บททั้ง ๓ นอกนี้ (มีทว่า อุชฺ-
ปฏิปันโน เป็นต้น) เป็นคำนิเทศขยายบทแรก
(คือบทว่า สุปฏิปันโน). เพราะเหตุนี้ท่าน
จึงกล่าวว่า "แต่เพราะเหตุนี้" ดังนี้ เป็นต้น.

ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม

สร้างค้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สงฆมณฑล จันทบุรี

ยถานุสัจฺจํ ปฏิปชฺชเนน กิจฺจสัทฺธิโต
 อริยภาวาวทํ สวณํ สกฺกจฺจสวณํ นามาคี
 วุตฺตํ "สกฺกจฺจํ สุตฺตํ สāvaka"ติ, เตน
 อริยา เอว นิปฺปริยายโต สตฺถุ สāvaka
 นามาคี ทสฺเสตี.

การฟัง ที่เป็นเหตุนำมาซึ่งความเป็น
 พระอริยมุคคัล โดยการปฏิบัติตามที่ทรง-
 อนุศาสน์ไว้ ก็มีความสำเร็จกิจ ชื่อว่าการฟัง
 อย่างเคารพ เพราะเหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า
 "ชื่อว่า สาวก เพราะอรรถว่าฟังอย่าง
เคารพ" ดังนี้, ด้วยคำนี้ท่านแสดงว่า
 พระอริยมุคคัลทั้งหลายนั้นเอง ชื่อว่าสาวก
 ของพระศาสดาโดยนิปริยาย (โดยตรง).

สีลทฺธิสุสํมณฺณตฺวา ยาทิ อริเยน สีเลน,
 อริยาย จ ทฺธิสุยา สมานภาเวน. อริยานํ
 ทิ สีลทฺธิสุโย มชฺเฒ ภูนฺนสฺวณฺณํ วิย
 นินฺนา นากรณํ มกฺเคนาคตฺตฺตา: เตน
 เต ยตฺถ กตฺถจฺจิ จิตฺตาปี สหฺตาว?

คำว่า เพราะความเสมอกันแห่งศีลและทิสฺสุ
 คือ เพราะความเสมอกันด้วยศีลอันเป็นของ
 พระอริยะ และด้วยทิสฺสุอันเป็นของพระอริยะ.
 จริ่งอยู่ สำหรับพระอริยมุคคัลทั้งหลายจะมีอัน
 กระทำศีลและทิสฺสุให้แตกแยกกัน เหมือนอย่าง
 ทองที่แตกกลางได้ก็หาไม่ เพราะมาแล้ว
 โดยมรรค. เพราะเหตุนี้ พระอริยมุคคัล
 เหล่านั้น แม้ว่าท่านอยู่ในที่ใดที่หนึ่ง(คนละที่)
 ก็ชื่อว่า รวมกันอยู่นั้นเทียว.

ก. สงฺฆาภาว.

เตนทา "สงฆาตภาวํ อาปนโน"ติ. เพราะเหตุ^๕นั้น ท่านจึงกล่าวว่า "ผู้ถึงความ
 มายาสาเดยฺยาทีปายธมฺมสมฺจุเจเทน อุชฺ. รวมกันได้" ดังนี้. สัมมาปฏิบัติ ชื่อว่า ตรง
 ตโต เอว โคมุตฺตวุงฺกาภาเวน อวฺงกา. ก็โดยการตัดบาปธรรม มีมายาสาไถยเป็นต้น
 จนฺทเลขาเวงฺกาภาเวน อกฺกุลา. ได้. เพราะเหตุ^๕นั้นนั่นแหละจึงชื่อว่า ไม่คด
 นงฺคฺลโกฏีเวงฺกาภาเวน อชฺมิทา. เพราะไม่มีความคดเหมือนอย่างโคมุตต์(รอย
 อวฺงกาทีภาเวน वा อุชฺ. ปริสุทฺตญฺเฐน มูตรโค). ชื่อว่า ไม่โค้ง เพราะไม่มี
อริโย? ความโค้ง เหมือนอย่างวงพระจันทร์. ชื่อว่า
ไม่งอ เพราะไม่มีความงอเหมือนอย่าง
 ทางไถ. อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่า ตรง เพราะ
 ความเป็นปฏิบัติที่ไม่คดเป็นต้น. ชื่อว่า อริยะ
 เพราะอรรถว่าบริสุทธิ์.

อปฺนฺนภาเวน ฌายติ กมฺติ นีพฺพานํ, ตํ वा ชื่อว่า ญายะ เพราะอรรถว่าพระอริยมุคค
 ฌายติ ปฏิวิชฺเฌยติ เอเตนาคี ญาโย. ย่อมรู้ โดยความเป็นข้อปฏิบัติที่ไม่ผิดพลาด
 วฏฺฐทุกฺขนิยฺยานาย อนฺจจวีกตฺตา เพราะอรรถว่าก้าวไปสู่พระนิพพาน, อีก
 อนฺรูปตฺตา สามีจิ โอปายิกาตีปี สงฺขํ สมณฺณ อย่างหนึ่ง เพราะอรรถว่าเป็นเหตุให้
กตา สัมมาปฏิบัติ, ตาย สมฺกิตาย พระอริยมุคครู้ คือแทงตลอดพระนิพพานนั้น.
สุปฏิปนฺนา "สัมมาปฏิบัติชฺชนฺตี"ติ กตฺวา. สัมมาปฏิบัติถึงซึ่งความ นัย คือซึ่งสมัญญาแม้ว่า

^๕ ฉ. อริยา.

สามิ แปลว่าสมควร เพราะความเป็น
ปฏิบัติที่สมควร ก็เพราะความเป็นปฏิบัติ
 ที่เหมาะสม ต่อการนำออกจากทุกข์ในวัฏฏะ,
 พระอริยสงฆ์ทั้งหลายผู้ตั้งอยู่ในมรรค ชื่อว่า
สุปฏิปันนะ ก็เพราะความเป็นผู้พร้อมเพรียง
 ด้วยสัมมาปฏิปทานั้น เพราะทำอธิบายว่า
 "กำลังปฏิบัติอยู่โดยชอบ".

วตฺตมานุโร หิ อัย ปฏิปนฺน-สทฺโท ยถา
 "โสตาปัตติผลสัจฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน"^๑ติ?
อติ ปฏิปทฺติ ยถาวตฺตมคฺคสมฺมาปฏิปตฺติ
 วทฺติ. อุกฺเขน จ สามณฺณทฺเทเสน,
 "สุปฏิปนฺนา"^๒ จ สุปฏิปนฺนา จ สุปฏิปนฺนา"^๓ติ
 เอกเสสนฺเยน วา กทิตฺวานิ สมฺมุโ
 "สุปฏิปนฺโน"^๓ติ วตฺโตติ. ทสฺเสติ.

จริงอยู่ ปฏิปนฺน ศัพท์ นี้ มีธรรมดาว่ากำลัง
 เป็นไป เหมือนอย่างคำว่า "โสตาปัตติผล-
 สัจฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน" - ผู้กำลังปฏิบัติเพื่อ
 กระทำโสตาปัตติผลให้แจ้ง ดังนี้ ฉะนั้น.
 คำว่า ข้อปฏิบัติที่ล่วงไปแล้ว ท่านกล่าวถึง
 ข้อปฏิบัติชอบคือมรรคตามที่กล่าวแล้ว. ก็ด้วย
 คำแสดงไขที่เหมือนกันทั้ง ๒ คำ (คือท่าน
 ผู้ตั้งอยู่ในมรรค ก็ชื่อว่า "สุปฏิปันนะ" ท่าน
 ผู้ตั้งอยู่ในผลก็ชื่อว่า "สุปฏิปันนะ") ท่าน
 แสดงว่าหมู่แห่งพระอริยมุคคทั้งหลาย ที่ถือ-

^๑ อภิ. ธา. ๓๖/๒๓๕.
^๒ ฉ. สุปฏิปนฺนา เอวมุปริ.

ผู้ไม่ประสงค์ออกนําย
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สมุพฺพเช ทุตฺตยปทํ น วตฺตพฺพํ สฺยยา, นนุ จ ปฏิปนฺนตฺตฺตา (เพราะปฏิบัติอปฺณกปฏิปทา
 ทุตฺตยปเทน สมุพฺพเชปฺปิ ปจฺมํ ปทํ น ในธรรมและวินัยที่ตรัสไว้แล้ว) ดังนี้เถิด.
 วตฺตพฺพํ สฺยยาติ ? น ตสฺส ปจฺมํ ท้วงว่า เมื่อมีการเชื่อม (คำว่า สุวากุขาเต
 อเปกฺขิตตฺตฺตา? ธมฺมวินเย) เข้ากับบทแรก (คือบทว่า

ยถานุสฺสิฏฺฐํ ปฏิปนฺนตฺตฺตา - เพราะปฏิบัติได้
 ตามที่ทรงอนุศาสน์ไว้) ก็ไม่น่าจะต้องกล่าว
 บทที่ ๒ (คือบทว่า อปฺณกปฏิปทํ ปฏิปนฺนตฺตฺตา
 เพราะปฏิบัติอปฺณกปฏิปทา), และแม้เมื่อ
 มีการเชื่อมเข้ากับบทที่ ๒ ก็ไม่น่าจะต้อง
 กล่าวบทแรกมิใช่หรือ ? เฉลยว่า ไม่น่า
 จะต้องกล่าวหา มิได้ เพราะท่านเพิ่งถึง
 บทแรกนั้นก่อน.

สา ปน สวากานํ อปฺณกปฏิปทา ยถานุสฺสิฏฺฐํ
 ปฏิปทาติ ทสฺสสนฺตํ "ยถานุสฺสิฏฺฐํ
 ปฏิปนฺนตฺตฺตา"ติ วตฺตพฺพํ. อุกฺขสฺสาปิ วา
 สุปฺปฏิปนฺนภาวสาธนตฺตฺตา อุกฺขํ วุตฺตํ. ตถา
 ทิ ปิ-สทฺเทน อุกฺขํ สมฺมุจฺจิโนติ.

แต่เพื่อแสดงว่า อปฺณกปฏิปทาของสาวกทั้ง
 หลายนั้น เป็นยถานุสฺสิฏฺฐปฏิปทา (ข้อปฏิบัติ
 ตามที่ทรงอนุศาสน์ไว้) ดังนี้ จึงต้องกล่าว
 บทแรกว่า "ยถานุสฺสิฏฺฐํ ปฏิปนฺนตฺตฺตา" ดังนี้.
 อีกอย่างหนึ่ง ท่านกล่าวบททั้ง ๒ ไว้ เพราะ
 ความที่บทแม้ทั้ง ๒ ให้สำเร็จความเป็น

๑ ก. ปวตฺตติอ เปกฺขิตตฺตฺตา.

สุปฏิปันนบุคคล. สมจริงตามคำที่กล่าวกันว่า
ด้วย ปี คัพพ์ (ที่แปลว่าแม่ ในคำว่า แม่
เพราะปฏิบัติ) เป็นคัพพ์ที่รวมเอาทั้ง ๒ บท
ดังนี้.

กิเลสขีมหวเสน อนุตทวยคาโทติ
สพฺพโส ตํ ปหาย สฺมมาปฏิปทา
กายาทิวฺกบฺปหายินี อชฺชปฏิบัติ โทติติ
อาห "มชฺฌิมา ย ปฏิปทา ฯเปฯ
อชฺชปฏิปนฺโน"ติ.

ความยึดถือส่วนทั้ง ๒ (คือกาม-
สุขัลลิกานุโยค และอัตตกิลมถานุโยค) ย่อม
มิได้ด้วยอำนาจความคดงอคือกิเลส เพราะ
ฉะนั้น สัมมาปฏิปทา เพราะละความคดงอคือ
กิเลสนั้นได้โดยประการทั้งปวง จึงเป็น
ข้อปฏิบัติตรง ที่ละความคดงอแห่งกายเป็นต้น
ได้ เพราะเหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า "ชื่อว่า
อชฺชปฏิปนฺนํ ฯลฯ เพราะปฏิบัติมชฺฌิมา-
ปฏิปทา" ดังนี้.

ณायो नाम युคฺตบฺปตฺตปฏิบัติ,
นิพฺพานญฺ, สพฺพสงฺขารสมถตาย
อาทิตฺตญฺเจลฺล, สีสํ วา อชฺชเบกฺกชิตฺวาปิ
ปฏิบัติชฺชิตฺพเมวาทิ อาห "ณायो วุจฺจติ
นิพฺพานนฺ"ติ.

ข้อปฏิบัติที่ถึงความถูกต้อง และพระ-
นิพพาน ชื่อว่าญาณะ, ท่านอาจารย์กล่าวว่า
"พระนิพพานท่านเรียกว่าญาณะ" เพราะ
อรรถว่าพระโยคีต้องปฏิบัติ (ต้องไปถึง)
เหมือนกัน แม้ว่าผ้าโพกหรือศีรษะถูกไฟไหม้

๑ ส. ม. ...ปาโตติ.

ก็วางเฉยได้ โดยความเป็นธรรมที่สงบ
สังขารทั้งปวง.

นิพพานกิริยามุขเชน เจตถ นิพพานํ วุตตุนฺติ
ทฏฺฐพฺพํ, มคฺคณาณาทีหิ วา ฌายติ
ปฏฺวิชฌมยติ สจฺจฉิกรียติ จาติ ฌาโย
นิพพานนฺติ เอวเมตฺถ อตฺถโถ ทฏฺฐพฺพโ.

ก็ในอธิการนี้พึงเห็นว่า ท่านกล่าวถึงนิพพาน
ไว้ด้วยกิริยาที่ดับกิเลสเป็นสำคัญ, อีกอย่าง-
หนึ่ง พึงทราบความหมายในคำว่าฌายะนี้
อย่างนี้ว่า พระนิพพานชื่อว่าฌายะ เพราะ
อรรถว่าอันพระอริยบุคคลทั้งหลาย ย่อมรู้ คือ
ย่อมแทงตลอด และกระทำให้แจ้งด้วย-
มรรคญาณเป็นต้น.

คุณสมุภาวนาย ปเรหิ กรียมานัน^๑
ปจฺจุปฏฺจานาหิสามิจิกมฺม
สามิจิกมฺมารทา.

บุคคล ชื่อว่าควรซึ่งสามิจิกรรม
เพราะอรรถว่าควรซึ่งสามิจิกรรม (การ
กระทำที่สมควร) มีการต้อนรับเป็นต้น
ที่คนอื่นทำให้เพราะความชื่นชมในคุณธรรม.

๑๕๖. ยทิตฺตํ อนฺโตคฺคธฺลึงฺควนเกโท
นิปาโตติ ตสฺส วนเกเทน อตฺถมาห "ยานิ"^๒
อิมานี"ติ. เอวนฺติ ปการภูเจ นิปาโต,

๑๕๖. คำว่า ยทิต เป็นนิบาตที่มี
ประเภทแห่งลิงค์ และวณะเนื่องอยู่ในตัว
เพราะเหตุนี้ ท่านอาจารย์จึงกล่าวถึงอรรถ

^๑ ฉ. กยิรมานัน.

^๒ ฉ. ยา อิมานี.

อิมินา ปกาเรนาติ อตุโถติ. เตน อิตราณี แห่งคำว่า ยทิต์ นั้น โดยแยกคำว่า "ยานิ
 ติณิ ยุกลანი หสฺสิตานิ โหนตฺตีติ อาห อิมานิ" ดังนี้. คำว่า เอว เป็นนิบาต
 "เอว จตฺตารี ปุริสยุกลანი โหนตฺตี"ติ. ในอรรถว่าประการ มีความหมายว่า อิมินา
 ปกาเรน (โดยประการนี้) ฉะนั้นแล. ด้วย
 คำว่า เอว นั้น เป็นอันท่านแสดง ๓ กู
 นอกนั้นแล้ว เพราะเหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่า
 "เป็นคู่แห่งบุรุษ ๔ คู่โดยประการนี้" ดังนี้.

เอตฺนติ เอต "ปุริสปุคฺคลา"ติ พหฺวจนวเสน บทว่า เอต นี้ ได้แก่บทที่กล่าวไว้โดย
 วุตฺตํ ปทํ. ปุริสา จ เต ปุคฺคลา จ^๑ เกี่ยวกับเป็นพหฺวจนะว่า "ปุริสปุคฺคลา".
 ปุริสปุคฺคลา. ตตฺถ "ปุริสา"ติ อิมินา บุคฺคลเหล่านั้นด้วย ผู้เป็นบุรุษด้วย จึงชื่อว่า
 ปจฺมาย ปกตียา คณฺ, "ปุคฺคลา"ติ ปน บุรุษบุคฺคล. อีกอย่างหนึ่ง ในคำว่าบุรุษ-
 หุตฺติยายปิ สตฺตฺสามณฺเณนาติ เอว วา เอตฺถ บุคฺคลนั้น ฟังทราบความหมายในชื่อทั้ง ๒ นี้
 อตุโถ ทฎฺฐพฺโพ. อย่างนี้ว่า ด้วยชื่อแรกว่า "บุรุษ" นี้ เป็น
 การถือเอาตามปกติ, ส่วนด้วยชื่อแม่ที่ ๒ ว่า
 "บุคฺคล" เป็นการถือเอาตามความเป็นสัตว์
 เสมอเหมือนกันดังนี้.

จตุณฺ ปจฺจยานิ กิทิสานํ ? อาเนตฺวา เนอความนี้ปรากฏชัดตามเรื่องแล้วว่า ปจฺจย
 หุณิตพฺพานนฺติ อธิการโต ปากโฆยมตฺโถ. ๔ ที่ เป็นเช่นไรเล่า ? ที่เขาฟังนำมาบูชา

^๑ จาตฺตี ภาเวยฺย.

ทาทพพุนฺตี ว่า ปจฺจตฺตวณฺนี "จตุณฺนี" ดังนี้. อีกอย่างหนึ่ง บทว่า ทาทพฺ
ปจฺจยानนฺ"ติ" บท อเปกฺขิตฺวา สามิวเสณ (พึงถวาย) เป็นปฐมวิภक्तिที่เพ่งถึงบทว่า
ปริณามेतพฺ, อณฺณตา เยสํ เกสณฺจ "จตุณฺนี ปจฺจยानนฺ" แล้วก็ต้องเปลี่ยนไปเป็น
จตุณฺนี ปจฺจยानนฺ "อาหุนนฺ"ติ สมณฺณา สียา. จฺญฐฺวิภक्ति, เมื่อจะถือเอาความโดยประการ
อื่น ปัจจัย ๔ อย่างใดอย่างหนึ่ง (ซึ่งแม้มิได้
นำมาจากที่ไกล) ก็พึงมีชื่อว่า "อาหุณะ" ได้.

อาหุณฺ อรหฺตฺตี ว่า อาหุเนยฺโย. อีกอย่างหนึ่ง บุคคลโดยอ้อมควรซึ่งวัตถุอันเขา
สกกาทินฺนํ ว่า อาหวนนฺตี สกกาทินฺ นำมาบูชา เหตุนั้น บุคคลนั้น ชื่อว่า อาหุเนยฺโย
ทียมานํ ทานํ. ยตฺถ หุตํ มฺหปฺผลนฺตี ยสฺมี (ผู้ควรซึ่งวัตถุอันเขานำมาบูชา). คำว่า
อาหวนนฺตี หุตํ ทธฺอาทิ อาหุเนยฺยคฺคิ- วัตถุที่แม่เทวดาท้งหลาย มีท้าวสักกะเป็นต้น
คหปตฺคฺคิ ทกฺขิ ณฺเวยฺยคฺคิ สุ หุตโต อุฬารผลนฺตี นำมาถวาย คือทานที่แม่เทวดาท้งหลายมี
เตสํ พฺราหฺมณานํ ลทฺธิ. หุตนฺตี ทินนํ. ท้าวสักกะเป็นต้นถวายให้. คำว่า เป็นที่ซึ่ง
นิกายนตเรติ สพฺพตฺถิกวาทินิกาเย. วัตถุที่เขานำมาบูชา ผลมาก ความว่า ลทฺธิ ของ
พวกรัหฺมณฺ์เหล่านั้น ว่า ไฟ ชื่อว่า อาหวนนฺตี เป็นที่ซึ่งวัตถุมีนมสํเป็นต้นที่เขานำ
บูชาแล้ว มีผลยิ่งใหญ่มากกว่าวัตถุที่เขานำมาบูชา

๑ ส. . . . ทกฺขิ ณฺเวยฺยคฺคิ คหปเตยฺยคฺคิสุ.

คุณสมจิต เตสยานนท

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ในไฟเชื้ออาหุเนยัคคิ. กหปตักคิ และ
 ทักขิณเณยัคคิ ดังนี้. คำว่า วัตถุที่เขามูชา คือ
 วัตถุที่เขาถวาย. คำว่า ในนิกายอื่น คือ
 ในนิกายสัพพัตถิกวาที.

จเปตวา เตติ เต ปิยมนาเป
 ณาติมิตุเต อปเนตวา, เตส อทตฺวาติ
 อธิปาโย. เอส เอโส. เอกพุทฺตเร
จ ทิสฺสตีติ เอกสมิ พุทฺตเร วิทิตฺเต
 ทิสฺสตี. จ-สทฺเทน กทาจิ อสงฺเขยฺเยปี^๑
 กปฺเป วิทิตฺเตติ ทสฺเสติ.

คำว่า ยกเว้นพวกญาติมิตรเหล่านั้น
 คือ คัดพวกญาติมิตรที่น่ารักน่าชบใจเหล่านั้น
 ออกไปแล้ว, อธิบายว่าไม่ให้แก่คนเหล่านั้น
 แล้ว (ก็ควรจะถวายแก่พระสงฆ์). บทว่า
เอส ให้แก่เอโส. ข้อว่า เอกพุทฺตเร
จ ทิสฺสตี แปลว่าจะปรากฏก็ต่อเมื่อพุทฺธนคร
 หนึ่งล่วงไปแล้ว. ด้วย จ-สทฺเทน ท่านแสดงว่า
 ในบางคราวจะปรากฏแม้เมื่ออสงฺโขยกับหนึ่ง
 ล่วงไปแล้ว.

อพฺโพกิตฺตฺตํ ปฏิปกฺเขหิ อโวมิสฺสํ,
 กิริยาวิเสสฺกณฺเจตํ. ปิยมนาปตฺตกรธฺมา
 นาม สีลาทโย, เต อริยสฺสเม สฺปติภูจฺจิตา.
 อยฺ เหตุถ อธิปาโย : ณาติมิตุตา

ข้อว่า อพฺโพกิตฺตฺตํ (ล้วน ๆ) คือไม่ปะปนด้วย
 ธรรมอันเป็นปฏิปักษ์, ข้อว่า อพฺโพกิตฺตฺตํ นี้
 เป็นคำขยายกิริยา. ธรรมทั้งหลายมีศีล
 เป็นต้น ข้อว่า ธรรมทั้งหลายที่สร้างควม

^๑ ฉ. อสงฺเขยฺเยปี.

วิบุปฏฐา^๑ นจิสฺเสว สมากจฺจนฺติ;
อนวฏฐิตา จ เตสุ ปิยมนาปตา, น
เอวมริยสฺโฆ.

เป็นคนที่น่ารักน่าชบใจ, ธรรมเหล่านั้นตั้งมั่นดี
ในพระอริยสงฆ์. ก็ในความซื่อมืออธิบายตั้งนี้
ว่า : พวกญาติมิตรที่แยกกันอยู่ ย่อมมาพบกัน
ต่อกาลไม่นานเลย, แต่ว่าเป็นคนน่ารัก
น่าชบใจ มิได้ตั้งลงในบุคคลเหล่านั้น, พระ-
อริยสงฆ์จะเป็นฉันเดียวกันนั้น หามิได้.

ตสฺมา สโฆว ปาหุเนยฺโยติ. ปุพฺพการณฺติ
อคฺคกิริยํ. สพฺพปกาเรนาติ อาทรการว-
พหุมานาทินา, เทยฺยธมฺมสฺส
สกกจฺจกรณาทินา จ สพฺเพน ปกาเรน.
สฺวายํ ปาหวนีเย-สทฺโท "ปาหุเนยฺโย"ติ
วุจฺจติ ปรียายภาเวน.

เพราะฉะนั้นพระสงฆ์เท่านั้น ชื่อว่า
ปาหุเนยยะ แล. คำว่า การกระทำให้ก่อน
คือการกระทำเป็นยอด. คำว่า โดยประการ
ทั้งปวง คือโดยประการทั้งปวง มีความ
เอื้อเฟื้อ ความเคารพ ความนับถือมากมาย
เป็นต้น และมีการกระทำไทยธรรมอย่าง
เคารพเป็นต้น. ศัพท์ว่า ปาหวนีเย นี้ นั้น
เรียกเสียว่า "ปาหุเนยยะ" ก็ได้ โดย
ความเป็นคำปริยาย.

ทกฺขณฺติ เอตาย สตุตา ยถาธิปฺเปตาทิ
สมฺปตฺตํหิ วทฺตณฺตํหิ ทกฺขินา. ตถาภาวกรณณ
ทกฺขินํ อรหฺติ. ยถา อุฬาราทิวิปุลุทรยลาเกน

ทานที่บุคคลพึงให้ เพราะเชื่อปรโลก
ชื่อว่า ทกฺขินา เพราะอรรถว่าเป็นเหตุให้สัตว์
ทั้งหลายรุ่งเรือง คือเจริญด้วยสมบัติตามที่

^๑ ฉ. วิบุปยุตฺตา.

วิโสธิตํ นาม โหติ, เอวํ ทกฺขิณา ประสงค์. พระสงฆ์ ชื่อว่าควรซึ่งทกฺขิณา
 วิปุลผลตยาติ วุตฺตํ "มฺหปฺผลกรณตยา เพราะกระทำความเป็นอย่างนั้น (ความ-
วิโสธิตํ"ติ. เจริญด้วยสมบัติทั้งหลาย). ทาน ชื่อว่า เป็น
 อัมบุคคลชำระให้หมดจดได้แล้ว ก็เพราะการ
 ได้ผลที่ยิ่งใหญ่ไพศาลยิ่ง ฉนฺได, ทกฺขิณา
 ก็ชื่อว่า เป็นอันพระสงฆ์ ชำระให้หมดจด
 ได้แล้ว เพราะความที่มีผลไพศาลฉนฺได
 เพราะเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า "เพราะเหตุ
ที่ชำระทกฺขิณานั้นให้หมดจด เพื่อกระทำให้มี
ผลมาก" ดังนี้.

ปุณฺณตฺถิเกหิ อญฺชลิ กรณียา เอกุถาติ
อญฺชลีกรณียโย.

ชนทั้งหลายผู้ต้องการบุญ ฟังกระทำ
 อัญชลีในพระสงฆ์ เพราะเหตุนี้ พระสงฆ์
 จึงชื่อว่าอัญชลีกรณียะ.

ยทฺธิ ปาฬิยํ "อนุคฺตฺรณฺ"ติ วุตฺตํ.
 นตฺถิ อิตฺโต อุตฺตฺรํ วิสิฏฺฐนฺติ ทิ อนุคฺตฺรํ.
 สมนฺภิสุส ปน นตฺถิตฺติ ทสฺเสนฺโต "อสฺทิสฺนฺ"ติ
 อาท. ขิตฺตํ วุตฺตํ. พฺซี มหปฺผลภาวกรณณ
 ตยาติ รกฺขติ, ขิปนฺติ วปนฺติ เอกุถ พฺชีวานํติ
 ๘ วา เขตฺตํ, เกทาราหิ, เขตฺตํ วิย เขตฺตํ,

แม้ว่าในพระบาลี กล่าวไว้ว่า
 "อนุคฺตฺรํ". ก็ที่ชื่อว่า อนุคฺตฺรํ เพราะ
 อรรถว่าไม่มีสถานที่ยิ่งกว่า คือพิเศษกว่า
 สถานที่ยิ่งจริง. ถึงกระนั้น ท่านอาจารย์
 เมื่อจะแสดงว่าแม้แต่สถานที่ที่เสมอกัน ก็ยัง
 ไม่มี ดังนี้ จึงกล่าวว่า "อันหาสถานที่ยิ่ง

พลตรีประพันธ์ กวานนท์
 สร้างคัมภีร์พระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

บุญทาน^๑ เขตต์ บุญก^๒เขตต์. เสส^๓
พุทธานุส^๔สตี^๕ วุค^๖ต^๗น^๘ย^๙า^{๑๐}น^{๑๑}สา^{๑๒}เร^{๑๓}น^{๑๔} เว^{๑๕}ท^{๑๖}ิต^{๑๗}พ^{๑๘}พ^{๑๙}.

เสมอเหมือนมิได้" ดังนี้. ที่น่าเป็นต้น ชื่อว่า
เขต เพราะอรรถว่าย่อมป้องกัน คือรักษาซึ่ง
พืชที่เขาหว่าน คือโปรยไว้ โดยกระทำความ
มีผลมากมายให้ หรือเพราะอรรถว่าเป็นที่ซัด
คือหว่านพืชทั้งหลาย, พระสงฆ์เป็นเหมือน
เขต จึงชื่อว่าเขต, เขตแห่งบุญทั้งหลาย
ชื่อว่าบุญก^๒เขต. คำที่เหลือก็พึงทราบตาม
ทำนอง แห่งนี้ที่ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วใน
พุทธานุสตี.

๔. สีสานุส^๑สตี^๒ก^๓ถา^๔ว^๕ณ^๖นา

๔. พรรณนา^๑ถา^๒ว^๓า^๔ค^๕ั^๖ว^๗ย^๘สี^๙ลา^{๑๐}น^{๑๑}ส^{๑๒}ตี

๑๕๘. อ^๑โ^๒ห^๓ะ^๔ ว^๕ต^๖ เม^๗ สี^๘ลา^๙น^{๑๐}ี^{๑๑}
อ^{๑๒}ข^{๑๓}ณ^{๑๔}ธา^{๑๕}น^{๑๖}ี, อ^{๑๗}โ^{๑๘}ห^{๑๙}ะ^{๒๐} ว^{๒๑}ต^{๒๒} อ^{๒๓}จ^{๒๔}ฉ^{๒๕}ิ^{๒๖}ท^{๒๗}า^{๒๘}น^{๒๙}ี^{๓๐}ติ^{๓๑} เอ^{๓๒}ว^{๓๓}
ส^{๓๔}พ^{๓๕}พ^{๓๖}ต^{๓๗}ถ^{๓๘} โ^{๓๙}ย^{๔๐}เช^{๔๑}ต^{๔๒}พ^{๔๓}พ^{๔๔}. อ^{๔๕}โ^{๔๖}ห^{๔๗}ะ^{๔๘} ว^{๔๙}ต^{๕๐}า^{๕๑}ติ^{๕๒} จ^{๕๓}
ส^{๕๔}ม^{๕๕}ภ^{๕๖}า^{๕๗}ว^{๕๘}เน^{๕๙} น^{๖๐}ี^{๖๑}ป^{๖๒}า^{๖๓}โต^{๖๔}. เ^{๖๕}ต^{๖๖}นา^{๖๗}ห^{๖๘} "อ^{๖๙}ข^{๗๐}ณ^{๗๑}ต^{๗๒}ธา^{๗๓}ติ-
ค^{๗๔}ณ^{๗๕}ว^{๗๖}เส^{๗๗}นา^{๗๘}"ติ. อ^{๗๙}ข^{๘๐}ณ^{๘๑}ถา^{๘๒}ว^{๘๓}า^{๘๔}ท^{๘๕}ิ^{๘๖}ส^{๘๗}ม^{๘๘}ป^{๘๙}ต^{๙๐}ติ^{๙๑}ว^{๙๒}เส^{๙๓}นา^{๙๔}ติ^{๙๕}
อ^{๙๖}ต^{๙๗}โ^{๙๘}ถ.

๑๕๘. พ^๑ึง^๒ป^๓ระ^๔ก^๕อบ^๖ค^๗ำ^๘พ^๙ุด^{๑๐}ใน^{๑๑}บ^{๑๒}ท^{๑๓}ห^{๑๔}ัง^{๑๕}ป^{๑๖}ว^{๑๗}
อย่าง^{๑๘}นี้^{๑๙}ว^{๒๐}่า^{๒๑} อ^{๒๒}โ^{๒๓}ห^{๒๔}ะ^{๒๕} ว^{๒๖}ต^{๒๗} เม^{๒๘} สี^{๒๙}ลา^{๓๐}น^{๓๑}ี^{๓๒} อ^{๓๓}ข^{๓๔}ณ^{๓๕}ธา^{๓๖}น^{๓๗}
(โ^{๓๘}อ^{๓๙} ค^{๔๐}ี^{๔๑}ล^{๔๒}ข^{๔๓}อง^{๔๔}เร^{๔๕}า^{๔๖}ม^{๔๗}ิ^{๔๘}ช^{๔๙}า^{๕๐}ค^{๕๑}ห^{๕๒}น^{๕๓}อ), อ^{๕๔}โ^{๕๕}ห^{๕๖}ะ^{๕๗} ว^{๕๘}ต^{๕๙}
อ^{๖๐}จ^{๖๑}ฉ^{๖๒}ิ^{๖๓}ท^{๖๔}า^{๖๕}น^{๖๖}ี^{๖๗} (โ^{๖๘}อ^{๖๙} ค^{๗๐}ี^{๗๑}ล^{๗๒}ข^{๗๓}อง^{๗๔}เร^{๗๕}า^{๗๖}ม^{๗๗}ิ^{๗๘}ท^{๗๙}ะ^{๘๐}ล^{๘๑}ห^{๘๒}น^{๘๓}อ)
เป็น^{๘๔}ต้น. ก็^{๘๕}ค^{๘๖}ำ^{๘๗}ว^{๘๘}่า^{๘๙} อ^{๙๐}โ^{๙๑}ห^{๙๒}ะ^{๙๓} ว^{๙๔}ต^{๙๕} (ที่^{๙๖}แปล^{๙๗}ว^{๙๘}่า^{๙๙}
โ^{๑๐๐}อ^{๑๐๑} ห^{๑๐๒}น^{๑๐๓}อ) เป็น^{๑๐๔}ศ^{๑๐๕}พ^{๑๐๖}ท^{๑๐๗}น^{๑๐๘}ี^{๑๐๙}บ^{๑๑๐}า^{๑๑๑}ค^{๑๑๒}ใน^{๑๑๓}อ^{๑๑๔}ร^{๑๑๕}ร^{๑๑๖}ถ^{๑๑๗}ว^{๑๑๘}าย^{๑๑๙}ก^{๑๒๐}ย^{๑๒๑}อ^{๑๒๒}.

๑ ฉ. เม^๑ติ^๒ ป^๓า^๔โร^๕น^๖ ท^๗ิ^๘ส^๙ตี.

เพราะเหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า "ด้วยอำนาจแห่งคุณมีความเป็นศีลที่ไม่ขาดเป็นต้น" ดังนี้. ความว่า ด้วยอำนาจแห่งสมบัติมีความเป็นศีลไม่ขาดเป็นต้น.

ปรสฺส สีลานิ อนุสฺสรียมานานิ ปิยมนาป-
ภาวาวทเนน เกวลํ เมตฺตตาย ปทฺฐจํ
โหนฺติ, น วิสฺสํ กมฺมฺญฺจานนฺติ อาท "อตุตฺตโน
สีลานิ อนุสฺสริตพฺพานิ"ติ. จาคาทิสฺปิ
เอเสว นโย.

ศีลของผู้ที่พระโยคีตามระลึกถึงอยู่ ย่อมเป็นปทัฏฐานแห่งเมตตาอย่างเดียวกัน โดยเหตุนี้มา ซึ่งความเป็นคนน่ารักน่าชบใจ, จึงมิได้เป็นกรรมฐาน แขนกหนึ่ง เพราะเหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า "ระลึกเนื่อง ๆ ถึงศีลของตน" ดังนี้. แม้ในจาคานุสติ เป็นต้นก็มีนัยนี้แหละ.

เยสนฺติ สีลานํ^๑ ปฏิปภาฎิยา สมาทานเน
สมาทานกุกเมน, เอกชฺฌํ สมาทานเน
อุทฺเทสฺกุกเมน สีลานํ อาทิอนฺตฺวา เวทิตพฺพํ^๒
ปริยนฺเต ฉินฺนสาฎิกอ วิยาติ ปตฺรณฺเต^๓
ทสนฺเต วา ฉินฺนวตฺถํ วิย, วิสฺทิสฺสุทาทฺรณํ

บทว่า เยสํ ได้แก่ศีล (ศีลเหล่าใด).
ข้อแรกและข้อสุดท้ายแห่งศีล ฟังทราบได้
โดยลำดับแห่งการสมาทาน ในคราวที่
สมาทานตามลำดับข้อ, โดยลำดับอุเทศ
(หัวข้อ)ในคราวที่สมาทานพร้อมกัน. ข้อว่า

^๑ ฉ. สีลาทินํ.
^๒ ฉ. อาทิอนฺตํ เวทิตพฺพํ.
^๓ ตตฺรณฺเตติปิ วตฺถณฺเตติปิ ทิสฺสุติ.

พลตรีประพันธ์ กุวานนท์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย | ม.ท. ๒๖๖๕

เจต. เอว สีสานปี อุทาหรณานิ. ปริยฺนเต ฉินฺนสาฎโก วย (ในวิสุทธิมรรค
 วินิเวธวเสน ฉินฺนสาฎโก วินิวิทฺตสาฎโก. เป็น ปริยฺนตฉินฺนสาฎโก วย) คือ เหมือน-
 อย่างผ้าที่ขาดตรงชายผ้า หรือตรงริมผ้า,
 ก็ชื่อนี้เป็นอุทาหรณ์เปรียบกับสิ่งที่ไม่เหมือนกัน
 (คือสีไม่ขาด แต่ผ้าขาด). แม้อุทาหรณ์
 ที่เหลือก็อย่างนี้. ผ้าที่ขาดด้วยอำนาจทะเล
 เป็นช่อง ชื่อว่า ผ้าที่ทะเล.

วิสภาคณฺเณน คาวี วยาคี สมฺพฺนุโธ. เชื่อมความว่า วิสภาคณฺเณน คาวี วย.
 สफलิตานี ภาวา อสฺพลานี. ตถา อีกอย่างหนึ่ง คือที่เว้นจากความต่าง ชื่อว่า
อภิมฺมาसानี. สุตฺตวิธเมถุนสํโยโค เทภูจฺจา อสฺพละ. คือ ชื่อว่า อภิมมาสะ (ไม่พร้อม)
 สีลกถายํ วุตฺโต เอว. โกธฺปนนาหาทีหิตี ก็โดยอาการเดียวกันนั้น. เมถุนสํโยค
อาที-สทฺเทน มกฺขปฺลาสอิสฺสามจฺจริยมายา- ๗ อย่าง ท่านได้กล่าวแล้วในสีลกถาใน
 สาถฺยเยยฺยมานาติมานาทโย คหิตา. ตานีเยว หนหลังนั้นเทียว. บทว่า โกธฺปนนาหาทีหิตี
อชฺณหาทีคุณานี สีลานี. (บาปกรรมทั้งหลาย มีโกธะอุปนาหะเป็นต้น)
 ด้วย อาที ศัพท์ (ที่แปลว่าเป็นต้น) ท่าน
 ถ้อเอาบาปกรรมทั้งหลายมีมักขะ (ความ
 ลบหลู่) ปลาสะ (ความตีเสมอ) อิสสา
 (ความริษยา) มัจจริยะ (ความตระหนี่)
 มายา (ความหลงกลวง) สาไถย (ความ

พลตรีประพันธ์ กุวานนท์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สีลสฺส ตณฺหาทาสพฺยโต โมจนํ วิวัฏฺฐนินฺสฺส-
 ภาวาปาหนํ. ตโต เอว ตํสมํกฺกํคฺคโล
 เสรี สยํวลี ภูชิสฺโส นาม โหติ. เตนาท
 "ภูชิสฺสภาวกรณณ ภูชิสฺसानี"ติ. "อิมินาหํ
 สีเลน เทโว วา ภเวยฺยํ เทวณฺณตโร วา,
 ตตฺถ นิจฺใจ ฐโว สสฺสโต"ติ, "สีเลน
 สฺสฺสฺส"ติ จ เอวมาทินา ตณฺหาทิกฺกฺสฺสิ
 อปรามญฺจตฺตา.

โอ้อวด) มานะ (ความถือตัว) อติมานะ
 (ความเย่อหยิ่ง) เป็นต้น. ชื่อว่าศีลเหล่านั้น
นั้นแหละ ได้แก่ศีลที่มีคุณคือความไม่ขาด
 เป็นต้น.

ชื่อว่าการที่ศีลทำสัตว์ให้พ้นจากความเป็นทาส
แห่งตัณหา ได้แก่การทำให้ถึงความเป็น
 อุนิสัยแห่งวิวัฏฐะ. เพราะเหตุเช่นนั้นเอง
 บุคคลผู้พร้อมเพรียงด้วยศีลนั้น จึงเป็นคนเสรี
 คือมีอำนาจในตนเอง ชื่อว่าเป็นไท. เพราะ
 เหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่ "ชื่อว่าภูชิสฺส
เพราะสร้างความเป็นไท". (ศีลชื่อว่า
 อปรามญฺจระ - ไม่ถูกยึดถือ) เพราะความที่
 ไม่ถูกตัณหาและทริฐียึดถือ โดยนัยอย่างนี้ว่า
 "ด้วยศีลนี้ ขอเราพึงเป็นเทพเจ้าหรือเทวดา
 คนใดคนหนึ่ง ซึ่งเที่ยง มั่นคง ยั่งยืน อยู่ใน
 ทัศน" ดังนี้, และว่า "ความหมดจดย่อมมีได้
 เพราะศีล" ดังนี้ เป็นต้น.

อายนฺเต สีเลสฺ โทโสติ จตุสฺ วิปตฺตีสฺ
 ยาย ภายจิ วิปตฺติยา ทสฺสเนน ปรามญฺจ

คำว่า นี้เป็นข้อเสียในศีลของท่าน คือไม่อาจ
ที่จะคุ้มกัน คือข่มขี่เพราะเห็นความวิบัติ

คุณกอแก้ว กบิลกาญจน์

สร้างคัมภีร์พระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อนุหัตเสศุ. สมาธิสวัตตุนปโยชนานิ
สมาธิสวัตตุนิกานิ.

๔ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง (มีความขาด
เป็นต้น). ที่มีการทำสมาธิให้เป็นไปพร้อม
เป็นประโยชน์ ชื่อว่าสมาธิสังวัตตุนิกะ.

๑๕๘. สิกขาย สการโวติ สีลธณ
นิสสาเย. ปฏิลหุสสมาทานตตทา^๑ สาติสย
สิกขาย สการโว สปปติสโส โหติ.
สภากวุตตีติ. สมปนฺนสีเลหิ สภากวุตตีโก,
ตถาย เอว ว สิกขาย สภากวุตตี. โย
หิ สิกขาการวริทโต, โส ตถาย วิสภากวุตตี
นถม โหติ วิโลมนโต.

๑๕๘. คำว่า ย่อมเป็นผู้มีความเคารพ
ในสิกขา ก็ย่อมเป็นผู้มีความเคารพ มีความ
ยำเกรงในสิกขาเป็นยิ่งนัก เพราะอาศัย
ทรัพย์คือศีล ก็ได้ที่ตั้งมั่นมา. คำว่า ประพฤติ
เหมาะสม ก็เป็นผู้มีความประพฤติเหมาะสม
ด้วยศีลที่ถึงพร้อม, หรือว่าเป็นผู้ประพฤติ
เหมาะสมในสิกขานั้นนั่นเอง. เพราะว่าโดย
กลับกัน บุคคลใดปราศจากความเคารพใน
สิกขา, บุคคลนั้นชื่อว่าเป็นผู้ประพฤติไม่
เหมาะสมในสิกขานั้น.

ยถา ปเรหิ สทุธิ อตุตโน ฉิทฺท น โหติ,
เอว ธมฺมามีเสหิ ปฏิสนฺถธณ ปฏิสนฺถาโร.
สิกขาย สการวตฺตา เอว ตตถ อปฺปมตฺโต
โหติ. อตุตานุวาทภย ปรานุวาทภย ทตฺตภย

การต้อนรับด้วยธรรมและอามิส โดยประการ
ที่ไม่มีช่องว่างระหว่างตนกับคนอื่น ชื่อว่า
ปฏิสนฺถาร. ภิกษุ ชื่อว่าเป็นผู้ไม่ประมาท
ในปฏิสนฺถารนั้น ก็เพราะมีความเคารพใน

^๑ ส. ปฏิลหุสสมาทานตตทา.

ทุกุคติภยนุติ เอวมาทีนิ ภยานิ อิมสฺส
ทุรสมุสฺสสาริตานีติ อาท "อิตฺตานุวาทาทิภย-
วิรทิตฺ"ติ. เสสฺ สฺวิณฺณเยยฺยเมว.

สิกขานั้นเอง. ภัยทั้งหลายอย่างนี้ คือ
อิตฺตานุวาทภัย (ภัยคือการติเตียนตนเองได้)
ปรานุวาทภัย (ภัยคือการถูกผู้อื่นติเตียน)
ทัณฺฑภัย (ภัยคือการถูกลงทัณฑ์) ทุกุคติภัย
(ภัยคือทุกุติ) ดังนี้เป็นต้น เป็นอันถูกภิกษุนี้
ชี้คไปในที่ไกลแล้ว เพราะเหตุนี้ท่านจึง
กล่าวว่า "ปราศจากภัยมีภัยคือการติเตียน
ตนเองได้" ดังนี้. คำที่เหลือพึงรู้ได้ง่าย
เทียว.

๔. จาคานุสฺสติกถาพรรณนา

๑๖๐. ปกฺติยาติ สภาเวน. จาคาธิ-
มุตฺเตนาติ เทยฺยธมฺมปริจฺจาเก ยุตฺตปยุตฺเตน
ตฺนุณฺนตฺปโปณฺเณ? นิจฺจํ สทา ปวตฺตา
ทานสฺวิภากา ยสฺส โส นิจฺจปฺปวตฺตทาน-

๕. พรรณากถาว่าด้วยจาคานุสติ

๑๖๐. คำว่า ตามปกติ คือตามสภาวะ.
คำว่า มีใจน้อมไปในการสละ คือเป็นผู้
ประกอบชอบในการบริจาคไทยธรรม (ของ
ที่ควรให้) มีใจน้อมโอนไปในการบริจาค

๑ ฉ. ตฺนุณฺนเนน ตปโปณฺเณ.

คุณกอแก้ว กบิลกาญจน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

สวิภาโค, เตน. อธิบาย "ปกติยา" ติ
อาเนตวา. สมุพนุชิตพพ.

ยี่ ปรัสส ปริยตุต^๑ ทียติ, ตั ทาน. ยี่
อตตนา ปรีภุชิตพพโต สวิภชติ, โส
สวิภาโค. อิตทานิ ปฏฐิติ อิต ปฏจาย
ทานิ อชชตคฺเค อชชทิวส์ อาทิ กตฺวา.
อทตฺวา น ภุชิสสามีติ ทานสมาทาน กตฺวา.
ททิวสนฺติ. ตสมิ. ภาวนารมุกทิวเส.

ตตถ นิมิต्त^๑ กณฺหิตฺวาติ. ตสมิ. ทาเน
ปรีจฺจวคเจตนา ย ปวตฺติอาการสฺส สลฺลภฺขณ-
วเสน นิมิต्त^๑ กเหตุวา. วิกตมลมจฺเจรตาติ-

ไทยธรรมนั้น. พระโยคีบุคคลใด มีการให้
และการแบ่งปันเป็นไปตลอดกาลเป็นนิตย์ทุก-
เมื่อ พระโยคีบุคคลนั้น ชื่อว่า นิจฺจบวตฺต-
ทานสวิภาโค ได้แก่พระโยคีบุคคลนั้น. แม้ใน
คำว่า นิจฺจบวตฺตทานสวิภาโค นี้ ก็ควรนำ
คำว่า "ปกติยา" (ตามปกติ) เข้ามาเชื่อม.

ข้อที่ให้ของที่ใดเตรียมไว้แก่ผู้อื่น อันใด,
นั้นชื่อว่า ทาน-การให้. ข้อที่แบ่งปันจากของ
ที่ตนพึงใช้สอยอันใด, นั้นชื่อว่า สวิภาโค
-การแบ่งปัน. คำว่า บัดนี้ตั้งแต่วันนี้ไป
ความว่า บัดนี้ตั้งแต่เวลานี้คือในวันนี้ ทำวันนี้
เป็นเบื้องแรก. ทำสมาทาน การให้ว่า เรา
ไม่ได้ให้ทาน แล้วจักไม่บริโภค ดังนี้. คำว่า
ในวันนั้น คือในวันที่เริ่มเจริญนั้น.

คำว่า ถือเอานิมิตในการให้นั้น ได้แก่ถือเอา
นิมิต โดยเกี่ยวกับกำหนดอาการที่เป็นไป
ในการให้นั้น คือในเจตนาที่บริจาค. บทว่า

^๑ ฉ. ปฎิยตุต.

คุณกอแก้ว กบิลกาญจน์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

คุณวเสนาติ วิตานิ มลฺมจฺเจราณิ
เอตสฺมาติ วิกตมฺลฺมจฺเจโร, จาโก, ตสฺส
ภาโว วิกตมฺลฺมจฺเจรตา. ตทาทีนํ
คุณานํ, สมฺปตฺตึนํ, อานิสฺसानํ วา วเสณ.

วิกตมฺลฺมจฺเจรตาที่คุณวเสณ (โดยเกี่ยวกับคุณ
มีความเป็นผู้ปราศจากมัจฉริยะ อันเป็นมลทิน
เป็นต้น) ความว่า มัจฉริยะอันเป็นมลทิน
เป็นต้นไปปราศแล้วจากธรรมนี้ เพราะ
เหตุนี้ ธรรมนี้จึงชื่อว่าวิกตมฺลฺมจฺเจร ได้แก่
การสละ, ภาวะแห่งวิกตมฺลฺมจฺเจร ชื่อว่า
วิกตมฺลฺมจฺเจรตา. ได้แก่โดยเกี่ยวกับคุณ
คือ สมบัติหรืออานิสฺสมีความปราศจาก
มัจฉริยะอันเป็นมลทินนั้นเป็นต้น.

สํ ธมฺมมฺนุกฺกมฺนุติ สาธุนํ โโพธิสฺสฺตฺตฺตฺตํ
ธมฺมํ ปเวณิ อฺนุกฺกมฺนุโต^๑ โอกฺกมฺนุโต,
อโวกฺกมฺนุโต วา. เย อิเม ทายกสฺส ลามภา
อายุวณฺณสุขฺพลปฏิภาณาทโย, ปิยภาวาทโย
จ ภควตา สํวณฺนิตา ปกิตฺติตา. มฺนุสฺสฺตฺตํ
วาติ วา-สฺทฺโท อวฺตุตฺตฺวิกฺปฺปฺญฺโร, เตน
อินฺทฺริยปาฏวภาวกมฺมสฺสฺสกตาณานาทินํ สงฺกฺโท
ทฺฏฺจฺทฺโพ.

ชื่อว่า คําเนินตามธรรมของสัตว์บุรุษ
ความว่า คําเนินตามคือก้าวลง หรือหยั่งลงสู่
ธรรม คือประเพณีของคนที่อันได้แก่ พระ-
โพธิสัตว์ทั้งหลาย. ชื่อว่าลามของทายก
เหล่านี้ได้ ได้แก่ ลาม มีอายุ วรรณะ สุขะ
ผละ ปฏิภาณ เป็นต้น และลามมีความเป็น
ที่รักเป็นต้น ที่พระผู้มีพระภาคตรัสสรรเสริญ
คือทรงชมเชยแล้ว. บทว่า มฺนุสฺสฺตฺตํ วา
(หรือความเป็นมนุษย์) วา ศัพท์ มีอรรถว่า

^๑ ฉ. อฺนุ อฺนุ กมฺนุโต.

กำหนดเอาสิ่งที่ยังมิได้กล่าวไว้, ด้วยวาทศัพท์
นั้น พึงเห็นว่ารวมเอาความแจ่มใสแห่ง
อินทรีย์กัมมสกตาญาณเป็นต้น.

มจฺเจรมเลนนาติ มจฺเจรสงฺขาเตน
มเลน. อถวา มจฺเจรณฺจ มลฺลจฺ มจฺเจรมลฺล,
เตน มจฺเจเรน เจว โลกาทิมเลน จาติ
อตุโถ. ปชายนวเสนาติ ยถาสกํ กมฺมุณา
นิพฺพตฺตนาเวสน^๑? กณฺฐมมานนติ โลกาทินิ
เอกนฺตกาฬกาณํ ปาปธฺมมานํ. วิคตตตาคติ
ปหีนตฺตวา.

บทว่า มจฺเจรมเลน แปลว่ามลทินคือ
ความตระหนี่. อีกนัยหนึ่ง ความตระหนี่ด้วย
มลทินด้วย ชื่อว่า มจฺเจรมลฺล, ความว่า
ถูกความตระหนี่และมลทิน มีโลภะเป็นต้นนั้น
(กลุ้มรมอยู่). คำว่า ด้วยอำนาจแห่งความ
เกิดโดยประการต่าง ๆ คือด้วยอำนาจ
ความบังเกิด เพราะกรรมตามที่เป็นของตน.
คำว่า ธรรมฝ่ายดำ ได้แก่บาปธรรมมีโลภะ
เป็นต้น ซึ่งดำโดยส่วนเดียว. คำว่า เพราะ
ไปปราศแล้ว คือเพราะถูกละไปแล้ว.

วิคตมลมจฺเจเรน เจตสาติ อิตฺถมฺภูตลฺกฺขณเว
กรณวจนํ. โสตาปนนสฺส สโตติ เกหิ
อาวสนฺตสฺส โสตาปนนสฺส สมานสฺส.
นิสฺสยวิหารนฺติ นิสฺสาย วิหริตฺตพฺพวิหาร^๑,

บทว่า วิคตมลมจฺเจเรน เจตสา เป็น
ตติยาวิภักติ ในอิตถัมภูตลักษณะ (คือแปลว่า
มีจิตปราศจากความตระหนี่ อันเป็น
มลทิน). คำว่า ผู้เป็นพระโสตาบัน คือผู้เป็น

^๑ ฉ. กมฺมุนิพฺพตฺตนาเวสน .

เทวสีกั วัฒนชนกกมฺมฺจฺจานนฺติ อตุโถ. พระโสคาบันอยู่ครองเรือน. ชื่อว่า
อภิวิตฺวาติ อการํ อวสนฺตานํ อยฺเณสํ นิสฺสยวิหาร ได้แก่วิหารที่พึงอาศัยอยู่,
 อุปฺปชฺชนกราคาทิอุปฺกฺกิลเส อภิกุญฺย. ความว่า กรรมฐานที่พึงใช้สอยอยู่ทุก ๆ วัน.
 บทว่า อภิวิตฺวา ความว่า ครองงำอุปฺกิลเส
 ึ่งหลายมีราคาเป็นต้นที่เกิดขึ้นแก่คนพวกหนึ่ง
 ึ่งอยู่ครองเรือน.

โย กิจฺจึ เทนฺโตปิ สาเบกฺโขว บุคคลใด แม้เมื่อจะให้ของบางอย่างไป
 เทติ, โส มุตฺตจาโก น โหติ, อยมฺปน ย่อมเป็นผู้มีความอาลัยให้ไป, บุคคลนั้นไม่
 น เวนฺนติ "มุตฺตจาโก"ติ วุตฺตํ. ชื่อว่าเป็นผู้สละให้พ้น, ส่วนว่าพระโยคิน
วิสฺฐจฺจาโกติ นีรเบกฺชปฺริจฺจาโกติ อตุโถ. หาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะเหตุที่ท่านจึงกล่าว
 ยถา ปาณาติปาทพฺหุโล ปุคฺคโล ว่า "มุตฺตจาโก" สละให้พ้น ดังนี้. คำว่า
 "โลहितปาณิ"ติ วุจฺจติ, เหวํ ทานพฺหุโล สละได้ไม่ติดขัด ความว่า สละได้ไม่มีอาลัย.
 ปุคฺคโล "ปยตปาณิ"ติ วุตฺโตติ ทสฺเสนฺโต ท่านอาจารย์ เมื่อจะแสดงว่า เปรียบเหมือน
 "ทาตุํ สทา โธตฺตฺโตเยวา"ติ อาท. ว่า บุคคลผู้มากด้วยการฆ่าสัตว์ เขาเรียกว่า
 "โลहितปาณิ" (มีฝ่ามือเปื้อนเลือด) ฉนฺโต; บุคคลผู้มากด้วยการให้ เขาก็เรียกว่า
 "ปยตปาณิ" (มีฝ่ามือสะอาด) ฉนฺนํ ฉนฺนํ ฉนฺนํ
 จึงกล่าวว่า "ล้างมือไว้ตลอดกาลทุกเมื่อ
เพื่อให้" ดังนี้.

คุณหญิงสุวภัทร-คุณศรีธมภ์-พันตรีโยธิน-คุณณัฐรี คำริกาญจน์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตตถ สทาติ นิจจํ, อภินุหฺนฺติ อตุโถ. ปริจจาโคติ เทยยธมฺมปริจจาโคติ อธิการโต วิณายติ. ย ย เทยยธมฺม ปเร ยาจนกา. ยาจเน โยโค ยาจนโยโค, ปเรหิ ยาจิตุ ยตุโตติ อตุโถ. ยาเชน ยตุโตติ ทาเนน ยตุโต สทา ปริจจนโต. อุยเยติ ยถาวตุเต ทาเน, สวิภาเค จ รโต อภิรโต.

ในคำเหล่านั้น คำว่า ตลอดกาลทุกเมื่อ คือ เป็นนิตย ความว่า บ่อย ๆ. คำว่า การ ปริจาค บัณฑิตย่อมทราบตามเรื่องว่า การ ปริจาค ไทยธรรม. ชื่อว่าสิ่งใด ๆ ได้แก่ ไทยธรรม ชื่อว่าคนอื่น ได้แก่พวกคนที่ขอ. บุคคลผู้ควรในการขอ ชื่อว่ายาจนโยโค ความว่า บุคคลผู้ที่คนอื่นควรขอ. คำว่า ประกอบด้วยยาชะ คือประกอบด้วยการให้ โดยมีการปริจาคทุกเมื่อ. คำว่า ในการ กระทำทั้ง ๒ อย่าง คือ เป็นผู้ยินดี ยินดียิ่ง ในการให้และในการแบ่งปันตามที่กล่าวแล้ว.

๑๖๑. ยถา สปริสุทุธุสีลสส^๑ ปุกุลสุส อชดทาทิคุณวเสน อตุตโน สีล^๒ อนุสุสรนตุสุส สีลานุสุสุติภาวนา อิชุณติ, เอว สปริสุทุธุพารปริจาคุสุส ปุกุลสุส อนุปกุกิลิญจเมว อตุตโน ปริจาค อนุสุสรนตุสุส ภาวนา อิชุณติ ทสุเสตุ

๑๖๑. ท่านอาจารย์ประสงค์แสดงว่า เมื่อบุคคลผู้มีศีลบริสุทธิ์ดี ระลึกเนื่อง ๆ ถึง ศีลของตน โดยเกี่ยวกับคุณมีความเป็นศีล ที่ไม่ขาดเป็นต้นอยู่ สीलานุสติภาวนา ก็ย่อม สำเร็จได้ฉับใจ, เมื่อบุคคลผู้มีการปริจาคอัน บริสุทธิ์และยิ่งใหญ่ ระลึกเนื่อง ๆ ถึงการ

^๑ ฉ. ปริสุทฺธศีลสฺส.
^๒ ฉ. สิลสฺส.

คุณหญิงสุวภัทร-คุณศรีณย์-พันตรีโยธิน-คุณนุชรี คำริกาญจน์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

"วิคตมลมาจุ เฉรตาทีคุณวเสนา" คืออาที วุตตัม, ตี วุตตตถเมว.

บริจาของตน อันไม่เสร้างามองเลยเทียวอยู่ (จากานุสติ) ภาวนา ก็ยอมสำเร็จได้ฉนั้น ตั้งนี้ จึงกล่าววว่า "โดยเก็ยวกับคุณมีควม เป็นผู้ปราศจากควมตระหนี่ อันเป็นมลทิน เป็นต้น" ตั้งนี้เป็นต้น, คำนั้นมื่อรรถอัน ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วเทียว.

ภียโยโสติ อุปริปี. มตตาย ปมาณสสุ มหติยา มตตาย, วิปุเลน ปมาณณาติ อตโต. จากาธิมุตโตติ ปริจจาเก อธิมุตโต นินนโปณพภาโร. ตโต เอว อโลภชณาสโย กตถจีปี อนภิสงกจิตโต.

บทว่า ภียโยโส คือแม้ยิ่งขึ้นไป. ชื่อวว่า โดยประมาณ คือโดยนับประมาณมาก-มาย ควมวว่า โดยประมาณที่ไพบูลย์. คำวว่า มีใจน้อมไปในการสละ คือมีใจน้อมไป ได้แก่ มีใจน้อมไป โอนไป เง้อมไป ในการ บริจา. เพราะเหตุฉนั้นเอง จึงชื่อวว่า มีอธยาศัยไมโลภ คือมีจิตไมติดข้องในวัตถุ แม้ไหน ๆ.

ปฏิกุทาหเกสุ เมตตายนวเสน ปริจจาโก โทตีติ เมตตาย เมตตาทาวนาย อนุโลมการี อนुरुปปฏิปตติ. วิสาร์โทติ วิสโท^๑ อตตโน

การบริจายยอมมีได้ด้วยอำนาจควมประพฤติ เยื่อโยในปฏิกุาทกทั้งหลาย เพราะเหตุฉนั้น จึงชื่อวว่า มีปกติกระทำอนุโลม คือปฏิบัติ

^๑ วิสาร์โทติ มณฺเณ วิสาร์โท จ อมงกุฏโต จาติ อธิปุเปตตตา.

คุณหญิงสุวภัทร-คุณศรีณย์-พันตรีโยธิน-คุณอนุชรี คำริกาญจน
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ว. คุณณ กตฺถจิปิ อมฺงกุญฺโตะ อภิภูยฺยวิหารี.
เสสฺสึ สุวิญญฺเยยฺยเมว.

เหมาะสมต่อเมตตา คือต่อการเจริญเมตตา.
บทว่า วิสารโท แปลว่าเป็นคนแก่ล้า คือ
เป็นคนไม่เก้อเขิน แม้ในที่ไหน ๆ เป็นผู้อยู่
ครองงำ(ผู้อื่น) ด้วยคุณของตนนั้นเทียว.
คำที่เหลือพึงรู้ได้ง่ายทีเดียว.

๖. เทวตานุสฺสติกถาวณฺณา

๖. พรรณนาถาว์ด้วยเทวตานุสฺติ

๑๖๒. อริยมกฺควเสนาติ อริยมกฺคสฺส
อธิกมวเสน. สมฺทาคเตหิติ สมฺมเทว
ตทฺุปรตฺติโต อหุธฺ อากเตหิ. ยาทิสฺสา หิ
อริยานํ สนฺตฺวานเ โลภียาปิ สทฺุชาทโย, น
ตาทิสฺสา กทาจิปิ โปถุชฺชนิกา สทฺุชาทโย.
ทิพฺพนฺตฺติ เทวา.

๑๖๒. คำว่า ด้วยอำนาจแห่งพระ-
อริยมรรค คือด้วยอำนาจแห่งการบรรลุ
พระอริยมรรค. คำว่า ที่ตั้งขึ้น คือที่มาแล้ว
หลังจากความเกิดขึ้น แห่งพระอริยมรรค
โดยชอบนั้นเทียว. เป็นความจริงว่าธรรม
ทั้งหลายมีศรัทธาเป็นต้น แม้ที่เป็นโลกีย์ใน
สันดานของพระอริยบุคคลทั้งหลาย เป็น
เช่นใด, ธรรมทั้งหลายมีศรัทธาเป็นต้นที่เป็น
ของปุถุชน จะเป็นเช่นเดียวกันนั้น แม้ในกาล
เป็นบางครั้งได้ ก็หาไม่. ชื่อว่าเทวา
(เทวดา) เพราะอรรถว่าเล่น.

คุณหญิงสุวภัทร-คุณศรีณย์-พันตรีโยธิน-คุณคุณุชรี คำริกาญจน์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

จตุตถาโร มหาราชาโน เอเตสนุติ เทวดา ชื่อว่าจตุมหาราชา เพราะอรรถว่า
 จตุมหาราชา, จตุมหาราชา เอว มีมหาราชาทั้ง ๔, จตุมหาราชา นั่นเอง เป็น
จตุมหาราชิกา? เตตตัส สหปุณณการิโน จตุมหาราชิกา. บุคคล ๓๓ คน ผู้ทำบุญ
 ตตฺถูปปุนาติ ตัสสหจริตฺ จานํ คาวตีสํ, ร่วมกันอุทิศแล้วในสถานนั้น เพราะเหตุนั้น
 ตินฺวาสิโนปิ เทวา ตัสสหจรณโต เอว สถานที่อันบุคคล ๓๓ คนนั้นเที่ยวไปด้วยกัน
คาวตีสํ. จึงชื่อว่าชั้นคาวตีสํ, แม้พวกเทวดาที่อาศัย
 อยู่ ณ สถานที่นั้น ก็ชื่อว่าเทวดาคาวตีสํ
 เพราะความที่เที่ยวไปด้วยกัน ในชั้นคาวตีสํ
 นั้นนั้นเที่ยว.

ทุกฺขโต ยาทา อปยาคาติ ยามา. ศุสาย เทวดา ชื่อว่าพวกยามา เพราะอรรถว่าไป
 ปีติยา อิตา อุกตาคาติ ตุลิตา. โภกานํ คือไปปราศจากทุกข์. เทวดา ชื่อว่าพวกตุลิต
 นิมฺมานเน รติ เอเตสนุติ นิมมานรติโน. เพราะอรรถว่าถึง คือเข้าถึงแล้วด้วยความ
 ปรมิมนิเตสุ โภเกสุ วสํ วตฺเตนตฺติ ยินดี คือด้วยปีติ. เทวดา ชื่อว่าพวกนิม-
ปรมิมนิตวสวัตติโน. พรหมานํ กาโย สมุโห มานรติ เพราะอรรถว่ามีความยินดีในการ
 พรหมกาโย, ตปฺปரியานุนตาย ตตฺถ ภาวติ เนรมิตโภคสมบัติ. เทวดา ชื่อว่าพวกปรมิ-
พรหมกายิกา. มิตวสวัตติ เพราะอรรถว่าทำอำนาจให้
 เป็นไปในโภคสมบัติทั้งหลายที่เทวดาเหล่าอื่น

๑ ฉ. จตุมหาราชา, เต เอว
จตุมหาราชิกา.

เนรมิต. กาย คือหมู่แห่งพรหม ชื่อว่าพรหม-
กาย, เทวดา ชื่อว่าพวกพรหมกายิเกะ (พวก
พรหมกาย) เพราะอรรถว่ามีในพรหมกายนั้น
เพราะความที่นับเนื่องอยู่ในพรหมกายนั้น.

ตตตตรีตี ตโต พรหมกายิเกหิ อุตฺตริ, อฺปริ
ปริตฺตภาทีเก สฺนุชาย วหฺติ. เทวดา
สกุขิฏฺฐาเน จเปตฺวาตี "ยถารูปาย
มกฺเคนนาคตฺาย สฺนุชาย สมฺนฺนาคตา, สีเลน
สุเตน จาเคน ปณฺณาย สมฺนฺนาคตา อิโต
จฺตา ตฺตถ อฺปฺปนฺนา ตา เทวดา, มยฺหฺมฺปิ
ตถารูปา สฺนุชธา สึลฺลํ สฺตํ จาโค ปณฺณา จ
สํวิชฺชตี"ตี เทวดา สกุขิฏฺฐาเน จเปตฺวา
สกุขี โอบตาเรนฺเตน วีย อฺตฺตโน
สฺนุชธาทีคฺณา อนฺสฺสริตฺทพฺพา.

บทว่า ตตตตรี แปลว่า เทวดาพวกที่สูงยิ่ง-
กว่าพวกพรหมกายนั้น, ท่านกล่าวหมายเอา
เทวดาชั้นสูงขึ้นไป มีพวกปริตตภาเป็นต้น.
คำว่า ตั้งเทวดาไว้ในฐานะแห่งพยาน
ความว่า พึงระลึกเนื่อง ๆ ถึงคุณมีศรัทธา
เป็นต้นของตน ตั้งเทวดาไว้ในฐานะแห่ง
พยาน คือจุดจัญญ์เชิญให้อวตารลงมาสู่(ความ
เป็น)พยาน อย่างนี้ว่า "เทวดาเหล่านั้น
ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล ด้วย
สุตะ ด้วยจาคะ ด้วยปัญญา อันมาแล้วโดย
มรรค เห็นปานใด จึงได้เคลื่อนจากภพนี้
แล้วเกิดขึ้นในภพนั้น, แม้เราก็มีศรัทธา ศีล
สุตะ จาคะ และปัญญา เห็นปานนั้น" ดังนี้.

๑ ฉ. ตตตตตรีตี.

ยที เอวํ สุตเต^๑ อุภยคุณานุสรณํ
 วุตตํ, ตํ กถนุติ อุนโยคํ มนสิกตฺวา อาท
"สุตเต ปนา"ติอาที. ตตฺถ กิญจาปี
วุตตนุติ "อตฺตโน จ, ตาสํ จ เทวตานนุ"ติ
 อุภยํ สมธฺรํ วิย สุตเต^๑ กิญจาปี วุตตํ.

ท่านอาจารย์ทำคำชักใช้ไว้ในใจ ว่า
 ถ้าหากว่าเป็นอย่างนี้ การระลึกเนื่อง ๆ ถึง
 คุณของทั้ง ๒ ฝ่าย (ของตนและของเทวดา
 พร้อมกัน) ที่ตรัสไว้ในพระสูตรนั้นเป็นอย่าง-
 ไรเล่า ดังนี้ แล้วจึงกล่าวว่า "ส่วนใน
พระสูตร" ดังนี้ เป็นต้น. ในคำเหล่านั้น
 คำว่า ตรัสไว้อย่างนั้นก็จริงอยู่ ความว่า
ตรัสไว้ในพระสูตรราวจะว่าทั้ง ๒ ฝ่าย(ฝ่าย
 ตนและฝ่ายเทวดา) มีฐานะเสมอกันว่า
 "ของตน และของเทวดาเหล่านั้น" ดังนี้
 ก็จริงอยู่.

อด โข ตํ "เทวตานํ สหุจฺจนํ สีสฺสฺวา"ติ-
 อาทีวจัน. สกุขิภูจาเน ชเปตพฺพ^๒ "วุตตนุ"ติ
 ปโรโต ปทํ อานेतฺวา สมฺพนุชิตพฺพ. กิมตถํ
 ปน สกุขิภูจาเน ชปนนุติ อาท "เทวตานํ
อตฺตโน สทฺธาทีหิ สมานคณฺทีปนตฺตนุติ
เวทิตพฺพนุ"ติ. กสฺมา ปน สุตเต

ถึงกระนั้นแล คำว่า "ศรัทธา ศील" ของ
 เทวดา" เป็นต้นนั้น. เป็นคำที่ฟังตั้งไว้ใน
ฐานะแห่งพยาน ฟังนำเอาบทว่า "วุตตํ"
 (แปลว่า ตรัสไว้) มาเชื่อมไว้ข้างหน้า.
 ท่านอาจารย์ทำไว้ในใจว่า ก็การตั้งไว้ใน
 ฐานะแห่งพยานนี้ มีเพื่อประโยชน์อะไร

^๑ อัง. ฉก. ๒๒/๓๒๑.

^๒ ฉ. ชเปตพพนุติ.

ยถาวุตตวเสน^๑ อตุถิ อคเหตุวา เอวมตุโถ
 คยหตีติ อาท "อฏฺฐกถาณหี"ติอาทิ.

ดังนั้น แล้วจึงกล่าวว่า "พึงทราบว่ เพื่อ
แสดงคุณของเทวดาทั้งหลาย อันเสมอกับคุณมี
ศรัทธาเป็นต้นของตน" ดังนั้น ท่านอาจารย์
 ทำไว้ในใจว่า ก็เพราะเหตุไรจึงไม่ถือเอา
 ความหมาย ด้วยอำนาจแห่งคำตามที่ตรัสไว้
 ในพระสูตร กลับถือเอาความหมายอย่างนี้
 เล่า ดังนั้น แล้วจึงกล่าวว่า "จริงอยู่ใน
อรรถกถา" ดังนั้น เป็นต้น.

๑๖๓. ตสฺมาติ ยสฺมา อฏฺฐกถาย
 เทวดา สกฺขิภูจฺจาเน จเปตฺวา อตุตฺโน
 คุณฺดานุสฺสรณํ ทพฺหิ กตฺวา วุตฺตํ, สีล-
 จาคานุสฺสตีสุ วิย อธิปปี อตุตฺโน คุณฺดานุสฺสรณํ
 ฌานุปตฺตนิमितฺตํ ยุตฺตํ, ตสฺมา. ปุพฺพภาเค
 ภาวนารมฺภ.

๑๖๓. คำว่า เพราะฉะนั้น ความว่า
 เพราะเหตุที่ในอรรถกถา ท่านกล่าวถึงการ
 ระลึกเนื่อง ๆ ถึงคุณของตน ตั้งเทวดาไว้ใน
 ฐานะแห่งพยาน เป็นมันเหมาะแล้ว, การ
 ระลึกเนื่อง ๆ ถึงคุณของตน แม้ในเทวดานุสติ
 นี้ก็เช่นเดียวกับในสีลานุสติกรรมฐาน และ
 จาคานุสติกรรมฐาน เป็นเหตุเกิดขึ้นแห่งฌาน
 ใ้ก็ชอบแล้ว, ฉะนั้น. คำว่า ในตอนต้น
 ก็คือในคราวเริ่มเจริญ.

^๑ ฉ. ยถารุตวเสน.

อปฺรภาเคติ ยถา ภาเวนุตฺตสฺส อฺปจารชฺฌานํ
 อิชฺฌติ, ตถา ภาวนากาเล. ยถิ อุตฺตโน
 เอว อิธ คุณฺหา อฺนุสฺสริตฺตพฺพา, กถมยฺ
 เทวตานุสฺสตีติ อาท "เทวตานํ
คุณฺสทิสฺสทธาติคุณฺทานุสฺสรณวเสนนา"ติ. เตน
 สทิสกปฺปนาย อยฺ ภาวนา "เทวตานุสฺสตี"ติ
 วุตฺตา, น เทวตานํ, ตาสฺ คุณฺหานํ वा
 อฺนุสฺสรณนาติ ทสฺเสติ.

คำว่า ในตอนหลัง คือในเวลา^๕ที่เจริญโดย
 ประการที่อุปจารณสำเร็จ แก่พระโยคี
 ผู้เจริญ. ท่านอาจารย์ทำไว้ในใจว่า ถ้าหาก
 ว่าในภาวนาชั้นนี้ พระโยคีพึงระลึกเนื่อง ๆ
 ถึงคุณของตนนั้นเองไซ้, ภาวนาชั้นนี้ จะ
 ชื่อว่าเทวตานุสติได้อย่างไร ^๕ดังนั้นแล้วจึง
 กล่าวว่ " (ณานนั้น ย่อมถึงความนับว่าเป็น
 เทวตานุสติที่เกี่ยว เพราะเกิดขึ้น) ด้วย
อำนาจความระลึกเนื่อง ๆ ถึงคุณมีศรัทธา
เป็นต้นอันเหมือนกันกับคุณ ของเทวคาทั้ง-
หลาย" ^๕ดังนั้น. ด้วยคำนั้น ท่านแสดงว่า
 ภาวนานี้เรียกว่า "เทวตานุสติ" ก็โดยการ
 เปรียบเหมือนกัน, จะได้เรียกว่า เทวตานุสติ
 เพราะเป็นการระลึกเนื่อง ๆ ถึงเทวคา
 หรือคุณของเทวคาเหล่านั้นก็หาไม่ ^๕ดังนั้น.

ปฺพพฺภาเค वा ปวตฺตํ เทวตาคุณฺทานุสฺสรณํ
 อฺปาทาย "เทวตานุสฺสตี"ติ อิมิสฺสา สมณฺณา
 เวทิตฺตพฺพา. ตถา ทิ วกฺขติ "ปฺพพฺภาเค

อีกอย่างหนึ่ง พึงทราบว่ภาวนานี้มีสมัญญาว่า
 "เทวตานุสติ" เพราะอาศัยการระลึกเนื่อง ๆ
 ถึงคุณของเทวคาที่เป็นไปในตอนต้น. จริง-

เทวตา อารพุก ปวตฺตจิตฺตวเสนา^๑ติ. เสสฺสิ
 สฺวิณฺณเยยฺยเมว.

อย่างนั้น ท่านจกกล่าว(ต่อไปข้างหน้า)ว่า
 "ด้วยอำนาจแห่งจิตที่เป็นไปปรารภเทวตาใน
 ตอนต้น" ดังนี้. คำที่เหลือพึงรู้ได้ง่ายเทียว.

ปกิณณกถาขุณฺณา

พรรณนาปกิณณกถา

๑๖๔. เอตาสฺนติ เอตาสฺสิ พุทฺธา-
 นุสฺสตีอาทึนฺนึ ฉนฺนํ อนุสฺสตีนฺนึ.
วิตุถารเทสฺนายนฺติ วิตุถารณวเสน^๑ ปวตฺต-
 เทสฺนายนฺ. มหานามสฺตตฺ^๒ สนฺธาย วทตี.
ภควาตีอาทึนฺนึ อตฺถนฺติ ภควาตีอาทึนฺนึ ปทานํ
 อตฺถํ. อตฺถเวทฺนฺติ วา เหตุผลํ ปฏิจฺจ
 อฺปฺปนฺนํ ตฺถุจฺจิมาท.

๑๖๔. คำว่า (ในพระเทศนา) อนุสติ
เหล่านี้ คืออนุสติ ๖ มีพุทธานุสติเป็นต้น
 เหล่านี้. คำว่า ในพระเทศนาโดยพิสดาร
 คือ ในพระเทศนาที่เป็นไปด้วยอำนาจการ
 ทรงทำให้พิสดาร. ท่านกล่าวหมายเอา
มหานามสูตร. คำว่า อรรถแห่งพระบาลีมี
บทว่า อิติปิ โส ภควา เป็นต้น คือความ-
 หมายของบทว่า ภควา เป็นต้น. อีกอย่าง-
 หนึ่ง คำว่า อรรถเวท ตรีถึงความยินดีที่
 อาศัยผลของเหตุเกิดขึ้น.

^๑ ฉ. วิตุถารวเสน.

^๒ อจ. ฉก. ๒๒/๓๑๗,

อจ. เอกาทสก. ๒๔/๓๕๕.

ธมฺมเวทฺถติ เหตุ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนํ ตฺถุจฺจ.
 "อารกตฺตา อรหนฺ"ติ อนุสฺสรนฺตสฺส หิ ยฺนตํ
 ภควโต กิลฺลเสหิ อารกตฺตํ, โส เหตุ.
 ฅาปโก เจตฺถ เหตุ อชิปฺเปโต, น การโก,
 สฺมาปโก วา. โย เนน ฅายมาโน
 อรหฺตฺตฺโต, ตํ ผลํ. อิมินา น เยน
 เสสฺสเปสฺสํ เหตุผลวิภาโค เวทิตฺพุโ.

คำว่า ธรรมเวท ตรีถึงความยินดีที่อาศัย
 เหตุเกิดขึ้น. จริงอยู่ เมื่อพระโยคีระลึก
 เนื่อง ๆ ว่า "ทรงเป็นพระอรหันต์ เพราะ
 ความที่ทรงเป็นผู้ไกลจากกิเลส" ดังนี้ ความ
 เป็นผู้ไกลจากกิเลส แห่งพระผู้มีพระภาคนั้น
 อันใด, นั้นชื่อว่าเหตุ. ก็ในที่นี้ ท่านประสงค์
 เอาฅาปกเหตุ (เหตุให้รู้), มิได้ประสงค์เอา
 การกเหตุ (เหตุที่ทำผลให้เกิดขึ้น) หรือ
 สฺมาปกเหตุ (เหตุให้ถึง). ประโยชน์แห่ง
 ความเป็นผู้ไกลจากกิเลสใดที่พระโยคินรู้อยู่,
 นั้นชื่อว่าผล. พึงทราบถึงการจำแนกเหตุและ
 ผลแม้ในบทที่เหลื่อโดยนัยนี้.

ธมฺมานุสฺสติอาทิสฺปิ "อาทิมชฺฅนฺปริโยสาน-
 กลฺยาณตา"ติอาทินา, "ยสฺมา ปน สา
 สฺมาปปฏิปทา"ติอาทินา จ ตฺตถ ตฺตถ
 เหตุอปเทโส กโตเยวาติ. ธมฺมฺปสฺสทิตฺถติ
 ยถาวุตฺตเหตุเหตุผลสงฺฆาตคฺคณฺนปสฺสทิตฺถํ. คฺคณฺน
 อตฺตโน คฺคณ.

แม้ในธมฺมานุสฺสติเป็นต้น ท่านก็ได้กระทำการ
 บ่งชี้เหตุไว้ในบทนั้น ๆ แล้วเทียบ ด้วยคำว่า
 "ความเป็นธรรมทั้งามในเบื้องต้น ท่ามกลาง
 และที่สุด" เป็นต้น (อันเป็นการบ่งชี้ถึงเหตุ
 ให้รู้ว่า พระธรรมเป็นสวากขาตะอย่างไร
 เป็นต้น) และด้วยคำว่า "แต่เพราะเหตุที่
 สฺมาปปฏิปทานั้น(ตรง)" เป็นต้น (อันเป็น

๖๒๔

การบ่งชี้ถึงเหตุให้รู้ว่า พระสงฆ์ชื่อว่า เป็น
 สุปฏิปันนะ อย่างไร เป็นต้น) ฉะนั้นแล.
 คำว่า อันประกอบด้วยธรรม ได้แก่ประกอบ
 ด้วยคุณ กล่าวคือเหตุและผลของเหตุตามที่
 กล่าวแล้ว. คำว่า (ด้วยอำนาจแห่งจิตที่
 เป็นไปปรารภเอา) คุณทั้งหลาย คือคุณ
 ๕
 ทั้งหลายของตน.

๑๖๕. อริยสาวกานัมเยว อิชฌณตึติ
 อริยสาวกานัม อิชฌณตึติเยวาติ อุตฺตร-
 ปทาวธารณัม ทฏฺฐพฺพํ, อวธารณญจ เตสํ
 สุขสิทฺธิทสฺสนตฺถํ. เตนาท "เตสฺสทฺธี"ติอาทึ.
 น ปุณฺณชฺชนานํ สพฺเพน สพฺพํ อิชฌณตึติ.
 ตถา ทึ วกฺขตี "เอวํ สนฺเตปี"ติอาทึ. ยทึ
 เอวํ กสฺมา มหานามสฺตฺตาทิสฺส^๑ พหุสฺ
 สฺตฺตเตสฺปี อริยสาวกคฺคฺคหณฺณํ กตฺนฺติ ? เตสํ
 พหุสฺวิหทารตฺตายาติ อัจจริยา.

๑๖๕. บทว่า อริยสาวกานัมเยว
อิชฌณตึ (สำเร็จแน่ทีเดียวแก่พระอริยสาวก
 ๕
 ทั้งหลาย) พึงเห็นว่าเป็นคำที่มีอวธารณะอยู่
 ในบทหลังอย่างนี้คือ อริยสาวกานัม
 อิชฌณตึเยว, ก็คำอวธารณะ ท่านกล่าวไว้
 เพื่อแสดงว่า สำเร็จแก่พระอริยสาวก
 เหล่านั้นได้โดยง่าย. เพราะเหตุนี้ ท่าน
 จึงกล่าวว่า "เพราะว่าท่านเหล่านั้น" ดังนี้
 เป็นต้น. สำหรับผู้เป็นปุณฺณชฺชนทั้งหลายจะ-
 สำเร็จได้โดยประการทั้งสิ้นทั้งปวง ก็หาไม่

^๑ อัง. ฉกุก. ๒๒/๓๑๗,

อัง. เอกาทสก. ๒๔/๓๕๕.

แล. จริงอย่างนั้น ท่านจ๊กกล่าว(ต่อไป)ว่า
 "แม้เมื่อเป็นอย่างนี้" ตั้งขึ้นเป็นต้น. ท้วงว่า
 ถ้าหากว่าเป็นอย่างนี้ เพราะเหตุไร พระผู้มี
 พระภาค จึงทรงใช้ศัพท์ว่า อริยสาวก แม้ใน
 พระสูตรเป็นอันมาก มีมหานามสูตรเป็นต้น
 เล่า ? อาจารย์หลายท่านเฉลยว่า เพราะ
 ความเป็นวิหารธรรมที่มีอยู่มาก แห่งพระ-
 อริยสาวกเหล่านั้น.

นิกขันตุนติ นิกคตํ นิสฺสํ. มุตตุนติ
วิสุจฺจํ. วฺภูจฺจิตฺตุนติ อเปตํ. สพฺพเมตํ
 วิกฺขมฺภนเมว สนฺธาย วมฺหิตฺติ. เคธฺมฺหาติ
 ปลิโพธโต? อิตฺมปฺปิตฺติ พุทฺธานุสฺสตีวเสณ ลทฺธํ
 อุปจารชฺฌานมาห. อารมฺมณฺ กริตฺวาติ
 ปจฺจยํ กตฺวา, ปาทกํ กตฺวาติ อตฺถโถ.
วิสุชฺฌนตฺติ ปรมตฺถวิสุทฺธิ ปาปฺพนฺติ.

คำว่า ก้าวออกไป คือออกไป สลัด-
 ออกไป. คำว่า พ้นไป คือไม่ติดขัด. บทว่า
วฺภูจฺจิตฺ ได้แก่ไปปราศ. ท่านกล่าวคำว่าก้าว-
 ออกไปเป็นต้นทั้งหมดนี้ หมายถึงการข้ามไว้
 ได้นั่นเอง. คำว่า จากเคธะ คือจากปลิโพธ
 (เครื่องพัวพัน). คำว่า อนุสติฉานแม้ขึ้น
 ท่านกล่าวถึงอุปจารฉานที่พระโยคีได้ ด้วย
 สามารถแห่งพุทธานุสติ. คำว่า ทำให้เป็น
อารมณ คือทำให้เป็นปัจจัย ความว่า ทำให้

๑ ส. ฐูปโต.

เป็นบาท. คำว่า ย่อมหมดจด คือย่อมบรรลु
ปรมาตวิสุทธิ.

สมุพาเชติ ตณฺหาสงฺกิลเสาทินา
สมุปีเพ สงฺกญฺเฆ ขรราวาเส. โอกาสาคโม
โลกุตฺตรมฺมสฺส อธิคมาย อธิกนฺตพฺพ-
โอกาสเ. อนุสฺสตีโย เอว อนุสฺสตีจฺจฺรานานิ.

คำว่า ในที่คับแคบ คือในการอยู่
ครองเรือนที่อึดอัด ปะปนด้วยสังกิลเสคือ
ตัดหาเป็นต้น. ชื่อว่าโอกาสาคโม คือ
โอกาสที่พึงได้รับ เพื่อบรรลุลอกุตฺตรมฺม.
อนุสติทั้งหลายนั้นเอง ชื่อว่าอนุสฺสตีจฺจฺราน.

วิสุทธิมฺมาติ วิสุชฺฌณสภาวา, วิสุชฺฌิตฺถํ วา
ภพฺพา. ปรมตฺตวิสุทธิมฺมตยาติ
ปรมตฺตวิสุตฺธิยา นิพฺพานสฺส ภพฺพกาเวน.
อุปกกฺกเมนาติ ปโยเคน. ปริโยทปนาคิ
วิโสธนา.

คำว่า ผู้มีวิสุทธิเป็นธรรมดา คือผู้มีความ
หมดจดเป็นสภาวะ หรือว่าผู้ควรหมดจด.
บทว่า ปรมตฺตวิสุทธิมฺมตยาติ ได้แก่โดยความ
เป็นผู้ควรต่อปรมาตวิสุทธิ คือต่อพระนิพพาน.
บทว่า อุปกกฺกเมน แปลว่าด้วยความพยายาม.
บทว่า ปริโยทปนา แปลว่าการชำระให้
หมดจด.

๑๖๖. เอว สนฺเตปปีติ เอว
มหานามสฺตฺตาทิสฺส^๑ อเนเกสุ สุตฺเตสุ

๑๖๖. คำว่า แม้เมื่อเป็นอย่างนี้
ความว่า แม้เมื่อทรงแสดงอนุสติ ๖ ไว้ โดย

^๑ อญ. ฉกุก. ๒๒/๓๑๗,
อญ. เอกาทสก. ๒๔/๓๓๕.

อริยสาวกสเสว วเสน ฉสุ อนุสฺสตีสุ เกี่ยวกับพระอริยสาวกเท่านั้น ในหลายสูตร
 เทลิตาสฺปิ. ยสฺसानุภาเวนาคิ ยสฺส มิมหนามสูตรเป็นต้น อย่างนี้. คำว่า ซึ่ง
 จิตฺตปฺปสาทสฺส พเลน. ปีติ ปฏิลภิตฺวาติ เป็นความเลื่อมใสที่พระโยคี พึงใช้อานุภาพ
 อนุสฺสรณวเสน^๒ พุทฺธารมฺมณํ ปีติ คือ ซึ่งเป็นความเลื่อมใสแห่งจิตที่พระโยคี
 อุปฺปาเทตฺวา. พึงใช้กำลัง. คำว่า ได้ปีติ คือทำปีติอันมี
 พระพุทธเจ้าเป็นอารมณ์ให้เกิดขึ้น ด้วย
 อำนาจการระลึกถึง.

ฉอนุสฺสตีนิทฺเทสวณฺณา นิฏฺฐิตา.

พรรณนาฉอนุสฺสตีนิเทศจบ.

อิติ สत्ตมปริจฺเจทวณฺณา

พรรณนาปริเฉทที่ ๑ จบแล้วด้วยประการฉะนี้

^๑ ฉ. อนุสฺสวเสน.

ใบแจ้ง

มูลนิธิภูมิพลโลกขุ ขอเรียนให้ทราบว่า

1. ท่านที่ได้รับพระคัมภีร์ ฉบับ "ภูมิพลโลกขุ" แล้วปรากฏว่าพบข้อบกพร่องในเนื้อหาพระคัมภีร์ เป็นต้นว่า

- หน้าหนังสือขาดหายไป
- เลขหน้าหนังสือไม่เรียงตามลำดับ
- ข้อความพิมพ์เลอะเลือน อ่านไม่ชัด

ฯลฯ

โปรดส่งพระคัมภีร์คืนไปยัง มูลนิธิภูมิพลโลกขุ ในบริเวณวัดสระเกษ ฯ

ถนนจักรพรรดิพงษ์ กรุงเทพฯ 10100

โทร.223-0316, 221-8001

มูลนิธิ ฯ ยินดีส่งพระคัมภีร์เล่มใหม่ชุดเคยให้ท่าน ทางไปรษณีย์ทันที และจะออกค่าใช้จ่ายในการส่งหนังสือคืนให้ท่านด้วย

2. ถ้าหากท่านพบคำผิด กรุณาแจ้งมาด้วย เพื่อแก้ไขให้ถูกต้องต่อไป

ด้วยความขอบพระคุณอย่างยิ่ง.

Bhumibalo Bhikkhu Foundation Notice

1. In case of your "Bhumibalo Bhikkhu" CANON contains the following deficiencies :

- Page(s) missing
- Page number(s) not in order
- Printing(s) unclear/unreadable

Please return such defect CANON to

Bhumibalo Bhikkhu Foundation Wat Srakesa Compound

Chakrabardibong Road

BANGKOK 10100

Tel.2230316, 2218001

The Foundation will immediately replace you with a new copy and will also refund you the return postage.

2. If you found any error(s) in your CANON copy, please let us know so that the correction(s) can be done accordingly.

Thank you very much for your kind cooperation.